

Szín

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET FOLYÓIRATA

2003. FEBRUÁR

8/1

TARTALOM

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET MŰHELYÉBŐL

Beke Pál: Utószavak Kovalcsik József A kultúra csarnokai című könyvének új kiadásához 1

KITEKINTÉS

Pordány Sarolta: Kulturális központok szabályozása Flandriában 12

HORIZONT

Pécsi Györgyi: Globalizmus vagy globalizáció és nemzeti irodalom 16

ARCKÉPEK

Hivatásunk mértékadó személyisége. Búcsú Lehel Lászlótól (*Földiák András*) 20

INTÉZMÉNYTÖRTÉNET

Emszt Katalin: A Nagykanizsai Honvéd Kaszinó történetéből. Egy volt igazgató emlékei 22

A SZAKMA ÜNNEPEI

Díjátadások a Magyar Kultúra Napja alkalmából – 2003. január 22. Iparművészeti Múzeum 33

Gabnai Katalin Csokonai Vitéz Mihály díjas bemutatása 34

Létezik társadalmi felelősségvállalás, jótekonyság, nemes adományozás! – A Nonprofit Információs és Oktató Központ (NIOK) Alapítvány 2002-es díjai 37

KÖNYVISMERTETÉS, KÖNYVAJÁNLÁS

Alkotó emberek. Amatőr művészetek az ezredfordulón (*Andrássy Mária*) 39

Dr. Pethő László: Racionalizáció és társadalmasítás (*Andrássy Mária*) 44

Halász Péter: Magyarságtudat és jövőkép (*Beke György*) 46

SZAKMAI BESZÁMOLÓK

Dr. Pethő László: Regionális és lokális kiadványok szerkesztőinek találkozója 53

Magyar Ádám: Sérültek rádiós képzése. Közösségi rádiós képzés a Civil Rádióban 54

SZAKMAI HÍREK

A Magyar Művelődési Intézet Vizuális és Előadóművészeti Osztálya által összeállított szakmai hírek (*Tóth Zsuzsanna*) 55

SZERZŐINK 56

Kodály Zoltán: Nemzetnevelés

SZÍN 8/1 – 2003. február

SZÍN – a Magyar Művelődési Intézet folyóirata. Megjelenik kéthavonta.
Szerkesztőbizottság: Elnöke: Beke Pál. Tagjai: Dr. Balipap Ferenc, Barsi Hajna, Domokos János,
Egyed Albert, Komjáti Gabriella, Péterfi Ferenc, Tóth Zsóka, Tóth Zsuzsanna.

Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ.

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: BEKE PÁL.

A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8. Szerkesztőségi titkár: Boldis Judith.

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel: 201-5053. Fax: 201-5764.

E-mail: kalmazj@mmi.hu és matyus@enternet.hu

Megrendelhető a szerkesztőség címén. Megrendelőlap letölthető a honlapról:

Magyar Művelődési Hálózat Információs Rendszere MMHIR www.mmi.hu

Borítóterv: Szűts Eszter.

E számunkat Forgách András író rajzaival illusztráltuk.

Készült a Somogy-Print Bt. nyomdájában. 1165 Budapest, Hangulat u. 4.

ISSN 1416-6925

BEKE PÁL

UTÓSZAVAK*

Szerettem volna, ha Kovalcsik József egy utolsó és persze újabb, *Szekfű Gyula Három nemzedékére hajazó „és ami utána következik”* című fejezettel zárta volna be korszakos enciklopédiájának újabb kiadását, annál is inkább, mert a sors úgy hozta, hogy könyvének első megjelenését követő fél évtized múltán, utolsó aktív éveiben a rendszerváltozást követő első kormány kultuszminisztériumában a közművelődési szakma főosztályvezető-helyettese, majd főosztályvezetője lett. Bár e miniszteriális poszt nem szükségképpen az aktív cselekvés színhelye, a folyamatok és a lehetőségek át- és rálátására bizonyosan alkalmas. Ebbéli kívánalmaimat, bár talán helyesebb úgy fogalmaznom, hogy javaslataimat a kilencvenes évek derekától többször megemlítettem neki, hiszen abban a szerencsében volt részem, hogy nemcsak ismerhettem őt, hanem közös munkahelyünkön, a Népművelési Intézet (és jogutódjaiban) töltött évtizedeink utolsó harmadában néhány témában együtt dolgozva barátokká is váltunk. Ő folyamatosan elhárította művének kiegészítését-továbbbírását első sorban betegségére, végső indokként lustaságára hivatkozva, de erről szóló monológjaiból kihallani véltem szomorúságát, hogy tulajdonképpen semmi jóval, semmi biztatóval nem szolgálhatna.

Végül, immár a *Kultúra csarnokai* új kiadását valóban előkészítendő arra sikerült rávennem, hogy ha ő nem is írja, de egy hosszú interjú keretében legalább mondja el a jelen (az évezredforduló-tájéka) közösségi művelődési állapotát a maga értékítélete szerint, és persze mondja el az általa elképzelhető kiutakat, reményeket is. Erre nagy kedve lett, s a munkát régi kollegája, Mátyus Alix el is kezdte. Ezt függesztette fel hirtelen jött halála. A kezdeti szándékokhoz képest csonkán maradt interjú aztán megjelent a *Magyar Művelődési Intézet Szín* című közművelődési folyóiratának 2002 júniusi számában egyéb Kovalcsik-írásokkal együtt, a kívánt kiegészítés elkészítését pedig özvegye ránhagyta.

Megisztem, de egyidejűleg meg is ijeszt a feladat. Én magam nem kutatója, s különösen nem enciklopédista vagyok a hazai közösségi művelődésnek, hanem egyik szereplője pusztán. A *Kultúra csarnokai* befejezése óta eltelt már majdnem két évtized közösségi művelődésbéli eseményeit (vagy eseménytelenségét) bizonyára a magam szemszögéből, a magam vágyaiból és indulataiból ítélem meg, s reményeim is csak saját szakmai szándékaimból fogalmazódhatnak. Nem lenne méltó Kovalcsik művéhez egy ily módon elkötelezett szöveg. Valamit azonban mégis szólni kell az eltelt évekről! – hiszen éppen Kovalcsik művének érvényességét és hasznosságát biztosítja, ha azt a mához érkeztetjük. A közismert anekdotában nem túl szerencsésnek ítélt arany középutat választva ezért úgy döntöttem, hogy alapvetően e mű szerzőjéé legyen az utószó velege, egy bár korábbi, de jóval a kötet megírása után kelt, és

már a jövőbeni lehetőségeket leíró tanulmányának megidézésével (megjelent A közművelődéstől a szabadművelődésig címen a *Kultúra és Közösség* 1989/5. számában, s csak ezt követően teszek magam néhány fegyverzettnek szánt megjegyzést. A fiatalabb olvasók számára megjegyzem, hogy e tanulmány megelőzte tehát az 1990-ben formálisan megtörtént rendszerváltozást, s így annak szellemi előkészítéseként (is) értelmezhető; helyesebben e tanulmány egyik darabja annak az akkor óriás szellemi teljesítménynek, ami a kései Kádár-korszak jelenségeinek keresett új funkciót, valódi tartalmat, igazi hivatást.

Miért kell kulturális reform?

A politikai intézményrendszer reformjára tett erőfeszítések jelzik azt a felismerést, hogy a gazdasági reform sem valósítható meg a társadalmi-politikai viszonyok demokratizálása és humanizálása nélkül. Szétzilált és bénult társadalom gazdasági erőfeszítésekre sem képes, márpedig nemcsak a gazdaság került válságba, hanem a társadalom erkölcsi tartása, közösségi kohéziója, nemzeti öntudata, a kultúra, a tudás megbecsülése is.

Az oktatás és a kulturális szféra válsága is politikai történetünk következménye. A központosító politika az önkormányzat minden formáját és lehetőségét felszámolta. A hegemoniára törekvő centralizált, hierarchikus irányítás lefokozott szerepet jelölt ki az erősen szelektált vagy megtört öntevékeny szervezeteknek, az egyéni vagy kics csoportos kezdeményezéseknek. A megszüntetve megőrzött tervutasításos és az ebben a keretben újabban sajátos módon tért nyerő, egyelőre csak a kommercializálódásnak kedvező piaci szemléletű (manipulatív „feszültség-levezető” elképzelésektől sem mentes) kulturális irányítás deklarációi ellenére egyaránt tömegnek, fogyasztónak, passzív befogadónak szerette volna és szeretné tekinteni az embereket.

A közösségi autonómiák elfojtása miatt az atomizálódott társadalomban nem hasznosulhatott kellő mértékben az a tudás sem, mellyel az elmúlt évtizedek felemás modernizációja keretében megnövekedett létszámú magasabb iskolázott rétegek rendelkeznek. A politika irányítói a voluntarista gazdasági programok erőltetésével a szép szavak ellenére következetesen a művelődés rovására döntöttek. A „nem termelő” ágazatnak minősített kultúra fejlődési útját eltorlaszolták. A kulturális elit bizonyos csoportjainak juttatott privilégiumok nem feleltethetik a rászorultak arányát: az életük válságos periódusaiban magukra maradókét, a most már a munkanélküliség által is fenyegetett alulképzettekét, a perifériára sodródó egyéneket, családokét, a társadalmi némaságra ítélt érdekeiket, saját stratégiájukat megfogalmazni nem tudó csoportokét, rétegeket és településeket. A jelszavak ellenére a tényle-

* Utószó Kovalcsik József: *A kultúra csarnokai* c. művének újabb kiadásához.

gesen megvalósult kulturális politikának nem sikerült áthidalnia az elit és a tömegkultúra közötti szakadékot, s ez utóbbi minőségének emelésére gyakorlatilag nem is törekedett.

Hazánkban rohamosan fokozódik az etatista viszonyokkal szemben a civil társadalom kiépítésének igénye, egy olyan társadalomé, mely valóban lehetővé teszi az állampolgári aktivitást, az érdekek csoportos képviselését, védelmét; mozgalmak, intézmények szervezését, melyek megfelelő jogi garanciák mellett a gazdaságban és az államhatalmi szférában is részt vehetnek a helyi és az országos politika alakításában. Szinte teljes a „közmegegyezés” abban, hogy a válságból való kilábalásunk, nemzeti jövőnk attól függ, mennyire sikerül egy hatékonyan és szervesen működő civil társadalmat kiépítenünk.

Magyarország demokratikus jogállamként való megte-remtése a feladat kulturális vonatkozásban is. A „történelmileg kialakult” pártállami dominanciájú kulturális politika és művelődési intézményrendszer jelenlegi működtetése összeegyeztethetetlen a kibontakozó civil társadalom igényeivel. Tanúsítja ezt az egyesületszervezés lehetőségeért, majd az egyesületi törvényért vívott harc és azok az energiák, melyek a művelődés társadalmasításáért felszínre kerültek. Művelődésügyi szakigazgatásra természetesen továbbra is szükség van, nemcsak a törvényességi és szakmai felügyelet ellátása, hanem a demokratikus törvényhozás és a végrehajtó hatalom által meghatározott nemzeti, kulturális politikai feladatok szakértő meghatározásának és megvalósításának elősegítése végett, és az állami anyagi eszközök és támogatások megfelelő garanciák melletti elosztása, valamint a tevékenység folyamatos szakszerű elemzése, tudományos kutatásának biztosítása érdekében is.

Olyan szervezeti, intézményrendszeri reform kell, amely a szellemi kezdeményezést, a törvényességi felügyeletet és a szakmai segítséget helyezi előtérbe, amely azon a szilárd erkölcsi meggyőződésen alapul, hogy minden személynek és minden közösségnek joga van a sajátos kulturális önkifejezés és autonómia kiműveléséhez, joga van szabadon hozzáférni a saját élete megszervezéséhez nélkülözhetetlen ismeretekhez és műveltséghez. Ez a megreformált intézményrendszer egyúttal nemzeti kulturális stratégiát szolgál, s az állami eszközrendszert oly módon működteti, hogy a magyar értelmiség elnyerhesse önbecsülését, mert az elengedhetetlenül szükséges a korábbi kulturális politika manipulált látszateredményeivel sem titkolható tömeges méretű „funkcionális analfabetizmus” felszámolásához. A gazdasági racionalitás mellett helyre kell állítani olyan fogalmak tiszteletét, mint emberszeretet, tudás, becsület, társadalmi szolidaritás, s a nevelés-művelődés intézményrendszere az alattvalói tudat- és magatartásformák súlykolása helyett váljék az öntudatos emberek formálásának műhelyévé. Nem halogatható tovább az iskolareform és a művelődés reformja. A politikai intézményreform próbaköve, hogy az állam jóvá tudja-e tenni azokat a károkat, melyeket a korábbi évtizedekben okozott, fölismeri-e a

művelődés ügyében nemzeti felelősségét.

A településtejlesztésnek csúfolt körzetesítés több mint félezer településen sorvasztotta el a kulturális élet amúgy sem nagy lehetőségét, másrészt városnyi lakótelepek nélkülözik a megfelelő kulturális infrastruktúrát, de a létező intézmények jelentős részének állapota is azt bizonyítja, hogy egy piactagadó gazdaság megengedhetetlenül elhanyagolta éppen a nonprofit szférát.

Teret kell nyitni a társadalmi öntevékenységeknek, de a művelődés újra-társadalmasítása nem jelentheti azt, hogy az állam kivonulhat a kultúra anyagi támogatásából és e vonatkozásban lemondhat állami felelősségéről. Nem lehet a reform kezdetén áthárítani az elszegényedett civil társadalom vállára a kulturális infrastruktúra fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges kiadások terhét, előbb törleszteni kell az elvonásokért. Elsorvasztott területek és pauperizálódott társadalmi rétegek esetében meg kell teremteni a támogatásukhoz szükséges „pozitív diszkrimináció” anyagi és intézményi feltételeit. A későbbiekben a megerősödő civil társadalom már könnyebben vállalhatja „a kultúra fényűzését”. A társadalmi-kulturális szféra intézményeinek társadalmasítása tehát nem lehet egy elvonnásos pénzügyi politika álarca, de az sem várható el az ország népétől, hogy bármilyen mértékben magára vállalja – a családi költségvetések terhére – olyan állami intézmények működtetését, amelyek tevékenységére valóságos befolyást nem gyakorolhat.

A kultúra távlatos nemzeti ügy, nem bízható arra a közvetlen haszonra törekvő gazdasági vezetőrétegre, mely még azon a területen is csődöt mondott, amely a legközvetlenebbül az érdekszférájába tartozott volna: a szakképzés tisztességes megszervezésében. Természetesen az ehhez alapot szolgáltató közoktatás működési zavaraiiban sem kisebb a felelősségük. A piaci viszonyok kialakulása azonban önmagában nem javít az évtizedeken át hátrányos helyzetbe szorított művelődésen.

Ehhez új kulturális politikára és a művelődési intézményrendszer átalakítására van szükség. Vissza kell térni a demokratikus konszenzusnak, a kölcsönös toleranciának nagyobb teret nyújtó *szabadművelődési rendszerhez, mely történelmi kísérletként 1945 és 1948 között a kor lehetőségeihez képest figyelemre méltó eredményeket ért el, s nem mint művelődési rendszer bukott meg, hanem a kialakuló diktatórikus viszonyok nyomán fölszámolták.*

Miért kell új kulturális törvény?

1945 és 1948 között a művelődési tevékenység – az európai modellnek és a hozzáigazodó magyar hagyományoknak megfelelően – autonóm művelődési intézményekben, szervezetekben, valamint a pártok, egyházak, szakszervezetek, egyesületek, ifjúsági mozgalmak stb. keretében szerveződött.

1945-ben Gombos Ferenc (Simándy Pál), a szabadművelődés fáradhatatlan úttörője megállapította, hogy történelmi fordulat következett be a nemzet életében, és

ez a fordulat új lehetőségeket nyitott meg az iskolán kívüli művelődés területén is: „Az eddig leszorított társadalmi rétegek politikai hatalomhoz jutottak, és megkezdték önművelésük rendszerének szabad kiépítését.”

Csábító az analógia, mert a rosszul gombolt mellényt más vonatkozásban is 1945-ig kell kigombolni ahhoz, hogy újra begombolhassuk. A demokratikus felfogású szabadművelődés mindenekelőtt elhatárolta magát az előző korszaktól. Gombos így folytatta: „Mármost ebben az új történelmi helyzetben hogyan látja a maga szerepét és feladatát az úgynevezett 'iskolán kívüli népművelés'? Először is sürgősen megtagadja a múlt örökségeként ránk maradt nevét. Mert áruló szó ám ez a népművelés! Arról beszél, hogy íme, ott lenn a mélyben egy lenézett, műveletlen, kellemetlen illatú, megbízhatatlan és veszedelmes tömeg, ki kell rendelni hozzá csendőrn és főszolgabíron kívül bizonyos 'népművelőt' is. Hadd csiszolgassa érdességeiket, szoktassa társadalmi illendőségre, figyelmeztesse istenfélelemre és a felsőbb hatalmasság iránti tiszteletre, lássa el szellemi póttanyaggal, de vigyázzon, nehogy rákappa a tudományok ízére.”

Ismeretes, hogy a Horthy-korszak népművelésétől elhatárolódó szabadművelődést az 1948-ban hatalomra jutott bürokratikus-centralisztikus sztálinista struktúra felszámolta, és elnevezésében is visszahozta a „népművelést”, mely a két világháború közötti korszakénál is antidemokratikusabbnak bizonyult. Nem csak a szabadművelődés koncepcióját, szellemiségét számolta föl, hanem a magyar polgári fejlődés liberális korszakából származó és a későbbiekben is önszerveződésen alapuló társadalmi-kulturális intézményeket, közöttük hagyományos munkás- és parasztköröket, közösségi művelődési szervezeteket, melyeket a Horthy-korszak is csak visszaszorítani tudott, de fölszámolni nem volt képes. (A történeti kifejtés e helyütt fölösleges, a tények közismertek: a szovjet modell szolgáló másolása e téren is, az egyesületek, művelődési mozgalmak fölszámolása, agymosás jellegű ideologisztikus-propagandisztikus kampányok stb.)

A szocialistának nevezett népművelési rendszer részleges átalakítására csak az 1970-es évek elején került sor. Ekkor vezették be „új” fogalomként a közművelődést, mely tartalmazta a korábbi korszak óvatos kritikáját is, de valójában nem változtatott sem a korábbi struktúrán, sem irányítási módszerein, sem intézményrendszerén. A „közművelődési szféra” szívfósan ellenállt a demokratikus, kulturális törekvéseknek. Természetesen ez az egész struktúrára vonatkozik, mert gyakorlatilag, keserves harcok árán éppen a közművelődés munkatársai között voltak szép számmal, akik – az MSZMP rejtett, de létező reformszárnyának támogatására is számítva – gyakran egzisztenciális kockázatot is vállalva igyekeztek a továbbélő monolitikus struktúrát fellazítani, és teret adni „nem tervezett” társadalmi kezdeményezéseknek is. (Elegendő, ha a kistelepülések jövőjéért, az egyesületek szervezéséért, a népfőiskolák újraindításáért, az amatőrmozgalomért, a klubok és vitakö-

rök működési lehetőségéért folytatott harcra és a mindehhez szellemi muníciót adó tudományos kutatásokra utalunk.)

Tulajdonképpen baljós volt már a „közművelődési korszak” indulása is. Az MSZMP KB 1974 márciusi *A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai* című határozata – hogy csak egyetlen példát ragadjunk ki belőle – 3. fejezetében nyolc és fél sorban mond általánosságokat a falusi lakosság körében végzendő közművelődési munka fontosságáról, de a 15. fejezetben tizennégy sorban hitet tesz amellett a „településfejlesztési terv” mellett, amelynek gazdaságilag irreális, tartalmában népellenes és végrehajtásában éppen művelődésügyi vonatkozásban helyenként nemcsak „voluntarisztikus”, de „terrorisztikus” vonásai ma már nyilvánvalóak.

Meg kell állapítanunk, hogy a „közművelődés” fogalmát (sok egyéb tisztázatlansága mellett) legalább annyira lejáratták, mint a „népművelését”. A közművelődési párt-határozat és törvény a korábbi művelődéspolitikánál demokratikusabb vonásokkal rendelkezik, de nem igazán demokratikus, hiszen annak a politikai struktúrának részeként jött létre, mely domináns állami tulajdonra és egyetlen párt hatalmának hegemoniájára épült. Ezért még korlátozottan demokratikus jellege is csak frott malaszt maradt a reform lefékezésének politikája keretében. A közművelődési törvény ellenére az elmúlt másfél évtized alatt a magyar kultúraterjesztő hálózat intézményi ellátottságában, működési adataiban és az igénybevételben számottevően visszafejlődött.

A közművelődés valójában nem tudta megfelelően hasznosítani azt az erőforrást sem, melyet „főhivatású” munkatársai jelenthettek volna. Ez a szakképesítéssel és sok tapasztalattal rendelkező, bár erősen kontraszelektált réteg az egész értelmiséget sújtó (nemcsak bérezési anomáliákban tetten érhető) hivatalos értékrend szerint a „nem termelő szféra” keretében is a pedagógusokkal és az egészségüggyel, tehát a legközvetlenebbül az „embert szolgáló ágazatokkal” együtt a skála legaljára szorult. Ezért többségük társadalmi presztízse is úgy alakult, hogy hatékonyan nem befolyásolhatták a helyi döntéseket; csak kevesen kerültek be az érdemi döntéseket hozó állami, politikai, gazdasági testületekbe. A politikai intézményrendszer demokratikus átalakulása és a megélenkülő közélet feloldhatja ezt az ellentmondást.

A közművelődési párthatározat, mely a törvény gyakorlatban érvényesülő tartalma volt, egyértelműen egy centralisztikus hatalmi központ változatlanul megőrzött vezérlési mechanizmusának struktúráját vázolta föl. Nyilvánvaló, hogy ezt a törvényt (és párthatározatot) a továbbiakban a koalícióra törekvő, megújuló MSZMP sem vállalhatja, még kevésbé az alternatív mozgalmak, illetve a szerveződő pártok. Ezért elő kell készíteni egy új kulturális törvényt, amely a közoktatás, a szabadművelődés, a tömegkommunikáció, a nyilvánosság terén egyaránt garantálja az önkifejezés egyéni és csoportos jogát és az állami

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET MŰHELYÉBŐL

támogatás alkotmányos kötelezettségét. Ez majd szavatolja a kultúrához való demokratikus hozzáférhetőséget és a kulturális életben való részvétel jogát mint emberi jogot. Ez az átfogó új kulturális törvény teremtheti meg a társadalom szabad művelődésének jogi garanciáját.

Miért van szükség új szabadművelődési rendszerre?

A centralisztikus-bürokratikus mechanizmushoz való „visszarendeződés” hívei hatalmi eszközökkel megkísérelhetik meggátolni a társadalmi-kulturális intézmények demokratizálódását, egy új szabadművelődési rendszer kialakítását, ezt azonban csak az egész gazdasági-társadalmi megújulás lefékezése függvényében tehetnék meg, s küszködnének továbbra is a kiüresedett „közművelődés” örökös „finanszírozási problémáival”, avagy az általános válság kényszerítő hatására folytathatnák sorvasztó művelődési költségvetési és, „irányítási” politikájukat. Ez azonban nem járható út.

A közművelődési intézmények már régóta kongatják a vészharangot, másrészt az eddig illegális, féllegális, felváltva korlátozott vagy megtűrt társadalmi kulturális áramlatok teljes legalitásra törnek, és törvényes keretek között szeretnék kiteljesíteni azt a munkát, melyet a kedvezőtlen körülmények ellenére már megkezdtek: önművelésük rendszerének szabad kiépítését. Az egyesületi törvény ehhez megteremtette a demokratikus kereteket, de hiányzik még két fontos lépés: az autonóm egyesületek, szervezetek közös céljait és erőfeszítéseit integrálni képes társadalmi szervezet megteremtése, valamint az állami művelődésügyi szakigazgatás felkészítése és hozzáigazítása a megváltozó körülményekhez.

A művelődésügyi szakigazgatásnak (és tágabb értelemben a közművelődési intézmények munkatársainak) az átmeneti időszakban az a feladata, hogy készüljön fel az új helyzetben kialakuló feladatkörére, és egyidejűleg vegyen részt a demokratikus kulturális szervezet kialakítása érdekében valójában már megkezdődött törekvésekben. A hivatali és intézményi szervezet feladata a megújulásra törekvő erők demokratikus összefogásának előkészítése. Ezt a feladatot csak egy olyan apparátus képes ellátni, amely a folyamatban részt vesz, és önmagát is meg tudja újítani, megfelelő szakemberekkel felfrissíteni. Az átmeneti időszak egyben főpróbája a létrehozandó szabadművelődési szervezetnek. Az előkészítés során megmérettetnek a művelődésért aktivizálódó erők és a hivatali, intézményi apparátusok egyaránt.

A kialakult politikai hierarchiában a kultúrának nem volt igazi érdekképviselője. Minden intézmény, Országgyűlés, minisztérium, tanácsok, szakszervezet alávettette magát a kialakult központi tervnek, elfogadta a szűkös, illetve „maradékeltű” finanszírozást, „fegyelmetten” képviselte a központi politikát, visszafogta a kulturális érdekvédelem fel-teltető megnyilvánulásait, s ily módon a nem nyilvános költségvetési vitákban megfosztotta magát a közvélemény támogatásától, s természetesen nem

támaszkodhatott a lényegében felülről kinevezett, formálisan működő és súlytalan Országos Közművelődési Tanácsra sem, így rendre alulmaradt más „fontosabb” ágazatokkal szemben. Ezen gyökeresen változtatni kell! A kultúra nem pusztán államigazgatási ágazati ügy. Politikai síkon el kell érni, hogy minden ágazati politikában elfoglalja méltó helyét a kulturális funkció is: ne csak pedagógusok, művelődési szakemberek és felvilágosodottabb közgazdászok érveljenek – külföldi példákra hivatkozva – a művelődés támogatása mellett, hanem magát a gazdaságot hassa át e felismerés.

A közművelődés vagy szabadművelődés esetében természetesen nemcsak névváltoztatásról van szó, de az sem lebecsülhető. Kompromittálódott fogalmakkal nem lehet új erőfeszítésekre ösztönözni. Az új, demokratikus, pluralista jellegű művelődési intézmények kialakulása, a helyi önkormányzatok szerepének megnövekedése az állami szakigazgatás elveinek és szervezeti trendjének átszervezését is szükségessé teszi. A politikai intézményrendszer megújulásával párhuzamosan a társadalmi-kulturális szféra újjáéledése is a koalíciós logika jegyében képzelhető el. Kézenfekvő megoldás, hogy vissza kell térni az 1945-1948 közötti szabadművelődés elvi felfogásához és – mutatis mutandis – szervezeti kereteinek rekonstruálásához. A jövőben kisebb, de szakszerűbb apparátusok és a döntések nagyobb részét magukra vállaló, erősebb társadalmi testületek kellene.

Ma még nincs elfogadott, véglegesnek tekinthető modellel a központi államhatalmi szervek és a helyi önkormányzatok viszonyáról. A helyi önkormányzatok autonómiájának jogi keretei és az államigazgatási ágazatokkal való együttműködésének elvei még kidolgozatlanok. Ezért nehéz jelenleg egy kiforrotlan szerkezetbe jogilag beilleszteni a szabadművelődési tanácsokat. (Például egy kétkamarás parlamenti rendszerben, ha ilyen döntés születik, ahol az egyik kamara „érdekképviselői” jellegű, helyet kellene kapnia a „kulturális érdekképviselőnek” is, stb.)

A bizonytalanságok ellenére a szabadművelődési tanácsok legalább előzetes megszervezésével nem kellene megvárni a jogi keretek végső rendezését. Félő ugyanis, hogy kivárási esetén lépéshátrányba kerülne a művelődés ügye a politikai fölkészülés, a jogi előkészítő munka és a nyilvánosság figyelmének föl hívása tekintetében egyaránt. A tulajdon kérdése egyelőre eldöntetlen, s feltehetően hosszabb folyamatban fog rendeződni, de potenciális „tulajdonosi érdekképviselői” szervek már működnek. Hasonlóképpen a létrejövő szabadművelődési tanácsok is működés közben szerezhetnék meg a szükséges tapasztalatokat, és léphetnének föl kellő súllyal a művelődés érdekében.

Igaz, hogy nagyon sok a bizonytalanság, kialakulatlanok nemcsak a helyi önkormányzatok működésének a jogi keretei, de még a választásokéi is, minden lehetséges politikai tényező az útkereső szerveződés állapotában van, a gazdasági reform is csak körvonalazódik, a szerkezetváltás

még meg sem kezdődött, még éppen csak megindult az a társadalmi mozgás, mely a különböző rétegeket, közösségeket olyan szerveződési fokra juttathatja, hogy meg tudják fogalmazni valóságos kulturális szükségleteiket. A társadalmi gondolkodás és cselekvés jelenleg az új „játékszabályok” kialakítására irányul, miközben a játékosok toborzása és felkészülése is folyik. Ebben a folyamatban a művelődésügy sem várhat a „végeredményre”, amely végül maga is egy folyamat lesz, hanem már most határozottabban cselekednie kell, nehogy változatlanul a kispadra szoruljon.

Első lépésként jöjjenek létre az ideiglenes szabadművelődési tanácsok helyi és országos szinten, kezdjék meg tevékenységüket a meglévő kulturális intézmények pluralista igénybevételére érdekében, s egyúttal térképezzék föl a helyi és országos teendőket. Létrejöttük és tapasztalataik adhatják a legnagyobb segítséget ahhoz, hogy a művelődésügy szervesen beleépülhessen az ország új demokratikus rendszerébe. A megszerveződő szabadművelődési tanácsok gyakorlatában dől el, hogy ezek a konszenzuson alapuló intézmények valóban képesek-e kellő politikai kultúrát kialakítani, egyszerre méltányolni minden résztvevő autonómiáját, s egyúttal elősegíteni közös cselekvésüket az erőforrások mozgósításában, ami elengedhetetlenül szükséges a kulturális modernizációhoz.

A szabadművelődési tanácsok csak akkor működhetnek hatásosan, ha minden politikai párt vagy csoportosulás, minden jelentős kulturális mozgalom, intézmény részt vesz munkájukban. Ez egyúttal a legnagyobb veszély is: nehogy a párttorzalkodások, a hatalmi vetélkedés színtereivé váljanak. A résztvevők önmérsékletre való buzdítása mellett nagyon fontos annak az elvi leszögezése, hogy a szabadművelődési tanácsok feladata a hegemonisztikus törekvések megfékezése, s többek között ilyen szempontból is véleményezik az állami intézmények tevékenységét. Ez fordítva is igaz, az állami törvényességi felügyeletnek is ellenőriznie kell a demokratikus elvek érvényesülését a tanácsok tevékenységében. Emellett fontos biztosíték lehetne, ha a tanácsokba minden fél kulturális kompetenciájú képviselőt küldene, aki nem csak pártja, egyháza, stb. igényeit képviselné a szabadművelődési testületben, hanem a művelődés érdekében elvégzendő teendőket szorgalmazná saját alakulatában. Másképpen: a kultúrának is szüksége van olyan „nyomásgyakorló intézményre”, amely e vonatkozásban a különböző társadalmi-politikai intézmények „lelkiismerete” szerepét tölthetné be. Nagyon fontos, hogy a napi politikai csatározásokban részt venni nem óhajtó, de a művelődés ügyének vitathatatlanul elkötelezett személyiségek ne szoruljanak ki a tanács munkájából. Ideális esetben személyükről előzetes egyeztetés alapján megállapodhatnának a különböző társadalmi-politikai csoportok. Ez a teendő minden szinten, közszégi, esetleg tájegységi és országos szinten is elvégzendő. A múltból vett példát idézve: 1945 után az Országos Köznevelési Tanács elnöke Szent-Györgyi Albert, a Művé-

szeti Tanács elnöke Kodály Zoltán, egyik alelnöke Kassák Lajos volt, konkrét és szimbolikus kompetenciájukat senki sem vitatta vagy vitathatta volna Magyarországon. Az 1945-1948 közötti legaktívabb koalíciós művelődési szerv, az Országos Szabadművelődési Tanács elnöki tisztjét Karácsony Sándor töltötte be, akinek filozófiai nézetei, pedagógiai elvei vitatottabbak voltak, mint az előbb említetteké, de a szabadművelődésben legjobban aktivizálódó népi fel fogású pedagógusok és más értelmiségi rétegek számára tekintélye vitathatatlan volt. A megfelelő tekintélyű személyiségek kiválasztása ma sokkal nehezebb (mert az elmúlt évtizedekben nem tudtak kiválasztódni), de elkerülhetetlen feladat.

Társadalompolitika és szabadművelődés

A politikai intézményrendszer demokratizálódása, az érdekképviselők pluralizálódása a monolitikus struktúrájánál tartalmában, szervezetében és lendületében kedvezőbb esélyeket teremthet a művelődésnek. A kedvezőbb esélyek érvényesülésének azonban feltételei vannak. Az érdekek szabadabb politikai ütközése és egyeztetése csak akkor nem fajul propagandisztikus acsarkodássá, ha a különböző pártok, szervezetek, intézmények bizonyos alapvető értékek tiszteletében egyezségekre is tudnak jutni. Ilyen alapvető érték a nemzet kulturális színvonalának növelése. Ezért a különböző szervezeteknek saját programjukban és mozgalmi tevékenységükben is törekedniük kell a műveltség minőségi értékeinek támogatására, másrészt el kell ismerniük a kultúra és a művelődésügy autonómiáját a politikai szférától. A napi politikai érdek-harcoktól függetlenül a gyermekneveléstől a tudományos és művészi alkotószabadságig terjedően tiszteletben kell tartani a kultúra autonóm értékrendjét. A társadalom kulturális érdekeinek megegyezésen alapuló, de egyben autonóm megfogalmazása feladatokat adhat a politikai színtéren működő intézményeknek. A fordított sorrend zsákutcájába nem szabad még egyszer bemenni.

Ebben az összefüggésben tölthet be egyeztető és kezdeményező szerepet a szabadművelődés társadalmi és állami szervezete, mely a művelődés érdekében olyan erőket is mozgósíthat, melyek elsősorban nem a politikai szférában kívánnak aktivizálódni, melyek azonban a nemzet jövőjéért vállalt tevékenységük érdekeit kellő súllyal szeretnék megfogalmazni a politikai szférának is.

Jelenleg minden működő és formálódó független politikai mozgalom, de az MSZMP reformszárnyának programnyilatkozatai is fő vonásokban megegyeznek a politikai demokrácia, a sajtó-, gyülekezési és egyesülési szabadság, a tulajdonreform, a vegyes tulajdonú piacgazdaság szükségességének felismerésében. A különböző politikai táborokban azonban csoportokon belüli vita folyik olyan társadalompolitikai kérdésekről, mint például, milyen legyen a szociálpolitikai „védőháló” mértéke, az „elit és tömegoktatás” jövője, stb. A „terhek kire hártása” a jövőben még polarizálhatja a jelenlegi táborokat, s félő,

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET MŰHELYÉBŐL

hogyan az érdekharcokban a művelődés ügye ismét háttérbe szorulhat. Ezért is szükséges a „kulturális érdekvédelem” önálló szervezete, amely egyébként a különböző politikai csoportosulásoknak „a kultúra érdekében elfogult” képviselőit is tömörítheti, s e szféra pártközi nyomásgyakorló intézményévé válhat, amely népünk szociális-kulturális és tágabb értelemben a „humán terület” érdekeit nem engedi háttérbe szorulni. A szabadművelődésnek a kultúrát kell szolgálnia, de e szolgálat nem válhat centralisztikus irányítással vagy vezérléssel; az intézmények és tevékenységek támogatásában szelektálhat, területenként vagy időszakonként másra helyezheti a hangsúlyt, de a kultúra autonómiáját és autonóm szervezeteinek létjogosultságát nem vonhatja kétségbe.

A szabadművelődés tehát az értelmiségnek szeretné megadni a társadalmi hivatásához méltó rangot és szerepkört: a nemzeti művelődés szolgálatát. Az aktív szolgálattevők azonban túlbuzgalomra is hajlamosak. Nagyon kell vigyázni mindenkinek arra, nehogy valamiféle „pártközi értelmiségi diktatúra” érvényesüljön a szabadművelődési tanácsok és intézmények munkájában. A szakszervezetekre és más érdekvédelmi szervezetekre támaszkodva a szabadművelődésnek is támogatnia kell az „elit” körén kívül eső társadalmi csoportok fölkészítését saját, nagyon tágan értelmezett érdekvédelmi, önkormányzati igényeik megfogalmazásában és megvalósításában.

A család, a mindennapi élet, a marginális csoportok, bizonyos szubkultúrák körében egyaránt tetten érhetők a magyar társadalom kommunikációs válságtünetei. A versenytársadalom környezete társadalompolitikai ellentételezés nélkül a paternalista államnál is súlyosabb körülmények közé juttathatja különösen a szakképzetlen rétegeket. A demokratikus jogok és intézmények kiterjesztése és megőrzése folyamatos küzdelmet kíván, egyszeri jogi deklarációk még nem jelentenek biztosítékot. Ha a széles néprétegek passzív szemlélői és elviselői lesznek az új gazdasági-társadalmi folyamatoknak, akkor elképzelhetetlen saját közösségi autonómiájuk megteremtése.

Megújulás és sokféle új konfliktus sejklik föl előttünk. A „pangás”-nál mindenféleképpen kívánatosabb helyzet. Várakozni nem érdemes, meg kell kezdeni az új szerkezet kialakítását. Az elit csoportok oktatási-kulturális önérvényesítési törekvéseit demokratikus keretek között meggátolni nem lehet, nem is szükséges. (Nem lehetett a szocialistának mondott struktúra „egyenlősdi” szakaszában sem, még kevésbé a már nyíltan vállalt „érdemek szerinti differenciálás” korszakában.) A rejtett és álcázott elit az új korszakban akár vállalkozói-menedzseri, akár szakértelmiségi, akár politikusi hivatalnok mi voltában nyíltabban vállalhatja önmagát, s nyilvánvalóan nem csak gazdasági-politikai hatalmát akarja „konvertálni” (nemzeti vagy neokonzervatív, esetleg liberális ideológiai köntösben), hanem saját soraiból való utánpótlását is biztosítani szeretné. Ennek alapvető eszköze az akár állami, akár egyházi, akár magán elitiskola és a sokoldalú kiegészítő képzési lehetőségek

megteremtése. Vitathatatlan, hogy az immár nem takarított elitképzés felszabaduló energiáival jelentős színvonal-emelkedéshez vezethet: közvetlenül az iskolai oktatásban, távlatilag a szaktudásban és az elitkultúra (a művészet, az irodalom, a zene stb.) színvonalas fogyasztórétegének utánpótlásában.

Demokratikus társadalom ezt a kiválasztódást hatalmi eszközökkel nem gátolhatja meg, de arra törekedhet, hogy a társadalmi mobilitás korrekciós csatornáit a kulturális szférában működőképes állapotban tartsa. A vagyoni – hatalmi csoportmonopóliumok „spontánul” művelődési monopóliumra is törnek – ez viszont elfogadhatatlan egy demokratikus társadalom és a nemzeti kultúra jövője szempontjából. A társadalom és az állam elveszti demokratikus jellegét, ha a társadalmi mobilizáció kulturális csatornáit kizárólag az amúgy is előnyös helyzetben lévő rétegek önérvényesítése előtt nyitja meg. Az oktatáspolitikai nem mondhat le az általános alapoktatás minőségi fejlesztésének feladatáról, ugyanakkor az államnak megfelelő eszközöket kell teremtenie a „népi tehetségmentés” biztosítására; az oktatásra fordított eszközök radikális növelésével, ösztöndíjakkal, jó színvonalú kollégiumokkal kell segítenie a tehetséges szegény sorsú gyermekek „elitképzését” is. Ehhez azonban szükséges, hogy az elit rétegek humanista-demokratikus felfogású csoportjai számára tudatosuljon ez a demokratikus nemzeti, társadalompolitikai feladat, és a gazdasági-hatalmi szférában érvényesítsék befolyásukat, tegyenek meg mindent annak elősegítésére, hogy a széles dolgozó rétegek is fogékonyabbá váljanak az értékteremtő művelődés iránt. Mindez nem mehet végbe pusztán egy oktatási reform keretében, ehhez a társadalom szellemiségének megváltozása is szükséges, és ebben a szabadművelődésre rendkívül nagy teendők várnak. A jövő Magyarországa attól is függ, hogy a szabadművelődés milyen társadalmi energiákat tud mozgósítani az iskolák támogatására, az ifjúság közösségi művelődésének elősegítésére. A szabadművelődés szervezetei alapítványokat, kollégiumokat szervezhetnek és működtethetnek a hátrányos helyzetű családok gyermekei számára, s ami legalább ennyire fontos, a különböző iskolán kívüli művelődési mozgalmaknak, szervezeteknek, intézményeknek a művelődés társadalmi megbecsülését szolgáló tevékenységük keretében megkülönböztetett figyelmet kell fordítaniuk a gyermekek és családjuk, a szülők kulturális motiválására.

Elérkezett az ideje a szociális helyzet elemzésén alapuló művelődéspolitika kialakításának, és ennek keretében korszerűsített szemléletű és szervezetű settlement-intézmények létrehozásának. A szabadművelődésnek állami szinten olyan társadalmi központok létrehozását kellene szorgalmaznia (e téren normatív támogatást adva a helyi önkormányzatoknak), melyek gazdasági, szociális és kulturális fejlesztő, ellátó, szolgáltató intézményként működnének, s melyekben szociális munkások, szociálpszichológusok, szociológusok, pszichológusok, kulturális animátorok, könyvtárosok, pedagógusok, jogászok, közgazdászok

és különböző kézműves mesterségek szakemberei végeznének helytől és igénytől, az intézmény nagyságától függően főhivatású, tiszteletdíjas vagy társadalmi munkatársként nem hivatali és nem hatósági jellegű emberfejlesztő munkát. (Pályaválasztási és munkanélkülieknek szóló tanácsadást, munkaközvetítést, jogsegélyt, gyermek- és ifjúságvédelmet, családvédelmet, stb.; működhetne ebben a központban könyvtár, népház, népfőiskola, szakmai képző- és átképző iskolák, szakkörök, tanfolyamok, pszichológiai és nevelési tanácsadó, stb.; lehet ez az intézmény a helyi társadalmi és közéleti nyilvánosság háza, az egyesületek orthona, klubház, a település múzeuma, stb.).

Működésének határait nem az intézményi (és különösen nem az épület-) keretek jelentenék, hanem az intézmény környezetében élők, a helyi társadalom valóságos szükségleteinek a köre. A szabadművelődésnek a közösségépítő szándékú emberek egyetértésére számítva arra kell törekednie, hogy a népkultúra ne váljék az ipari társadalmak alacsony szintű fogyasztói jellegű tömegkultúrájává, és ne maradjon az. Az új szabadművelődési rendszer próbaköve minden szinten és minden állami, társadalmi, egyesületi intézményében, minden oktatási, művelődési, egészségügyi és vallási szervezetében az, hogy – szakítva az emberi problémák uniformizálásával, a személység részre szaggatásával, az emberek saját ügyeikbe való be nem avatásával – a humanizációt szolgálja; az emberléptékűséget, az egyénközpontúságot, azaz a másik ember személyiségének a tiszteletét. A szabadművelődés az erkölcsi és kulturális értékek képviselőjében befolyásolni kívánja a társadalmat, az emberformálás azonban csak úgy képzelhető el, ha az e tevékenységben oktató, nevelő, vezető szerepet vállalók szabad és morálisan felelős személyiségek, akik a közösség demokratikus ellenőrzése mellett munkálkodhatnak. A szabadművelődés a közösségi önnevelés eszközeként munkálkodjék az autonóm társadalom megteremtésén, legyen a szellemi környezetvédő mozgalom bázisa.

A szabadművelődési tanácsok helye a politikai intézményrendszerben

A civil társadalom nem egyszerűen az államtól független társadalom. A demokratikus politikai állam feladata a társadalom polgárai általános, közös érdekeinek védelme, és autonóm cselekvésük feltételeinek biztosítása. Ilyen értelemben a társadalomnak nem elkülönülnie kell az államszervezettől, hanem a saját autonómiájukat megőrző érdekképviselői, az állami döntéseket befolyásolni tudó szervezetek, intézmények útján folyamatosan ellenőriznie kell az állam demokratikus működését, ehhez viszont a civil társadalom intézményeinek szervesen kapcsolódnuk kell az állami intézményrendszerekhez. A demokrácia a demokratikus állam és a demokratikus társadalmi intézmények folyamatos kölcsönös együttműködésén és ellenőrzésén alapulhat. A társadalmi érdekképviselői szervezetek megszerveződése és működése a civil társadalom

nélkülözhetetlen feltétele. Ebben a működési mechanizmusban kell megteremteni a művelődés „érdekképviselői” szervezetét.

Ez azonban az államapparátusnak az állampolgárok szolgálatába állítását igényli, ezen belül a művelődésügyi szakigazgatás és a közművelődési intézmények apparátusának olyan értelmű depolitizálását (úgy is fogalmazhatjuk: demokratikus értelemben vett politizálását) igényli, hogy az alkotmányosság talaján álló társadalmi-kulturális mozgalmak művelődési tevékenységének egyenlő esélyt biztosítsanak.

A tanácsok ma az állam helyi szerveiként működnek. Ezt a jövőben az elképzelések szerint felváltják az önkormányzaton alapuló tanácsok. Az önkormányzat alanya a település lakóinak közössége, illetve a polgárok különböző politikai szervezetei. Az önkormányzat megvalósítására a helyi lakosság tanácsot hoz létre, amelyben közvetve érvényesíti akaratát, de helyi szavazással közvetlenül is alakíthatja a település életét. Az ily módon megváltozó tanácsok már nem az államszervezet pusztá végrehajtó szervei, de bizonyos állami feladatokat az úgynevezett átruházott hatáskörökben, a jövőben is ellátnak, pl. az oktatás stb. megszervezését. A tanácstörvény-alkotás jelenlegi menetrendje szerint az új törvénytervezet 1990 második felében kerül a törvényhozás elé. A szabadművelődési tanácsok jogi státusa sem rendezhető korábban.

A szabadművelődés szervezeti, intézményi struktúrája nem tud előbb kialakulni, mint a politikai intézményrendszer, hiszen abban fog elhelyezkedni. Ez azonban nem zárja ki, hogy helyenként, ahol elegendő kezdeményező-készség van, már most meg ne kezdődjék a „kísérleti kipróbálása”, mely sok értékes tapasztalattal gazdagíthatja az új keretek kialakításának folyamatát, s befolyásolhatja magát a politikai gondolkodást és útkeresést.

Az általános elvekben viszonylag könnyen meg lehet egyezni, a játékteret és a szabályokat el lehet fogadni, de a játék tisztaságára folyamatosan ügyelni kell. Azonban már a játéktér tervezésénél is el kell dönteni, hogy mire szolgál, mert vannak azonos pályán összeegyeztethető és nem összeegyeztethető tevékenységek. A medencében úszni is lehet, vízilabdázni is, de például nem lehet félig labdarúgópályát és félig vízilabda-medencét építeni.

Alapelvként leszögezhető, hogy a Szabadművelődési tanácsok feladata a kulturális tevékenységek demokratikus „játéktérének” működtetése, társadalmi tervezés és ellenőrzés, valamint az állam és a civil szféra közötti kapcsolat biztosítása. A szabadművelődésnek kettős feladatot kell elvégeznie: a korábbiaknál hatékonyabban kell szorgalmaznia, hogy az állami (és a helyi) költségvetésben a kulturális kiadásokat ne „maradékulva” tervezzék, s egyúttal arra kell törekednie, hogy lakossági erőforrásokat is mozgósítson, beleértve a kulturális piac minőségi befolyásolását is.

A továbbiakban már minden bizonytalanabb. Hogyan szerveződjön meg az országos szabadművelődési tanács,

kikből, milyen szervezetek delegáltjaiból? Ugyanez a kérdés fölmerül a megyei, városi, községi szinteken is. Milyen legyen a viszonya a helyi és az országos szabadművelődési tanácsoknak? Épüljön föl alulról? A községek delegáljanak a megyei tanácsokba és a megyeiek az országos tanácsba? Ezenfelül országos szövetségek, pártok stb. közvetlenül delegáljanak az országos tanácsba?

A művelődési kormányzat feladata országosan és helyileg a tevékenységek nyilvántartása, értékelése, összehangolása és szellemi ellenőrzése; az anyagi és szellemi támogatásnyújtás és önálló akciók kezdeményezése. A kulturális érdekképviselőt ellátó szabadművelődési tanácsok társadalmi mozgalmi tevékenységük mellett kapjanak-e hatalmi jogkört, vagy kizárólag tanácsadó és véleményező joguk legyen? Elképzelhető egy olyan kompromisszum, hogy állami döntések esetében a szabadművelődési tanács vétőjoggal rendelkezzen, s ily módon hivatal és a társadalmi szervezet konszenzusra kényszerüljön? Akármilyen az országos szabadművelődési tanács jogköre, azt milyen állami intézmény mellett töltsse be: az Országgyűlés, a kormány vagy a művelődési miniszter mellett?

Fölvetődik a kérdés, hogy egy demokratikusan választott Országgyűlés esetén a törvényhozás és a végrehajtás ellenőrzése szempontjából miért nem elegendő önmagában a parlament kulturális bizottsága. Azért, mert a képviselők politikai kiválasztódása a kulturális szféra tekintetében esetleges. Feltételezhetjük viszont, hogy egy aktív és előbb-utóbb „hivatásos politikusokká” váló, tehát fölkészültebb képviselői testület az eddigieknél eredményesebben látja el feladatát, de éppen ezért nagyobb szerepe lehet egy olyan társadalmi testületnek, mint az országos szabadművelődési tanács, ha megnövekedett felelősségű törvényhozás figyelmére számíthat.

Sok kérdés vár tehát még tisztázásra, éppen ezért nincs idő várakozásra. Útjára kell bocsátani a gondolatot, hogy a politikai intézményrendszer kialakításában részt vevő politikai pártok és intézmények kialakíthassák és érvényesíthessék álláspontjukat. Ebben a folyamatban alkotó módon vehetnének részt az ideiglenes szabadművelődési tanácsok, melyekre a végleges jogi státusz kialakulása előtt is sürgető társadalmi feladat vár: a kulturális vagy kulturális célokra hasznosítható infrastruktúra számbavétele, megőrzése és társadalmisításának elősegítése.

Felhasznált irodalom

Az Alföld c. folyóiratban lezajlott vita 1983-1984-ben. (Beke Pál, Udvardi Lakos Endre, Nógrádi Gábor, Lukovics András, Speidl Zoltán, Kerékgyártó István, Kovács Flórián, Húdegy Antal, Turi András, Balipap Ferenc, Ordas Iván, Szász János András, Koncz Gábor, Deme Tamás cikkei.) Ld. még Válogatás az Alföld közösségi művelődési vitájából. Bp. Múzsák, 1984.

A Forrás c. folyóirat tematikus száma a népfőiskolákról (1984. 12. sz. Vitányi Iván, Harangi László, Andrásy Mária, Romsics Ignác, Póth Piroska, Móricz Zsigmond, Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Lovász János, Kovács Bálint, Matyikó Sebestyén József, Zákonyi Ferenc, Ugrin József, Villányi Péter, Szabó József, Sz. Tóth János,

Gombár Csaba, Kovács Bálint, Varga László, Rácz István, Boda János, Varga Csaba, Császár Nagy László, Boldizsár Iván, Csengey Dénes, Elek István, Pozsgay Imre, Huszár István cikkei, interjúi.)

Fordulat és reform 1987. In: Medvetánc, 1987. 2. sz. melléklet.

A helyi közelet, az irányítás és a gazdaság szerepe a művelődő közösségek szerveződésében és az intézmények működtetésében. (Köles Sándor, Pörös Béla, Patka László, Harangi László, Sári Mihály, Kaczián János, Nádor István beszámolóit.) In: A Magyar Népművelők Egyesülete VI. vándorgyűlése. 1987. okt. 2-3. Tatabánya, 1988.

Ágh Attila: A szűkített nemzeti újratermelés spiráljai. = Kultúra és Közösség, 1988. 6. sz.

Andor Mihály – Hidy Péter: Művelődéspolitikai és településfejlesztés. = Kultúra és Közösség, 1981. 6. sz.

Alternatív közművelődési koncepciók a mai magyar társadalomban. (Összeáll.: Fényi Tibor.) Bp. OKK, 1988. (Soksz.)

Balipap Ferenc: A settlement – mint szociális és népművelési intézmény – története. (Kézirat)

Beke Pál: Művelődési otthonon innen és túl. Bp. Művelődéskutató Int., 1987.

Beke Pál–Bonfig Ágnes–Péterfi Ferenc–Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: A megyei művelődési központok átalakulása. Kézirat. Bp. OKK, 1988.

Bucz Hunor–Havas Gábor: Helyzetkép az amatőr színhátszó mozgalomról. Bp. Művelődéskutató Int., 1981.

Bilecz Endre: Autonómiák. = Kapu, 1988. szept. 1/1.

Hankiss Elemér: A „Nagy Koalíció” avagy a hatalom konvertálása. = Valóság, 1989. 2. sz.

Harsányi István: A Magyar Népi Művelődési Intézet. (Történeti áttekintés és dokumentumok.) = Kultúra és Közösség, 1982. 4. sz.

Havas Gábor: Esély nélkül. Az elcigányosodó falvakról. = Magyar Nemzet, 1989. febr. 13.

Innováció a közművelődésben. A közművelődés fejlődésének tendenciái a 80-as évek Magyarországon. (Készítette Vercseg Ilona. Szerk. Fényi Tibor.) Bp. OKK, 1989. (Látletet a kultúráról – szakértői vizsgálatok.)

Kamarás István–Zsolnai László: Egy humán reform körvonalai. (Sokszorosítás, 1988.)

Kovalcsik József: Egy egyetemes kulturális politika felé. UNESCO-ajánlás tervezet a néptömegeknek a kultúrához való demokratikus hozzáférhetőségét és a társadalom kulturális életében való aktív részvételük biztosítását célzó intézkedések érdekében. = Kultúra és Közösség, 1976. 4. sz.

Kovalcsik József: A kultúra csarnokai. (A közösségi művelődés színterei.) I-III. köt. Bp. Művelődéskutató Int., 1987.

Kovács Flórián: Végjáték és átalakítás. (Vázlat a kulturális mechanizmus reformjához.) = Kultúra és Közösség, 1988. 6. sz.

A kultúra és a kulturális fejlődés feltételeinek hosszú távú elgondolásai. (Készítette: Koncz Gábor, Kuti Éva, Lovas Tiinde. Szerk.: Fodor Péter, Hidy Péter.) Bp. OKK, 1989. (Látletet a kultúráról – szakértői vizsgálatok.)

Kuti Éva: A kultúra finanszírozásának és mecénálásának helyzete. Bp. OKK, 1989. (Látletet a kultúráról – szakértői vizsgálatok.)

Lányi Gusztáv: Karácsony Sándor és a szabadművelődés. = Valóság, 1984. 4. sz.

Lányi Gusztáv: Autonómia és természetes észjárás. Karácsony Sándor és tanítványai reformtörekvéseiről. = Világosság, 1989. jan.

Levendel László: A cigányság gondja – mindannyiunk gondja. = Valóság, 1988. 12. sz.

Losonczy Ágnes: A kiszolgáltatottság anatómiája az egészségügyben. Bp. Magvető, 1986.

Milyen Országos Pedagógiai Intézet kellene? Beke Kata, Boldizsár Gábor, Csoma Gyula, Hoffman Rózsa, Kopper Lászlóné, Lukács Péter, Schüttler Tamás és Medve Imola kerekasztal-beszélgetése. = Magyar Hírlap, 1989. márc. 18.

Muharay Elemér: Vázlatos tanulmány megelőző népművelésünkről. (Kézirat 1957.) OKK Könyvtár Adattár.

Németh G. Béla: Európai műveltség – nemzeti műveltség. = Népszabadság, 1986. május 14.

Németh János István: Az európai művelődésszervezés három modelljének alapelvei. = Kultúra és Közösség, 1987. 3-4. sz.

Németh János István: A kultúra terrorja. = Valóság, 1988. 12. sz.

Novák István: Közművelődésünk új útjai. In: Módszertani Műhely, 1985/II. Bp. TIT.

Pesold Ferenc: A városi kultúrotthonok elszigeteltségéről. = Népművelés, 1954. 10-11. sz.

Pesold Ferenc: Lenn és fenn. = Népművelés, 1956. 10. sz.

Reform és művelődés. Vitaanyag. (Készítette: Fodor Katalin, Földtár András, Köles Sándor, Kuti Éva, Marschall Miklós, Mihályfi Márta, Nyilas György, Sz. Tóth János, Varga Csaba.) Bp. OKK, 1988.

Szathmáry Lajos: A szabadművelődés korszaka 1945-1949. = Kultúra és Közösség, 1977. 1. sz.

Sz. Tóth János: A közművelődés nemzetközi fejlődésének jellemvonása s a magyar alternatíva. Bp. OKK, 1986. (Soksz.)

Sz. Tóth János: A megújulás elemei az elmúlt tíz év magyar közművelődésében – remények a következő évtizedre. = Új Forrás, 1986. 1. sz.

Együtt dolgozva. Brit tapasztalatok az öntevékeny társadalmi-kulturális szervezetek és az állami szervek viszonyáról.

Összeáll.: Sz. Tóth János. = Kultúra és Közösség, 1987. 3-4. sz.

Tokaji András: Gondolatok a hazai éneklő-zenélő csoportok egyesületi és szövetségi működésének kérdéséhez. (Bp. OKK, 1988. Soksz.)

Udvardi Lakos Endre: A művelődési otthon mint egyesület. (Javaslat.) = Kultúra és Közösség, 1988. 6. sz.

Varga A. Tamás-Vercseg Ilona: A helyi orgánium mint a helyi fejlesztés eszköze. = Kultúra és Közösség, 1988. 6. sz.

Varga Csaba: Falukíséret. = Napjaink, 1986. 8. sz.

Végjáték? (Értelmiségi a közművelődésről.) (Készítette: Bokor Béla, Pély Árpádné, Slézia Gabriella. Szerk.: Fényi Tibor.) Bp. OKK, 1989. (Látélet a kultúráról – szakértői vizsgálatok.)

Vitányi Iván: Vitairat a mai magyar közművelődésről. Bp. Gondolat, 1983.

Vitányi Iván: A művelődéspolitikai esélyei. = Valóság, 1988. 6. sz.

Zelnik József: A televízióról, kultúránk stratégiai kérdéséről (a filmszemle ürügyén). = Magyar Nemzet, 1989. febr. 3.

Zelnik József: Alakulóban a Magyar Kulturális Kamara. = Magyar Hírlap, 1989. febr. 11.

A művelődési reform szükségességére is utaló politikai nyilatkozatok

Pozsgay Imre: Egyesületpárti népfront. Bánki András interjúja ~vel. = Magyar Hírlap Képes Melléklete, 1984. ápr. 14.

Lakitelek, 1987. szept. 27. A magyarság esélyei. A tanácskozás jegyzőkönyve. Szerk.: Bíró Zoltán, Csurka István, Fűr Lajos. (Kézirat.)

Czakó Gábor: Kitérés a válságból. A Magyar Demokrata Fórum kultúrpolitikája. = Magyar Hírlap, 1989. márc. 11.

A Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt Ideiglenes Vezetőségének irányelvei a pártprogram kidolgozásához. = Hítel, 1989. 3. sz.

A Bajcsy-Zsilinszky Társaság programnyilatkozata. (Tervezet.) = Kapu, 1989. febr.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt elnökségének nyilatkozata. = Népszabadság, 1989. márc. 23.

Nyilatkozat a Szociáldemokrata Ifjúsági Kör létrehozásáról. = Hítel, 1989. 3. sz.

A klubtanács állásfoglalása a kulturális és művelődési javak újratársadalmisításáról. = Magyar Nemzet, 1989. január 11.

MSZMP KB közleménye: A jövőnkért fellendülést, demokráciát, szocializmust. 1989. márc. 11. (Napilapok.)

Varga Csaba: Mit akar a Magyar Néppárt? = Magyar Hírlap, 1989. márc. 11.

Horn Gábor: Jogi eszközökkel is biztosítani kell az iskolák autonómiáját. (Válaszol egy független szakszervezet, a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetének szóvivője. Horváth Zoltán interjúja ~ral.) = Heti Világgazdaság, 1989. febr. 4.

Zempléni Ferenc: A Szabad Demokraták Szövetsége ideológiai elképzelései. Például az iskolapolitika. Behozható-e a történelmi kérés? = Magyar Hírlap, 1989. márc. 8.

Pető Iván: Nincs harmadik út! A Szabad Demokraták Szövetségének törekvéseiről, a kirekesztettségről, arról, ki mitől fél. = Magyar Nemzet, 1989. márc. 17.

Gazsó Ferenc: Kabinetalakítás. Interjú egy lemondott miniszterhelyettessel. (Babus Endre interjúja ~cel.) = Heti Világgazdaság, 1989. márc. 25.

Gazsó Ferenc: A reform folytatásának feltétele a nyilvánosság. Búcsúbeszélgetés a miniszterhelyettes ~cel. = Magyar Hírlap, 1989. márc. 3.

Kovalcsik József vélhetően 1989. áprilisában fogalmazta meg ezt a tanulmányát azt követően, hogy (miképp ezt a Méltóságkereső című, az epl kiadónál 2001-ben megjelent önéletrajz- és szakmatörténetemben leírtam) Varga Tamásék lakásában több napos hosszú beszélgetésen közösen töprengtünk, hogy szakmánk, a közösségi művelődés fejlesztése érdekében mik is legyenek következő lépéseink? Tervebe vettük a Közösségfejlesztők Egyesülete megalakítását, hiszen nem volt kétséges számunkra, hogy a közeli jövőben elsősorban az önálló civil kezdeményezéseket kell szorgalmaznunk és támogatnunk, s fejlesztő kezdeményezésünk nélkül miként is lehetnének részesek ebben az egymás közötti együttműködésben nem járatos, mert alattvalóvá süllyeszteni országalakosok? De hajlottunk a társaságunkban lévő művelődéstörténész javaslatára, aki szerint még a nevében is új kell legyen a közösségi művelődés szakmai jövődjéje. „Nevezük ezt az új korszakot újra szabadművelődésnek” – mondta Kovalcsik József, részben a vélhetően elmúltól való megkülönböztetés, részben viszont az azt megelőző időkhöz történő kapcsolódása miatt. Ekkor vállalkozott a fent közölt dolgozat megírására, aminek kéziratáról szakmai eszmecserét is rendeztünk az Intézet falai között.

Révfülpön, a korabeli szabadművelődési tevékenység hivatalos lefejezésének helyszínén vele közösen konferenciát szerveztünk, s aztán szerte Magyarországon helyi szabadművelődési tanácsokat azért, hogy átmentsük a jövőbe a jobb sorsra érdemes népművelő szakmát és a művelődési otthonokat egyaránt. Aztán jöttek a választások, s aztán kialakult az a felemás rendszerváltozás, amiben éppen a közösségi művelődés szerkezete és tevékenysége maradt ugyanolyan, mint korábban volt. Kezdeményezéseink, szándékaink, akcióink elhaltak, és Kovalcsik József javaslatai sem találtak meghallgatásra. Tán nem is csoda, hogy évek múltával sem tudtam rávenni a szakmai remények és a lehetőségek leírására.

*

A mai Magyarország egyáltalán nem hasonlít arra, amikor e könyv a '80-as évek első harmadában fogant. Parlamenti demokrácia van, több párt működik. A szabad választások során cserélődik a hatalom, és már negyedjére látjuk, hogy e hatalmak gyakorlata is eltérő. Magánkézbe került (tán túlzott mértékben is) a gazdaság. Az intézkedés lehetősége helyi szintre került. Az ország egy másik, immár globális védelmi rendszer része, s a fejlett társadalmú-gazdaságú nyugat-európai országokba való társadalmi és gazdasági integráció előtt állunk. Kovalcsik József művének a hazai jelenségeket és tendenciákat rögzítő fejezete történelemkönyvvé kellett volna váljon tehát; ám eközben (bár a korabeli ideológia valóban a múlté), az intézményrendszer és a tevékenységszerkezet ugyanazt idézi.

A közösségi művelődésben eleddig nem történt meg a rendszerváltozás.

Sokan vannak e szakmában és környékén, akik azt sorjazzák, hogy a '80-as évek végének rendszerváltó idejét (többek között) éppen ez az intézményrendszer sürgette és készítette elő Magyarországon. Ebben van némi igazság különösen, hogy hol másutt szerveztek volna olyan író-olvasó, vagy bármi más találkozókat; alternatív, úgynevezett „társadalmi forgalmazású” filmvetítések; ismeretterjesztőnek álcázott előadásokat, ahol az akkor leírhatatlan is elhangozhatott? – legfeljebb a népművelőt rendelték másnap a pártbizottságra a jelen lévő *téglák* felületes beszámoló alapján. Hol másutt alakulhattak volna meg a helyi érdekeket szolgáló egyesületek, később a helyi párt-előzmények, majd pártok; hol másutt tarthatták volna nyilvános gyűléseiket, választási fórumaikat? Az olyan komédia sem volt ritka, amit a lakiteleki kollegáról meséltek annakidején: előbb azért barmolták le illetékes elvtársak a helyi népművelőt, mert székeket adott az azóta legendássá vált sátorba, utóbb meg azért, mert a tiltásra emlékezve később nem adott székeket. Ám ki mástól lehetett volna székeket vagy bármi mást kérni, ki más adott volna fedelet mindennek, ha nem a helybéli művelődési otthon? – ettől még nem szükségképpen *ők találták ki a mondanót!* – s ezt akkor is igaznak gondolom, hogy tudom: voltak e szakmában is számosan olyanok, akik persze a kitalálók között voltak, s később politikusi

pályára kerültek képviselőként, polgármesterként vagy bármi más formában. Ám ha a rendszerváltozást nem a politikai hatalom átvételével s nem az abban való személyes részvétellel, hanem mással: például a polgároknak a helyi közéletben való tömeges részvételével; az új helyzeteknek való megfelelés kiépített és begyakorolt képességével; a kárpótlásban való intenzív és bölcs részvétellel; ki-ki foglalatossága, szakmája megújításának lehetőségével; a változások felismerésével és vezéreltetéssel; az új kihívásoknak való legteljesebb megfeleléssel; a vállalkozásokban való jártasság képességével mérjük, be kell lássuk, hogy ez az intézményrendszer sem (és persze az iskolák és a tömegkommunikáció egyik tagja sem) képezte ki a hazai népeiséget az új: a tőkés, a kapitalista viszonyokra, a politikai pluralizmusra, a demokrácia működésére, és mindezek zavarainak felismerésére, kezelésére, oldására.

Ettől azonban a demokrácia, a politikai pluralizmus, a kapitalista és tőkés viszonyok kialakultak (és úgy, ahogy tudnak) működnek Magyarországon. Ép ésszel jól láthatjuk, hogy mindezeknek nincs alternatívája. És ha mi, népművelők őszinte lelkiismeretvizsgálatot tartunk, be kell lássuk: *nem mindegyikünk tett eleget a rendszerváltozást megért, reánk bízott népeiségért.* Ami persze csak akkor és csak abban az esetben igaz, ha népművelői szakmai feladataink közé a *képesség- és készségfejlesztést, a másokkal való együttműködési hajlandóságot és ennek gyakorlatát, a kihívásokra való rugalmas alkalmazkodást, a társadalmi-gazdasági jelenségekről való folyamatos és árnyalt információadást* is beleértjük. Megjegyzem: szabadon beleérthetjük mindezt még akkor is, ha mások ezt nem teszik, hiszen éppen Kovalcsik műve bizonyítja, hogy mennyien hányféleképpen gondolkoztak e társadalmi cselekvésről szólnak.

A lelkiismeretvizsgálatot persze nemcsak a népművelőknek, hanem az intézményműködtetők többségének is ajánlom, ám különösen mindazoknak az immár szabadon választott kormányoknak, akik és amelyek ugyancsak nem szorgalmazták a közösségi művelődés fejlesztését, intézményrendszerének, tevékenységszerkezetének korszerűsítését; nem szorgalmazták a tevékenységformák többségének civilsítését; nem vezerték be mindazokat a támogató rendszereket, amelyek a világ boldogabbik felén, de legalább a már egyesült Európában évtizedek óta működnek. Nem pusztán egy szakma mulasztásáról van tehát szó, hanem a közösségi művelődés egészének lebecsüléséről; mirevalóságának, hivatásának, fontosságának és funkcióinak lekezeléséről. Eközben persze napvilágot látnak helyzetelemzések és kutatások a társadalmi méretű kiúttalanságról, pótcselekvésekről, devianciákról, leszakadó csoportokról, rétegekről, régiókról; megfogalmazódnak kívánalmak „kreatív” Magyarországról, „tudásalapú” társadalomról – mint ha mindez magától létrejönne! S eközben persze birtokában vagyunk eljárásoknak, módszereknek, kívánatos struktúrák leírásának, amelyek, úgy tűnik, nem kellenek senkinek. Már úgy értem: senki olyannak, aki alkalmazásá-

ért, bevezetéséért felelős. Az embereknek vélhetően nagy szüksége lenne minderre. Ők azonban honnan tudnának róla?

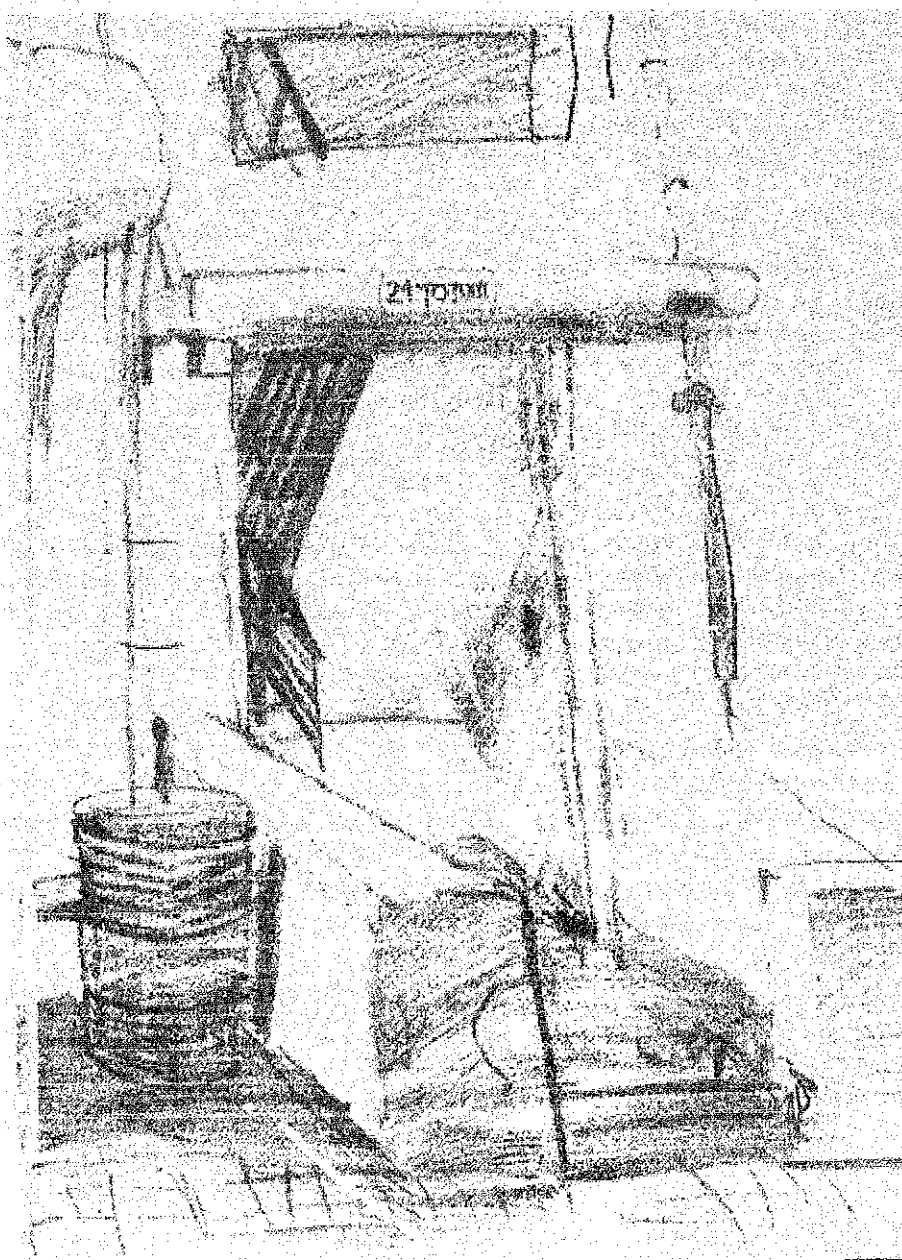
Kovalcsik József itt idézett (újabb) tanulmányát sem fontolta meg, vélhetően nem olvasta el senki. Már úgy értem, hogy *senki illetékes*.

„Elérkezve tehát a jelenhez, fölvetődik, hogy mi várható a közösségi művelődés színtereinek jövőbeni alakulásától?” – kérdi Kovalcsik művének utolsó előtti fejezete, a „Hogyan tovább?” előtt. És persze nem hagyja válasz

nélkül az olvasót: „A művelődési otthonok 1949-es indulásukkor kiszorították, de pótolni igyekeztek a korábbi társadalmi-kulturális egyesületeket. Most viszont a megváltozott körülmények között szerveződő egyesületi tevékenységeknek is otthont adhatnak. Az egyesületek által felszabadított energiák, melyek előbb-utóbb ‘otthont’ is igényelnek, a művelődési otthonok továbbfejlesztését is előmozdíthatják, ha kölcsönös egymásrautaltságuk előnyeit felismerik” – írja végül.

Ma sem gondolhatjuk másként.

2002 Karácsonyán

PORDÁNY SAROLTA

KULTURÁLIS KÖZPONTOK ÚJ JOGI SZABÁLYOZÁSA FLANDRIÁBAN

Bevezető

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési Intézet ez év áprilisában¹ meghívott egy szakmai tanácskozásra Jósvafőre, melynek keretében a közművelődési stratégiáról és a kutatások helyzetéről tartottam vitaindítót. Az előadásra készülve került újra a kezembe a flamand kulturális központok új jogi szabályozását bemutató kiadvány, amelyet a Kulturális Központok Országos Szövetsége tavalyi, pécsi konferenciáján kaptam Paul Sergier úrtól, a brüsszeli Kulturpont Iroda igazgatójától.²

A jósvafői megbeszélésen, szűkebb körben, sok olyan lényeges szakmai probléma felvetődött, amely az Európai Unió csatlakozás folyamatához kapcsolódóan a közművelődési szakterület jelenlegi jogi, intézményi és tartalmi kérdéseinek átgondolását siettette.

Az alábbiakban *Paul Sergier: Cultural Centres in Flanders (Kulturális Központok Flandriában)*³ című, angol nyelvű tájékoztató kiadványának rövid kivonatát adom közre, azzal a céllal, hogy további szakmai vitákra, megbeszélésekre ösztönözzem az érdeklődőket.

I. A flamand kulturális központok a hatvanas években

A flamand kulturális központok a korai hatvanas évek „nyugati” társadalmának termékei. A hatvanas évek elején még élt a hit egy működőképes, fejlődő, demokratikus, humánus társadalomban, ellentétben a 68-as események utáni időszakokkal, amikor a nyugati társadalmakat már erősen bírálták. Ekkorra a második világháború romjait eltüntették, és a gazdasági fejlődés következtében az „arany hatvanas évek”-et emlegették. Mindezek a folyamatok a kulturális területre is hatással voltak, s ezt három nagy folyamat felidézésével lehet bemutatni.

Az első a **kormányzati beavatkozás növekedése**. Az akkori kormányzat vezető szerepet vállalt abban, hogy garantálja a jólétet és a prosperitást, és ennek érdekében szabályozó és változást elősegítő akciókat indított. A kultúra aktív támogatása fontos kormányzati feladat volt. Egy autonóm Flamand Kulturális Minisztérium létrehozása (a flamandok ekkoriban harcolták ki autonómiájukat a belga államszövetségben belül) további lehetőségeket biztosított ehhez. Mivel semmilyen történelmi hagyományra sem támaszkodhatott, az új minisztérium kormányzati po-

zíciója nagyon gyenge volt, s ezért jogilag is meg kellett erősítenie a működését. A kormányzat által támogatott kulturális központok hálózatának kialakulása egyike volt ennek a politikai erődemonstrációnak.

A második trend a **demokratizáció** folyamatának erősítése volt. Ez a kulturális demokratizáció közvetlenül megelőzte a politikai, a szociális és gazdasági, valamint az oktatási területen végbemenő folyamatokat.

A harmadik trend a **társadalmi-politikai csoportok válságával írható le**. A régi ideológiai harc a különböző csoportok között (katolikus, szocialista, liberális, szabadgondolkodó) elcsitult, és a pluralizmus vált uralkodóvá. A kulturális központokat ideológiailag semleges terepként tartották számon, ahol az eltérő „bölcsekből” kikerült, különböző színű és társadalmi háttérű emberek ott-hon érezhették magukat és találkozhattak egymással. A kulturális központokban dolgozó szakembereknek nem volt kifogásuk a közönség sokszínűsége ellen, hanem inkább az ellen az elv ellen lázadoztak, hogy csupán „otthon biztonságban” számukra, mert ez erősen hangsúlyozta a „helyet adó”, pusztán házigazda jellegű szerepüket.

Ez a fenti három folyamat jelzi, hogy milyen összetevők eredményeként jöttek létre a kulturális központok, s egyben meghatározza tevékenységük alapelemeit is. A kormányzat olyan találkozóhelyek támogatásával kívánta elősegíteni a kultúra demokratizálását, amelyeknek nincs közvetlen kapcsolata egyik szociális vagy politikai csoporttal sem.

II. A központok kialakulása

A flandriai kulturális központok kialakulása 1962-ben kezdődik, ugyanis ekkor hoztak létre egy autonóm Flamand Kulturális Minisztériumot, amely ebben az időben még részét képezte a belga nemzeti kormánynak. Renaat Van Elsland, az akkori miniszter vezette azt a „*Kultúrafejlesztése tanulmányi csoportot*” a leuveni egyetemen, amely a kulturális infrastruktúrát, a kulturális adminisztrációt és a kultúrpolitika pénzügyi finanszírozásának lehetőségeit tanulmányozta. A vizsgálat több mint hatezer szolgáltatóra terjedt ki, s az alábbi eredménnyel zárult: az infrastruktúra nem kielégítő, a fűtés, a biztonsági és az elektromos rendszerek korszerűtlenek, a hátsó sorban ülők pedig nem látják jól a színpadot, mert a termék formája nem teszi ezt lehetővé. Mindez éles ellentétben állt a demokratizálódás ideológiájával.

A tanulmány tartalmazott egy általános fejlesztési tervet az alábbi célokkal: létre kell hozni a holland nyelvű kultúra számára egy központot Brüsszelben, továbbá 5 regionális központot, 120 városi kulturális központot (10 ezer lakos

¹ Megyei közművelődési konferencia, 2002. április 12. Jósvafő.

² A közművelődési intézmények szerepe az interkulturális társadalom felé vezető úton címmel 2001. október 11-14 között a Kulturális Központok Országos Szövetsége, valamint a Pécsi Kulturális Központ rendezett nemzetközi konferenciát.

³ Cultural Centres in Flanders – Punt.cultuur – Vlaams Centrum voor de Culturele Centra VZW, 2001. Brussel

felett), továbbá 280 kisebb kulturális központot 3-8 ezer lakossal rendelkező településeken. Bizonyos prioritásokat is megfogalmaztak, nevezetesen, hogy a kormánynak kell felelősséget vállalni a pénzügyekért, a tervezésért és az ellenőrzésért. Ez a riport megfelelő érvanyagot szolgáltatott új jogszabályok kialakításához is.

Az első elképzelések a jogi szabályozásról

A hatvanas évektől kezdődően az „alsó” kormányzati szintek s főleg a helyi önkormányzatok kiváltsága volt az a döntés, hogy valahol kulturális központot hoznak létre. Ebből következően a kulturális központok kormányzati vállalkozásoknak tekinthetők. A közelmúlt eseményei azonban sokkal változatosabb képet mutatnak.

Kisebbségi vagy nagyobb mértékben, de továbbra is lakossági kérésre jönnek létre a központok. Ezeket a lakossági igényeket rendszerint a legaktívabb csoportok tagjai közvetítik a helyi kulturális bizottságnak. Egy dinamikus és energikus önkormányzati képviselő felkarolja a kérést, és előterjeszti a javaslatot. Volt olyan időszak is, amikor belpolitikai okok miatt a helyi önkormányzatok helyett a központi kormányzat tett javaslatot az intézmények létrehozására. Ebből következően jelentős központi kormányzati támogatást is kaptak a központok a megalakuláshoz, elsősorban az infrastruktúra fejlesztésére. Ez a megkülönböztető anyagi segítség nagyon bosszantotta azokat a szervezeteket (munkásklubok, művészeti központok), amelyek vállalkozási formában működtek, s nem kaptak ilyen segítséget.

A helyi infrastruktúra fenntartásának anyagi támogatása

Egyik legjellegzetesebb vonása a flamand kulturális központoknak, hogy önálló épülettel kell rendelkezniük. A hatvanas évek közepétől a kulturális központok épületeinek fenntartását jogszabályban meghatározott pénzügyi források segítették. A központi támogatás az épületfenntartás 60 százalékát fedezte. Az 1991-ben hozott új jogszabály átalakította a központi támogatás formáját és mértékét. A helyi önkormányzat kulturális tevékenységekre szánt költségvetésében megtervezik az épületek fenntartását, amelyek karbantartására, felújítására azonban a rendelkezésre álló pénzmennyiség maximum 80%-át lehet évente felhasználni.

Az épületek kérdése három okból is nagyon lényeges. Először is azért, mert a kulturális központnak építészeti „minőségjelzőnek” kell lenni. Annak az épületnek, amelyben a legfontosabb kulturális események zajlanak egy településen, muszáj építészeti szempontból is kifejeznie valamit. Sajnos ennek a követelménynek máig nem felel meg sok épület Flandriában, de jelenleg már versenyztetik az építészeti terveket, s az új intézmények létrehozásánál, az épületről való döntésnél egyre inkább építészeti szempontokat is figyelembe vesznek. Másodsorban: az épületekről hozott döntések folyamatosan befolyásolták, befolyásolják a kulturális

központok potenciális tevékenységét is. Egy épület legalább harminc évig, de inkább hosszabb ideig határozza meg a kulturális tevékenységek keretét, ezért feltétlenül szükség van a helyi lakosok véleményének figyelembe vételére, s a hosszabb távú működésre vonatkozó elképzelésekre. Harmadrészt, mivel a jogszabályok az épülettel kapcsolatban feltételeket állítanak, a tervezéskor figyelembe kell venni a jogilag megkövetelt minimális feltételeket, mert különben a tulajdonosok nem kapják meg a működési engedélyt.

A tartalmi tevékenység támogatása

A kulturális központ az épület átadása után kezdheti meg a működést. Ettől a pillanattól kezdve nyílik mód arra, hogy a „Flemish Community” működési engedéllyel elismerje, és anyagilag támogassa a központot. Korábban a tartalmi és pénzügyi tevékenységet két sikeres törvény szabályozta, az 1973-ban megalkotott alaptörvény, és ennek 1991-es módosítása.

Az 1973. évi törvény

Ez az első jogi szabályozás a kulturális központokat általános szempontok és feltételek figyelembe vételével négy kategóriába osztotta (A, B, C, D), s besorolásuk alapján kaptak támogatást. Az elismeréshez (nyilvántartásba vételhez) az alábbi, a törvényben meghatározott célokat kellett teljesítenie:

1. A kulturális központ kifejezés olyan pluralisztikus alapon működő intézményt jelent, amely egy meghatározott épületben működik, s a tevékenységeket az alábbi célok érdekében végzi:

- helyet ad a szocio-kulturális munka minden formájának valamennyi korosztály számára,
- állandó találkozóhelyet biztosít a kultúra különböző, legszélesebb értelemben vett kifejezésének,
- szervezi a szocio-kulturális munka valamennyi formáját, s biztosítja, hogy a változó szükségletek szerint alakítja azt,
- elősegíti a vonzáskörzetében élők találkozását és együttműködését valamennyi társadalmi csoport és korosztály számára.

2. A központ létrehozását, megalapítását a helyi önkormányzatnak kell kezdeményeznie, amely egyben a tulajdonosa is az épületnek.

3. A működtetést végző testület tagjainak a felének a helyi önkormányzatban résztvevő politikai pártok képviselőiből, a másik felének a magánvállalkozók közül kell kikerülnie.

A működtetésnek két lehetséges szervezeti formája volt. Az egyik szerint közalkalmazottak vezették az intézményben folyó tevékenységet a kulturális tanácsadó testület, illetve az önkormányzat kulturális bizottságának irányításával, a másik szerint önálló jogi személyként bejegyzett civil szervezet vezette az intézményt, s ők önállóan hoztak döntéseket a foglalkoztatásról.

Az intézmények kategóriák szerinti csoportosítása és támogatása

A fent említett négy kategóriába (A, B, C, D) az alábbi három kritérium szerint sorolták be az intézményeket:

– *infrastruktúra*: minél nagyobb volt az épület, annál magasabb volt a besorolása. Az épület besorolásánál figyelembe vették, hogy rendelkezik-e színházteremmel vagy többfunkciós nagyteremmel, kiállítási területtel, konferenciatermekkel (nálunk szakköri szobákkal), irodával és találkozhellyel, kávézóval, konyhával.

– *vonzáskörzet*: minél nagyobb volt az a földrajzi terület, ahonnan látogatók érkeztek a rendezvényekre, annál magasabb kategóriába sorolták a központot. Az intézményeknek címlistákkal, beiratkozási ívekkel, részvételi listákkal kellett igazolni, hogy milyen körzetből jönnek a látogatóik.

– *működési terület*: ezt sohasem dolgozták ki, s valóban nem is befolyásolta a kategóriába sorolást.

A jogszabály pontosan előírta a munkakör szerinti fizetést, a végzettségre, illetve a szakmai gyakorlatra vonatkozó követelményeket. A kormányzat fizette közvetlenül a szakalkalmazottak bérét, s a helyi önkormányzat a műszaki, technikai, illetve gazdálkodási munkakörök után járó munkabért.

Az 1991. évi jogszabály módosítása

Az önálló épület továbbra is alapvető feltételként szerepel a jogszabályban, de kiegészült azzal, hogy a kulturális központ működhet többfunkciós közösségi épületben is, más intézményekkel közösen.

A kulturális központok céljára vonatkozóan is megjelentek új szempontok:

– lehetőséget ad a legkülönbözőbb kulturális tevékenységeknek, szervezeteknek, lakossági csoportoknak, és eltérő ideológiák, filozófiák szerint szerveződő csoportoknak programjaikhoz.

– helyet ad független szervezeteknek, csoportoknak, amelyek elsősorban művészetekkel foglalkoznak (amatór művészeti csoportok),

– helyet ad informális összefogatokra és kapcsolatfelvételre,

– és mindenhol, ahol szükséges segíti és támogatja a kulturális szektoron belüli együttműködést.

Ez a jogszabály már a helyi önkormányzatra bízta a működtetési formára vonatkozó döntést. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy 1988-ban 66 flamand önkormányzati fenntartású kulturális központ működött, 37 civil szervezet vezetésével, kettő pedig megyei önkormányzati (*provincial management*) fenntartásban. A valóságban ennél még árnyaltabb a kép, ugyanis sok önkormányzati fenntartású intézményben valójában civil szervezetek biztosítják a programokat, s ez az adó szempontjából is gazdaságosabbá teszi a működést, ugyanis ezek vissza tudják forgatni a bevételeikből származó pénzt további programok szervezésére.

A kulturális központok kategorizálása

Ez a jogszabály két kritérium szerint továbbra is négy kategóriába osztotta a központokat, a korábbihoz hasonlóan az épületek mérete szerint, valamint a település lakosságának száma alapján, melyet pontosan rögzítettek (15 ezer főnél kevesebb, 15 és 30 ezer fő között, több mint 35 ezer fő).

Új lehetőségként jelent meg, hogy az úgynevezett *közösségi központokat* is regisztráltatni lehet, de ennek az a feltétele, hogy az új központ egy már regisztrált kulturális központtal együttműködve végzi a munkáját (nálunk talán telephelynek lehetne nevezni). A közösségi központoknál a lakosság számot 12 500 főhöz, illetve az ennél nagyobb lakosság számhoz kötik.

A jogszabály a bérek támogatását is differenciálta, s még pontosabban meghatározta a központi, illetve a helyi költségvetésből támogatandó bérhányadot.

III. A 2002. évi új jogi szabályozás

A jogi szabályozás háttere

A kilencvenes években mind mennyiségét, mind minőségét tekintve hatalmas fejlődés történt a flamand kulturális központok körében. Számuk 60-ról 100-ra emelkedett, és jelentősen megnőtt a szakemberek száma is. Ugyanakkor egyre több és több kritika érte az 1991. évi törvényt, különösen annak mennyiségi szemléletű kategóriarendszerét.

Az új alapelvek

A törvény az alábbi új alapelvekre épül: integrált kulturális politika kialakításának ösztönzése helyi szinteken; a kulturális politika jelentőségének erősítése; a korábbi mechanikus helyi rendeletek megújítása; a helyi döntéshozók közötti együttműködés dinamizálása.

Helyi rendelet a kulturális politikáról (Local Cultural Policy Act)

A Flamand Parlament 2001 júliusában fogadta el a (Local Cultural Policy Act) a helyi kulturális politika kialakításáról szóló törvényt. Ennek természetesen hatása volt a kulturális központok új szabályozására is. A kulturális központok, a könyvtárak, a helyi önkormányzat kulturális tanácsadó testületei, a kulturális politika tervezése, valamint a helyi együttműködési kötelezettségek alkotják a helyi kultúrpolitikáról szóló rendelet öt fő fejezetét. A kormány magas színvonalú, integrált helyi kultúrpolitikai tervek létrehozását kívánja elérni ennek a törvénynek a segítségével. A központi kormányzattól pénzügyi támogatást a helyi önkormányzatok, illetve az intézmények csak a törvényben meghatározott módon kidolgozott helyi kulturális politikai terv alapján kaphatnak. Számunkra viszont érdekes lehet, hogy az önkormányzatok pályázhatnak a tervező tevékenység koordinálását végző szakember bérére kormányzati pénzforrásból.

A kulturális központokat közvetlenül érintő szabályozás

Az új törvény különbséget tesz a kulturális központ (*culture centre*) és a közösségi központ (*community centre*) között. A közösségi ház a helyi önkormányzat által fenntartott kulturális létesítmény, amely működtetésének célja a helyi lakosság kulturális igényének felkeltése, a közösség összekovácslása, a kultúra terjesztése valamint az ismeretterjesztés, különös tekintettel a helyi közösség sokszínű igényeire. Ezen felül a kulturális központ olyan közösségi ház, amely mindezen fenti tevékenységeken túl saját kulturális kínálatot is rendelkezik, s azt az adott településnél jóval nagyobb vonzáskörzet számára, szolgáltatásszerűen kínálja. Ezek a központok olyan nagyobb városi, illetve területi központok, amelyek szerepelnek a flamand településfejlesztési tervben (*Environmental Structure Plan for Flanders*).

A helyi önkormányzatok számára csak a könyvtár és a kulturális tanácsadó testület fenntartása kötelező. Ugyanakkor, ha működtetnek kulturális központokat, lehetőségük van annak fenntartására is, s a benne zajló rendezvények központi költségvetési forrásokból való támogatására is pályázatot nyújthatnak be. Ezeket a forrásokat a törvény pontosan tartalmazza. A támogatási összegek nagysága a lakosság számától, a vonzáskörzetből kimutatható látogatók számától és az infrastruktúrától függ, tehát továbbra is számszerű mutatókhoz kapcsolódik a központok támogatása.

A legjelentősebb változások áttekintése

A legjelentősebb változás természetesen az integrált kultúrpolitikai szemlélet megjelenése volt. A kulturális örökségvédelem, a szocio-kulturális munka, a művészeti tevékenység közös tervezési folyamat részét képezi. A korábbi évek mennyiségi mutatóihoz képest most a minőségi és a mennyiségi szempontok együtt jelennek meg. További jelentős változás, hogy míg korábban csak a nagyobb, regisztrált kulturális központok kaptak támogatást, most az új törvény lehetővé teszi, hogy a kisebb közösségi házak is pénzhez jussanak, s így hosszabb távon megvalósulhat az a cél, hogy valamennyi településnek legyen közösségi háza. Számunkra szintén érdekes, s megfontolandó része a szabályozásnak, hogy arra ösztönzik a helyi önkormányzatokat, fogjanak össze, s hozzanak létre közös kulturális vállalkozásokat (*joint ventures*).

Összegzés

A cikkemhez felhasznált rövid tanulmányt azzal a céllal készítette el *Paul Sergier* igazgató, hogy a nemzetközi kapcsolatok építésére vállalkozó szakembereknek háttéranyagot tudjon adni, s ezzel elősegítse a kapcsolatokban oly sokszor kialakuló félreértések megelőzését. Bevezetőjében szabódik amiatt, hogy tíz oldalas ismertetője nagyon vázlatos, s ismertetéséből fontos területek kimaradtak. Mit mondjak akkor én, aki tovább rövidítettem az eredeti

anyagot, s a magyar nyelvű fordítással is – bár próbáltam nagy gondossággal eljárni – óhatatlanul változtattam a szövegen? Feltétlenül érdemes lenne az eredeti jogi anyagot tanulmányozni, s élőben is megnézni a jogi szabályozás hatását a helyi intézményekre.

GLOBALIZMUS VAGY GLOBALIZÁCIÓ ÉS NEMZETI IRODALOM

Azt, hogy mi a nemzeti irodalom, nagyjából tudjuk. Hogy mi a globalizáció, arról különböző képzetek élnek: egy rózsaszín-lila ködben úszó tökéletes világ. Egyszóval könnyelműen beszélhetek, pillanatnyilag ugyanis a globalizáció vagy globalizmus inkább virtuális valami, amely felé, annak ellenére hogy virtuális, erőteljesen haladunk. Fogalmaink azért vannak róla. Minimálisan az, hogy a globalizáció jó és hasznos, a globalizmus meg rossz. A fogalomhasználatban máris egy homousion-homoiusion eretnek vita taposóaknája van elrejtve, ne menjünk bele. Pillanatnyilag abszolút nem illendő, nem szalonképes a globalizáció negatívumairól (vagyis a globalizmusról) beszélni, ugyanis olyan radikálisan tör előre, hogy nem tűr komolyabb kritikát, fanyalgást se igen, csak helyességének, szükségesszerűségének az igazolását. Kisebb nyafogások viszont megengedhetők a demokrácia meg a pluralizmus reprezentálása végett. Meg azért sem lehet bírálni a globalizációt, mert – mint tapasztaltuk, a baloldal történelmileg megbukott a 20. század végére – a globalizáción kívül nem maradt életképes alternatíva. Vagyis, megtanultuk, mert ezerszer a fejünkbe verték, nincs alternatíva (bár ez meg úgy hangzik, mint a történelmi szükségesszerűség). Legalábbis pillanatnyilag nincs alternatíva a kapitalizmusra, így lehetséges, várható, törvényszerűen bekövetkező változásaira sem. Pár erőtlen, karikatúraszerű anarchista tiltakozást láthatunk – pl. Genova.

Ám lássuk a globált! Én leginkább az eszményi kommunizmushoz tudnám hasonlítani: tökéletes társadalom, tökéletes világ, ha valami mégsem volna tökéletes, azt majd tökéletesre javítják a társadalmak karbantartói. A globalizáció előszobája itt Európában, ahogy a kommunizmusé a szocializmus volt, ezé az Európai Unió. (Eddig az Unió nem rossz, ha csak azt nem vesszük, hogy a világ legromdább pénzét sikerült: legyártani.) Tehát az Unió az előszoba, nem a mostani persze, hanem a majdan megvalósuló tökéletes. Addig még lesznek uniós meg globális gyermekbetegségek, pre és poszt pubertáskori hisztériák, egyebek. Nem tudjuk, miféle népmozgások lesznek, és ezek miféle, előre nem kiszámítható indulatokat gerjesztenek. Gyanakvásra adhatna okot pl., hogy Törökország uniós tagsága miért halasztódik rendszeren: nagy dilemma korlátlanul beengedni 40 millió muszlimot Nyugat-Európába, pláne, amúgy is van bőven – a döntés pillanataira fölfüggesztődik a pluralizmus meg a tolerancia nemes eszménye; sebjaj, majd bemennek a globálba, ott mindenkinek lesz helye. Kérdés, ha pl. belépünk az Unióba mi is, meg Románia is, szabad lakóhelyváltozással, minden-szabaddal, Székelyföld lesz-e a miénk(ebb), vagy a románok nővik be lassan a Tiszáig a sajátjuknak hitt életterületet? Ha itt, a Kárpát-medencében szomszédainkkal kölcsönö-

sen nem hiszünk a megbékélésben és az engesztelődésben, miért vélnénk, hogy egy közös nagy McDonald's reményében a Moszad meg az al-Kaida rövid távon összeölelkezik? Persze, mindenre van recept: a szakirodalom szerint a 19. századi kirekesztő nemzeti szemléletnek, törzsi típusú gondolkodásnak át kell alakulnia valamiféle befogadó népközösséggé, egy nagy amerikai típusú szovjet kohóvá, a lakónak pedig egy mindenütt és sehol sem otthon levő világpolgárrá kell változnia, stb., ehhez lesznek megfelelő projektek, megfelelő szakemberekkel, pszichológusokkal, médiaszárokkal, egyebekkel. Hogy kell-e a globalizmus földünk minden nációjának, nem kérdés, a fogyasztás agressziója az iszlámban éppúgy ledöntheti a falakat, ahogy Japánban megtette. Valami kis műtyűre mindenki vágyik, jólétre is persze, a hiúság, a sznobizmus és a félelem pedig csodákra képes. Legyünk optimisták, a globalizáció meg fog valósulni, mert ennél tökéletesebbet még nem talált ki az emberiség.

Röviden nézzük a szakirodalom alapján, hogy fog kinézni a globalizáció? Földgolyóbisunkon mindenütt amerikai típusú liberális demokrácia fog uralkodni, a pluralizmus és a rengeteg szabadság boldoggá teszi a lakókat, a tőke pedig akadálytalanul jön-megy kedvére. A gazdaság hajtóeleme a hasznosság, hatékonyság, termelékenység, az élet középpontjában a fogyasztás mítosza áll; az oltáron az aranyborjú bőg (pedig azt Mózes egyszer már szétverte rendszeren). Pár kellemetlenség azonban máris látszik. Az egyik gyönyörű problémaérzékeny megállapítást idézem: „A közeljövő egyik nyomasztó feladata annak a problémának a megoldása, hogy hogyan szervezzünk meg egy olyan társadalmat, amelyben az emberek többségének létfenntartása, önhibáján kívül, gazdaságilag nem igazolható” (1993, New York Times – idézi Lukovich Tamás: A posztmodern kor városépítészeteinek kihívásai, Pallas Stúdió, 2001) – vagyis, melléktermékként megjelenik a Taigetosz-szindróma, mert a tőke profitot akar, nem pedig evangelizálni.

A megvalósuló globalizmust gazdaságilag előjelzi a posztindusztriális kor, amelyet az jellemez, hogy lakói egyre inkább szimbolikus világban élnek, vagyis szimbólumok előállítására nagyobb hangsúlyt fektetnek, mint materiális javak termelésére. (Korszakhatár: 1992, a Microsoft gazdasági előnye az USA-ban.) A szimbolikus világban élők számára a számítógépes-internetes istenmicsodája jóvoltából a hely már nem meghatározó (hogy valamilyen egyed hol lakik, városban vagy falun, Mucsán-e vagy New York Cityben). A McWord világban az egyetlen mérce a fogyasztás és a pénz. A globális világ egyetlen hatalmas bolt, egyetlen hatalmas számítógépes rendszerhez kötött emberanyaggal, amely a világon mindenütt azt

az árut kapja fogyasztásra, amelyre az igényt előzőleg a média kialakította. Az élet minden szinten szervezett lesz, a szervezethez a számítógépes-technológia biztosítja és persze ellenőrzi, ideológiai vezérlését a média végzi. Nagy a felelősség, a tőke kívánsága szerint a politikai hatalommal karöltve le kell vezényelni a világméretű projektet nagyobb botrányok nélkül: meg kell szervezni az emberanyag életét, mikor mit egyen, mit vegyen, mivel töltsze az idejét, el kell juttatni a központi üzenetet, miről mit gondoljon. (Elképzeltető azonban, hogy majd Mr. O.b.L. gyanúsított is szétküldözgeti az információs világháló minden lakásába eszement utasításait – és mint tudjuk, minden ostobaság tartalmaz szememnyi igazságot, amelyen keresztül komplex idiotizmusok is megfoghatók az elpuhult agyakban.) Ahhoz, hogy működjön ez a tökéletes világ, át kell alakulnia a ma emberének (liberálisnak, pluralistának, engedelmes fogyasztónak kell lennie, stb.), és ehhez töménytelen pszichológusra lesz szükség, akik az elromlott (kiborult) emberanyagot karbantartják. Egyik napilapunkban olvastam pár éve, már itthon is minden ötödik iskolás gyereknek pszichológusra lenne szüksége – és e megállapítás ellen senki emberfia nem tiltakozott. Németh László valószínűleg nem hagyta volna ennyiben.

Összegezve, Molnár Tamás filozófust idézve: a globalizáció lényegében a Nyugat, még inkább Amerika világuralmát jelenti az élet minden területén. Ebben a jövőképekben sehol nincs érdemben szó európai értelemben vett kultúráról, nemzeti kultúráról pláne. Csak fogyasztásról.

Kérdés, lesz-e helye a kis nemzetek irodalmának ebben a világnagy boltban? Kérdés, Európa meg tudja-e, meg akarja-e őrizni európaiságát vagy valamit a klasszikus európaiságból, vagy önfeledten amerikanizálódik? A globális világhoz, ezt mindenütt írják a szakértők, át kell alakulni az emberi gondolkodásnak, és el kell szakadni a nemzeti gondolkodástól – hogy ez az új létezési mód azt jelenti-e, a globalizációnak valójában akadályai a nemzetek és a nemzeti kultúrák, nem egészen világos. Ha a nemzet akadály, nyilván a nemzeti kultúra is.

Közhely, csak emlékeztetőül: a 20. században, de a század második felétől a világ folyamatainak egyértelműen Amerika a kezdeményezője, a globalizáció pedig az amerikai kultúraértelmezés expanzióját jelenti. Az amerikai kultúraértelmezés nagyon tág, lényegesen különbözik a szerves, hagyományokra épülő elitista európaiktól. Amerikai értelmezés szerint kultúra az, amit bárki annak vél és képes általa kommunikálni. E logika szerint a magyar kultúrának éppúgy része Lagzi Lajcsi meg a Pa-Dö-Dö, mint Bartók meg Pálffy. A könyvkultúrában Havas Henrik esszéket és a Tánccso-dosszié éppúgy, mint Füst Milán vagy Kányádi Sándor versei. (Néhány éve föl is került, hogy a nemzeti kultúra részévé kell nyilvánítani néhány médiastárt – akkor ez ellen még élénk tiltakozások hangzottak el.) Természetesen az amerikai kultúrában is léte-

zik *igazi* elit, de nagyon szűk, elszigetelt, a hatalmas tömegtömegkultúrát kap, lényegében tömegszórakoztatást, rengeteg show-elemmel. Az elit és a tömegkultúra között az átjárás minimális, az elitkultúra néhány sztár kiemelésével/profi menedzselésével válik (tömeg) fogyaszthatóvá.

A világ ipari könyvkiadása hasonlóan a hasznosság el és a szórakoztató ipar felé megy el, nem fontos, mi van beleírva a könyvbe, a lényeg az eladhatóság, az olvasó pedig mulasson. Jellemző, hogy a kiadók nem ritkán olvasatlanul veszik meg a szerzői jogokat, kizárólag az adott könyv bestsellerlistákon elfoglalt pozíciója alapján; ha másutt el lehetett adni, mi is el fogjuk – így a bölcselet. Föloldódik a határ az igazi minőség és a piacképes áru között, sokkal nagyobb szerepet kap a profizmus, a menedzser szemlélet, és hallatlanul fölértékelődik a média szerepe. Emblemátikus, ahogy egész Földünkön sikerre vitték a Harry Potter regényciklust: abszolút profi módon meg lett szervezve a reklámja, minden elképzeltető és el nem képzelhető médiatámogatást megkapott (nálunk is, egymagában többet, mint az adott időszakban megjelent összes gyerekkönyv együttvéve), évek óta vezeti a bestseller-listákat – talán csak az iszlám államokat kivéve, ahová nem engedték be. (Meg is jelentek dörgedelmes cikkek a személyiségjogokról meg a szabadságról.) Ugyanez végigjátszható bármivel.

Természetesen nem állítom, hogy ami sikeres, az eleve gyanús, de azt igen, hogy a minőség rettenetesen nehéz helyzetben van – nem magán a minőségen múlik, hogy célt ér-e, eljut-e az olvasókhoz, hanem a menedzser-médiacsapaton, lát-e benne üzleti lehetőséget, illetve ez a csapat dönti el, hogy ki reprezentálja (képviselje?) a nemzeti irodalmat a kulturális világpiacon. Nálunk és Európában ez bizonyos esetekben korábban szintén így volt, de nem tekintődött normának. A könyvpiarban és az irodalomiparban viszont már ma is az a jellemző, hogy kiválasztanak egy-két író, akit bemenedzselnek a nemzetközi élvonalba, vagyis a nagybani piacra. A volt afrikai gyarmati országok frői pl. eleve angolul írnak, mert csak a világhír és a világhírűből visszacsorgó árnyék képes *képviselni*, megszólaltatni a szűkebb pátria gondját, vagy odafordítani a figyelmet.

Kérdés, hogy az a majdani, tökéletesre globalizált világ vajon demokratikusan osztja-e le a szerepeket, lehetőleg mindenkinek jusson egy kis globális kulturális világhatalom (mi mondjuk megkapjuk a bögatya keservének az eldalolási jogát), azaz a világkultúra valóban plurális lesz-e, vagy néhány nemzet szupremációjára érvényesül, néhány tőkeerős szuperközponttal, a többi meg igyekezzék utánuk. Ez utóbbi az életszerűbb, ha nem is demokratikus.

Kérdés, hogy a magyar irodalom intézményei, műhelyei mennyire vannak fölkeszülve a globális versenyfutásra, hogy erőteljesen képviseljük a magyar irodalom értékeit és érdekeit. Az ugyanis illúzió, hogy ha ennyire össze lesz kapcsolva a világ, mint ahogy terveződik, megmaradhatunk kismagynak – bent lenni a világhálóban ugyan

semmit nem jelent, kimaradni azonban föltétlenül provincializmus lesz. Nos, az élő magyar irodalom műhelyei pillanatnyilag abszolút nincsenek fölkészülve, és semmi jelet nem látok arra, hogy ez a helyzet érdemben megváltozna. Magyarországon hagyományosan a lapok, folyóiratok és a könyvkiadók voltak a szellem műhelyei. Ma a hagyományos műhelyek máról-holnapra tengődnek, eladósdok, likviditási gondokkal küszködnek. A jelenlegi működési rendszerben a munkatársak, akik többnyire kényszerállalkozók, a leendő diplomás minimálbért sem kapják meg. A kiadott könyvek hemzsegnek a nyomdahibáktól, mert semmire nincs pénz. A műfordítók, kritikusok ázsiai gyermekmunkaáron dolgoznak. Kézirattal, szerzővel törődni – illúzió. Szellemi műhelyt megteremteni illúzió. Menedzselni egy szerzőt, nem a nemzetközi piacon – itthon is – illúzió. Megbízásokat adni, hosszú távra tervezni, kiadói programot kialakítani, akár egy könyvsorozat erejéig – reménytelen. Kortárs szerzők művei 200-500 példányban jelennek meg – és ez a példányszám tovább csökkenhet. Ráadásul ez a könyvmennyiség sem fogy el, mert be sem kerül a kereskedelmi bolthálózatokba – alternatív könyvkereskedelmi hálózat nincs, s ezt tőke hiányában a kis kiadók képtelenek megszervezni és működtetni. Az olvasók nem tudnak az új könyvekről, mert a magyarországi lapstruktúra alkalmatlan arra, hogy közvetítse és népszerűsítse az értékeket. Sorolhatnám. A magyar irodalomtól elidegenedtek olvasói. Tapasztalatból tudom, a könyvtárak, könyvesboltok szívesebben hívnak meg politikusokat, médiasztrókat találkozókra, mint írókat. Szimbolikus az idei Könyvhét: Kepes András dedikációkért álltak sorban az olvasók, miközben az írók a ceruzájuk hegyét nézegették; a legnépszerűbb könyvheti szerző pedig Bayer Zsolt volt. Illýs-centenárium van, végig lehetne kérdezni az országot: ugyan ki tud róla? Emblematikus az Írószövetség helyzete: székház van, jogosítvány, pénz nincs, rághatjuk a gittet. Lesajnál dolog magyar írónak, irodalmárnak lenni ma Magyarországon. Az elmúlt évtizedben sok mindenre volt rengeteg pénz, számolatlanul is, irodalomra nem. Mindezek és mellette sok más tényező számomra azt igazolja, hogy a magyar irodalmi életben megtörtént a kopernikusi fordulat: szép lassan, észrevétlen, tudatosan vagy öntudatlanul amerikanizálódik. Ne áltassuk magunkat, az elit és a tömegkultúra szétválása megtörtént. A kortárs magyar irodalom szűk szakmai üggyé zsugorodott, marginalizálódott és eljelentéktelenedett. Ez még nem látszik tisztán, mert a nehézségi ereje egyelőre viszi a szekeret, igazolják látványosságok is: a Könyvhét például, az esztendő egyetlen rövidke hete, amikor valahogy mégis fölfigyel rá – nem az ország, hanem a média. Másrészt, a fordulat generációsan történt meg, a hatvanas évektől születettek már ab ovo nem az irodalomhoz fordulnak kulturálódásért, szórakozásért: internet, mega-boltok, giga-rendezvények. A jövőben el tudok gondolni olyan író-olvasó találkozót, amelyet a Népstadionban rendeznek meg: a nézőtéren százezer ember sörözik, hetyeg, kábítószerezik hallgatóla-

gos európai norma szerint, miközben a színpadról irodalomgyanús szöveg is elhangzik; a multik dörzsölik a markukat, megvolt a bevétel, érdemes volt kockáztatni, reklámba ölni pénzeket, plusz kipipálható a kultúra támogatása is. Az elit pedig sértetten visszavonul a maga belterjes, fülledt katakombáiba.

Ha ma, nemzetállami keretek között, hivatalosan nemzeti kultúrában gondolkodva ennyire nem számít az irodalom, mint ahogy, kérdés, ugyanez a struktúra alkalmas lesz-e arra, hogy a világversenyben érdemben részt vegyen. Ha ma minimális a kortárs irodalom presztízse, vajon egy erőteljes versenyhelyzetben mitől növekedne? Miért olvasná a művelt magyar egyed a Kortársat vagy a Tiszatájat, ha ma sem olvassa?

És csakugyan: miért? Tud-e valamit a magyar irodalom, amit a tömegszórakoztatás, a média és az informatika nem? A kilencvenes évek elejéig a magyar társadalomban kiemelt helyet foglalt el az irodalom. Tudjuk, részben miért. A kultúra stratégiai terület volt, ma már nem az (jóval kevésbé, de a nem-szocialista társadalmakban is elég fontos helyet foglalt el, ha nem is a szép-, de a bölcséleti irodalom). Ma a média, az informatika a piac stratégiai területe. A kilencvenes évek pont arról szólt itthon, hogy először is: az irodalom ne foglalkozzon vízügyekkel, mondjon le az örökös váteszkedésről. Aztán, hogy ne akarjon kiváltságos szereplő lenni, semmi alapja, hogy különbnek tartsa magát, nem első, hanem egy a sokféle megszólalási mód közül. Aztán, hogy még az sem. Ennek megfelelően – tudatosan, vagy a világerő vonzásában öntudatlanul – intézményei, pénzügyi helyzete, presztízse vissza lett zsugorítva egy kívánatos szintre. A rendszerváltozásig a magyar irodalomnak, mint a szegény lányoknak, egyetlen hozománya volt: közéleti felelőssége, erkölcsi hitele. Ezt földadta, de nem kapott érte semmit. Most pedig itt áll üres kézzel, kicsit rászédetten, de az is igaz, hagyta magát rászedni, meg bele is fáradt az örökös ellenzékiiségbe. Elfogadta a magyar irodalom, hogy nincs szükség arra, hogy ő gondolkozzon a világ dolgairól. De vajon, akik ma gondolkoznak világunk dolgairól, hitelesen képviselik az országot és ezt a népet? Ha az író nem kente föl senki, őket ki kente föl? Személy szerint engem biztosan nem képvisel egyetlen párt sem, életem fontos kérdéseire sem fiskálisok, sem politológusok, sem pszichológusok, sem médiasztrókok nem képesek választ adni.

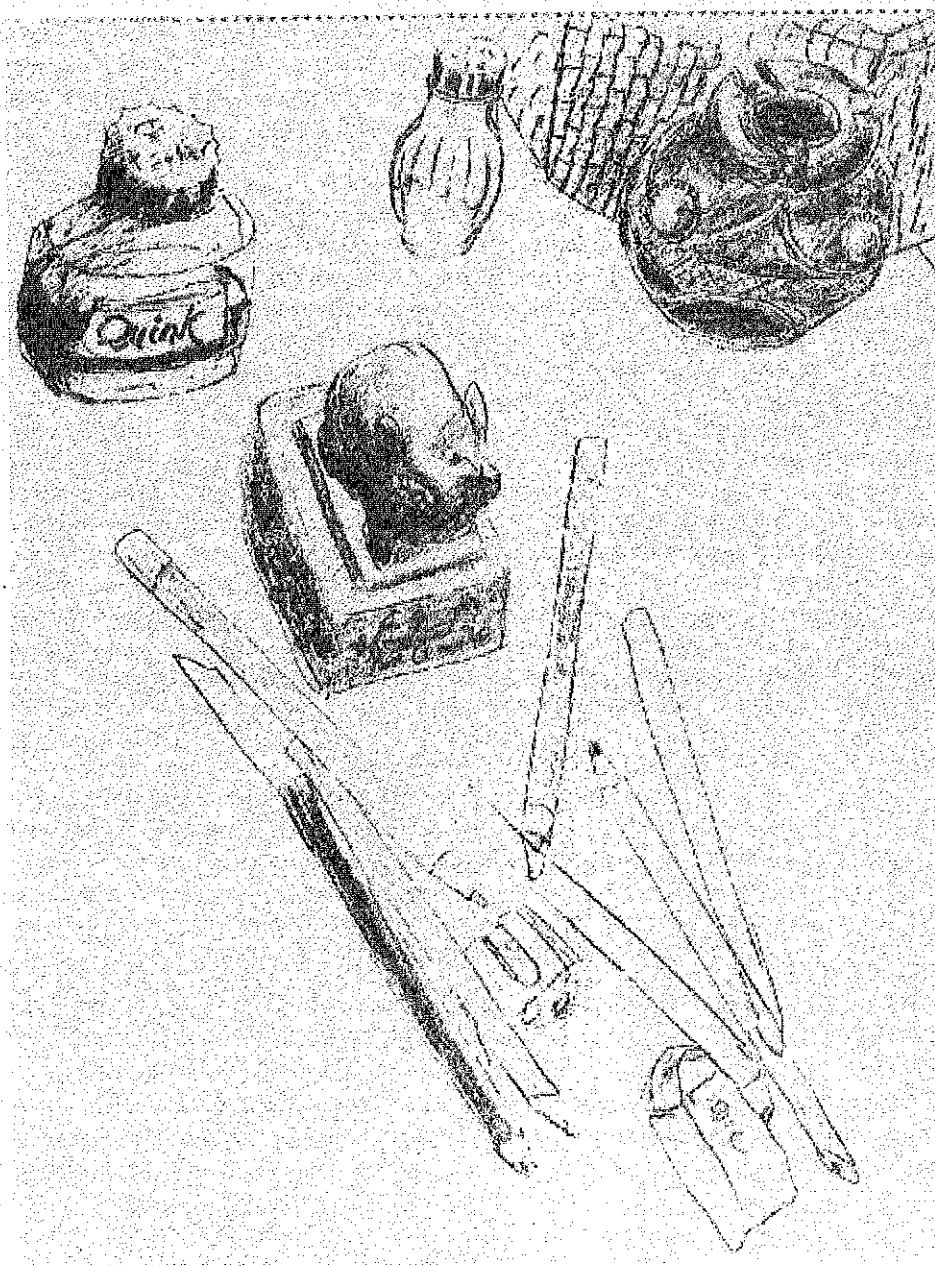
A kilencvenes évek magyar irodalmát készületlenül érte a rendszer és a világ egészének megváltozása. Néhány kiváló teljesítménye ellenére összességében talán ezért középszerű és unalmas. Ha a magyar irodalom lemond arról, hogy az életünkről is gondolkodjon, miért várja, hogy bárki olvasót érdekeljen? Ha a magyar író-társadalom lemond arról, hogy az irodalom intézményeinek működését kikényszerítse a politikai és gazdasági hatalomtól, miért lenne az fontos a politikának, és miért a tőkének? Elvben persze önszántából is menedzselhetné a tőke, de ahhoz Széchenyik

meg Hatvany bárók kellenének, akik annak idején a nemzet szolgálatába állították vagyonukat, hitüket és szeretetüket – de lehet-e globális célt szolgálni? Liberális áldozathozattal? Liberális alázattal? Liberális küldetésstudattal? És mi ez a globális cél? Minden kor mecénása a pénzéért a maga ízlését is szolgáltatta. Szerencsés esetben ez egybeesett a nemzet, az ország, Európa jobbik énjének értékrendjével. A ma mecénásainak, a yuppiknak az ízlése vajon mivel esik egybe?

Az a trend, amely évtizede folyamatban van, hosszú

távon azt eredményezheti, hogy a magyar irodalom a belterjesség és a sznobizmus közt hánykolódva fokozatosan provincializálódik, visszafejlődik. Történelmileg ez sem tragikus, noha igen sajnálatos. A 19. és a 20. század akkora mennyiségű minőséget termelt, hogy talán többre a magyarul beszélő egyedek összessége biológiailag nem képes, *kírta* magát. Ez a mostani toporgás, redukált létezési forma azt jelzi, hogy a magyar irodalom lényegében lelkileg, intézményileg készen áll a globalizmusra. Jöjjön hát!

HIVATÁSUNK MÉRTÉKADÓ SZEMÉLYISÉGE

Búcsú Lehel Lászlótól

Különös képességünk van arra, hogy akkor érezzük meg az értékek nagyságát, amikor már nem a jelenben élő valóságként, hanem csak a múltban méltatjuk azokat. Magyarán: akkor látjuk egy-egy személy pótolhatatlan kiválóságát, amikor már nincs közöttünk. Lehel Lászlót eddig is kiváló szakembernek és nagyon jó kollégának tartottuk. Nem hiszem, hogy sokan lennének az országban közművelődésben dolgozó szakemberek, akik közelebből vagy távolabbról ne ismerték volna őt: a Petőfi Csarnok igazgatójaként, vagy valamelyik szakmai civil szervezet tagjaként, vagy egy konferencia hozzászólójaként, sajátos feladatot ellátó munkacsoport vezetőjeként, közművelődési szakértőként vagy a népművelők vándorgyűléseinek fényét emelő remek diszkósként – és még tovább sorolhatnám ennek az aktív és gazdag életnek azokat a megnyilvánulásait, amelyekkel igen széles körben, sokan találkoztunk.

Eddig is láttuk tehát Laci kimagasló emberi és szakmai teljesítményét, ennek ellenére, azért egy kicsit megszoktuk, hogy ő az, aki mindig megtalálja azt a szakmai ügyet, amelyért érdemes tenni, dolgozni, lelkesedni. Hogy ő az, aki mindig buzdítja, mozgatja, kedvre deríti a szakmai találkozóinkat, ő az, akire annyiféle helyzetben számíthatunk. Mindezt természetesnek vettük, és emiatt nem láttuk eléggé az értékét.

Most, amikor ilyen tragikusan korán és mindnyájunk számára ilyen megrendítően lezárult ez az életpálya, most mégis döbbenettel ébredünk rá, hogy

- milyen szorosan összetartoztak ezek az eddig is ismert különböző elemek,
- hogy milyen *tiszteletre-méltóan hiteles ember* képét állítják így együtt elélnk,
- és milyen *konzekvens szakmai magatartást* mutatnak meg.

Néhány elemét szeretném csak ennek az emberi és szakmai magatartásnak említeni:

Laci mindig előre tekintett, mindig a cselekvő kibontakozás irányában igyekezett a folyamatokat lendíteni. Nem emlékszem, hogy valaha is – a mi köreinkben egyébként oly gyakori – aggodalmaskodást, panaszkodást vagy bármiféle borúlátó megjegyzést hallottam volna tőle. A Petőfi Csarnok volt az intézmények sorában is a szakmai innováció legfontosabb fellelvárára, de az igazgatója emberként is az a kollega volt, aki az elsők között tett javaslatot arra, hogy hogyan lehet valamit megoldani, pénzt találni rá, kiadni, megszervezni, létrehozni. Ez messze túlment az alkalmi ötletek szintjén, és olyan szakmapolitikai erénnyé vált, amiről csak a legnagyobb tisztelet hangján szólhatunk.

Ha „frontok”, ellentétes nézeteket valló csoportok ala-

tak, akkor ő volt az, aki az irányzatok összehangolásnak lehetőségét kereste. Ez vonatkozik – sok minden egyéb mellett – arra a méltatlan, de a viszonyainkat régóta mérgező ellentétre is, ami – idézőjelbe téve – az „intézmény-pártiak” és a „civil pártiak” között fel-felbukkan.

Lehel Lászlót legalább olyan mértékben nevezhetjük kiváló intézményvezetőnek, mint amennyire elkötelezett és lelkes civil szervezet építő embernek. Már akkor régen civil mozgalmat szervezett, Csepelen, a Királyerdőn, amikor az még nem volt divat. Az ifjúsági klubok kiváló terepet adtak a hozzáértő emberek az öntevékeny közösségi élet alakítására. Aztán alapító tagja és mindvégig elnöke maradt a Budapesti Népművelők Egyesületének. Ötletadója, alapító tagja és tisztségviselője a Magyar Kollégium Kulturális Egyesületnek. Szoros és tartalmi közös munkát folytatott a Petőfi Csarnok számos ifjúsági civil szervezettel, pl. a budapesti diákönkormányzatokkal, a Kapocs ifjúsági segítő egyesülettel.

Ebben a szakmaiságban megkülönböztetetten fontos szerepet kaptak mindig a kísérletek és a kutatások. Újszerű gazdálkodási formáktól, különböző zenekarok rajongóiból szervezett klubokon át a legendás hírű Csillagfény diszkóig megint csak sorolhatnánk a szakmai innováció különböző állomásait. Mind a Petőfi Csarnok, mind a Budapesti Népművelők Egyesülete fontos kutatásoknak volt a gazdája.

Végül még egy elemét említem Laci szakmaiságnak: a fiatal, tehetséges szakemberek felfedezését, pártfogását, elindítását, és ezen kívül is az esetlegesen bajba jutott kollegák következetes segítségét: De ez soha nem jelentett valamiféle elvtelen jótékonykodást, hanem mindig része volt annak a lendületes szakmafejlesztő munkának, amit Laci folytatott. Bizalommal teremtett lehetőséget sokaknak: Gyere! Próbáld meg! Csináld! Reméljük, hogy sikerülni fog.

Hadd engedjek meg magamnak egyetlen személyes példát. Soha sem fogom elfelejteni azt az őszinte lelkesedést, örömet és biztatást, amivel az Almássy tér vezetőjeként üdvözölt. Még el sem foglaltam a helyem, máris a két intézmény együttműködését terveztük, holott – elvileg – konkurensként is lehetne fogadni a szomszédvár vezetőjét, vagy bizalmatlan óvatossággal figyelni, hogy mikor bukik meg. De – összefoglalva a mondanivalómat – Lacinak irigylésre méltó és sokakat lelkesítő jó tulajdonsága volt, hogy mindég a pozitív lehetőségeit látta meg a dolgoknak. *Sikerülhet jól is, akkor miért ne abban bízzunk, miért ne arra törekedjünk?!*

Kedves Laci!

A búcsú-beszédekben gyakran hangzik el az a két szó hogy „Hiányozni fogsz!” Ezt mi, most sokan és nagy bizo-

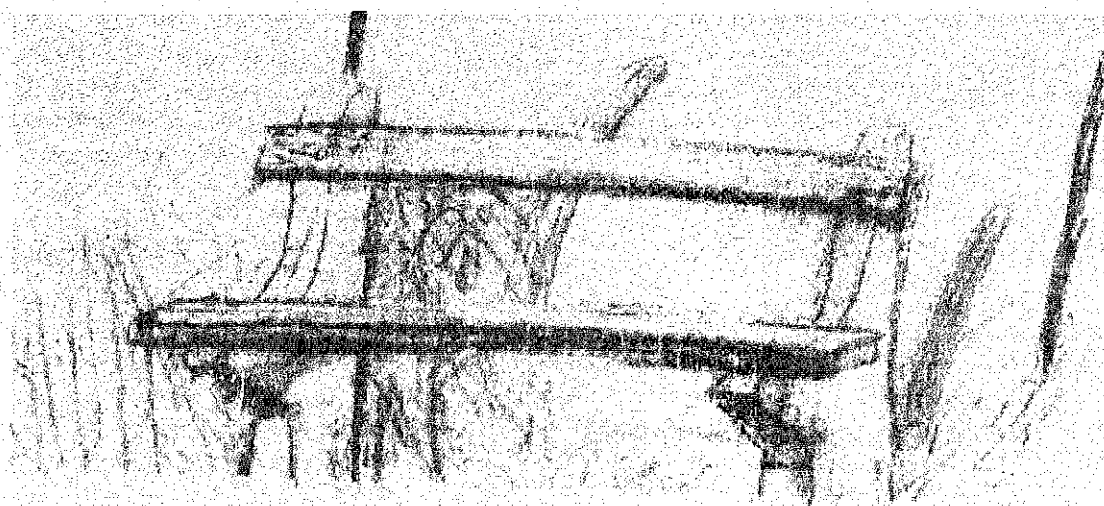
nyossággal elmondhatjuk magánemberként is, szakmai szervezeteink nevében is. De a két szót még tovább kell egyszerűsíteni egyetlen egy szóra, arra, hogy „Hiányzol”. Már abban a néhány hétben, ami ebből az évből eltelt, rögvest kiderült, hogy mennyire szükség lenne sok-sok gondunk közepette biztos szakmai tudásodra és hitedre.

Nem felejtünk el, és a hivatásunk mértékadó személyiségeként sokszor fogunk gondolni Rád.

A Magyar Kollégium, a Budapesti Népművelők Egyesülete, a Magyar Népművelők Egyesülete, a Közgyűjtésművelődési és Közművelődési Dolgozók Szakaszervezete és mindnyájunk nevében nagyszerű kollegától és kiváló baráttól, fájó szívvel búcsúzom. Nyugodj Békében!

Elhangzott Budapesten, 2003 barátságtalan, hideg február 10-én, a Farkasréti temetőben.

Földiák András

A NAGYKANIZSAI HONVÉD KASZINÓ TÖRTÉNETÉBŐL*

Egy volt igazgató emlékei

Ha otthon lennék, Magyarországon, Nagykanizsán, akkor a tények és írásos adatok összegyűjtésével, rendszerezésével kezdeném a munkát. Beugranék a klubba (a kaszinóba), és szépen előszedegetném irattároló szekrények poros, kifakult irattartóiból, íróasztali fiókok mélyéről legalább az adott korszak (1983-1997) Városi Műsorfüzeteit, vagy a Helyőrségi Klub saját programfüzeteinek félretett példányait. (Remélem, még megvannak valahol.) Ha a klubban (kaszinóban) nem találnám ezeket, akkor tiszteletemet tenném a Városi Könyvtárban, ahol nyilván felelősséggel őrzik ezeket, hiszen, ha jól belegondolunk, ezek a kistáskában, zsebben is elférő színes fedelű, régi füzetek bizony önmagukban is kordokumentumok.

Végül is, azt hiszem, tán nem lesz gondom az emlékezéssel. Elindítom hát az említett közel tizenöt év történetét.

A kedves olvasó egyrészt klubprogramokról, tevékenységekről tájékozódik majd, másrészt betekintést nyer a „színpalak mögé”, azaz beleláthat a klub munkatársai, legfőképpen pedig jómagam, a dolgokért egyszemélyben felelős igazgató életébe.

1983 őszén adtam be a pályázatomat a nagykanizsai Helyőrségi Klub épp akkor megüresedő igazgatói helyére. A klub leköszönő igazgatója, Horváth Gábor sok mindenre elő- és felkészítve adta át nekem a klub vezetését, amikor megnyertem a pályázatot. Ő az állandóan újjító, fejlesztő, nagy lépésekkel előrehaladó népművelők közé tartozott. Szípkézű ötleteit mindig el tudta fogadtatni munkatársaival, s így közösen, sokszor szenzációszámra menő eredményeket voltak képesek elérni. A népművelői, szervezői alapterveken kívül a különféle közművelődési terek átalakításához volt talán a legnagyobb érzéke. Ennek köszönhetően telepíttette, szereltette az emeletre azt a kellemes kiállító-teret, melyet sokáig Mini-Galériának hívtunk, s melynek az 1990-es évek közepén adtunk „igazi” nevet. A város egyik óriási tehetségű, de tragikus sorsú szobrászművészenek nevét kapta meg a Vörös János Galéria.

Horváth Gábor elődje Debreczeni Attila alezredes volt, aki hivatásos katonaként irányította (Horváth Gábor közel 6 éves igazgatósága előtt) 25 éven keresztül a Helyőrségi Klub elődjét, a nagykanizsai Tiszti Klubot, majd a Fegyveres Erők Klubját. Debreczeni Attila idejében is az ország egyik legjobb klubjának számított a nagykanizsai intézmény, mely a zártkörűség ellenére is híres volt kiváló

művészeti eseményeiről, a rangos színházi előadásokról, a látogatott mozielőadásokról és a régi kaszinóélethez hasonló erős, belső kisközösségi életéről. Debreczeni Attila alezredes egyik fő tevékenységi körének és kötelességének tartotta, hogy kiváló fiatal népművelőket neveljen ki maga mellett. (Horváth Gábor is közülük való volt.) S vezetők közt elég ritka módon, elérte azt, amit csak nagyon kevesen, hogy egy egész munkatársi gárda (pedig akkoriban még vagy negyven alkalmazott dolgozott, „szolgált” a tiszti klubban) őszintén szerette és tisztelte őt. (Még „az ő idejéből” a házban dolgozó három kedves munkatársammal és kiváló kollégámmal – Horváthné Rimanóczy Erzsébettel, Hóborné Kiss Piroskával és Cseresnyés Sándorral – évről-évre felköszöntöttük őt születésnapján és névnapján. Számomra ezek az alkalmak, a kedves vendéglátások az ő lakásában, amolyan nélkülözhetetlen szellemi élménnyé, táplálékká váltak. A mai napig élesen emlékszem fontos beszélgetésfoszlányokra, melyekből erőt meríthettem a holnapokhoz, s különös tisztelettel és szeretettel viseltem különlegesen intelligens, fantasztikusan művelt, nyitott egyéniségű, barátságos felesége irányában is. Ő Debreczeni Márta volt, sok-sok kanizsai „Márta nénije”, a hosszú éveken keresztül nagyon tisztelt igazgatónő a Mező Ferenc Gimnáziumból.)

Igazgatóságom legutolsó éveiben elég sűrűn „dolgoztunk” is együtt, mert Debreczeni Attila volt a város – mozgássérülteket és más egészségügyi fogyatékosokban szenvedőket magába foglaló egyik – szociális klubjának elnöke. Közös rendezvényeket szerveztünk, és zenekarunk, a Vigadó Együttes is sokszor színesítette a Debreczeni Attila vezette jól működő klub eseményeit.

Ha már az előttem dolgozó két igazgató korszakát felémleltem, hadd vezessem vissza a Tisztelt Olvasókat a klub igazi aranykorába, abba a korszakba, amikor még Kanizsai Kaszinónak, vagy ragadványnevén: Zsidó Kaszinónak nevezték a belvárosi épületegyüttest.

Egy korabeli, tekintélyes, elsősorban zsidó kereskedőkből álló kulturális egyesület adományaiából és jelentős önkormányzati (állami) segítségéből, hozzájárulásból épült fel 1886-ban az eklektikus, elegáns épület, mely az akkori Széchenyi-féle társasági kaszinók mintájára kezdte meg működését Kanizsai Kaszinó néven. A kaszinó tagjai közé nagy érdem volt bekerülni. A váltakozó elnökségek színvonalasan vezették az intézményt, tagságuknak valóban exkluzív társasági életet és programokat biztosítottak. Helyi érdekesség, (s az akkori gazdagság jele), hogy falai között először gyulladtak fel a villanylámpák a XX. század elején Nagykanizsán. S mivel jelentős és gazdag intéz-

*Részletek a kulturális menedzser szerző, az egykori nagykanizsai Honvéd Kaszinó igazgatójának 2002 végén, Ausztráliában, Sydney-ben készült írásából.

mény volt, jótékonyági tevékenysége mindig meghatározó volt a város életében. A Kanizsai Kaszinót nemcsak a rangos programok, de belső tereinek szépsége és drága bútorzatának eleganciája is híressé tette messze földön. A város sok magasrangú vendége, és neves fővárosi művészek (köztük pl. a „nemzet csalóánya”, Blaha Lujza és később Fedák Sári, de a híres neveltető Kabos Gyula is) csodálták a fekete, selymesfényű, különlegesen faragott mestermű bútorokat, szekrényeket, könyvestárolókat, karosszékeket, társalgó és kártyaasztalokat, a különleges falikarokat, a színházterem kupolájából lelógó hatalmas, sokágú, aranyszínű pompázó csillárt, a falmélyedésekben meghúzódó különleges szobrocskákat, az értékes szőnyeget, a kényelmet, az eleganciát.

A kaszinó tevékenysége mindig különleges jelentőségű volt a rohamos léptekkel fejlődő város általános és kulturális életében több mint 50 éven keresztül. De amikor bezártak ezek az intézmények, természetesen nemcsak Nagykanizsán, hanem más városokban is, a különféle világi és vallási társasági életnek helyet adó intézmények, kaszinók, zsinagógák hihetetlen rövid idő alatt lepusztultak, kifosztottan és üresen maradtak, falikat, belső tereiket hamarosan kikezdte az enyészet.

A Kanizsai Kaszinóból is el-eltűnédeztek a drága bútorok, berendezések, felszerelések, díszítőelemek.

A nagykanizsai Városi Múzeum és a zalaegerszegi Göcsej Múzeum csodák csodájára, s talán néhány megszállott muzeológus „mentő-gyűjtő” munkájának eredményeként őriz még néhány szép darabot a régi Kaszinó bútorzatából. Amikor a 80-as évek végén egy szakdolgozatot írtam a Helyőrségi Klub csaknem teljes feledésbe merült, „titkos” múltjáról, nagyon sok segítséget kaptam Dr. Kerecsényi Edit muzeológustól és Dr. Horváth László múzeumigazgatótól. Évszázados, cirkalmas kézírással írt, vagy régiesen nyomtatott tagjegyzékeket, különleges események leírásait, vendégek könyveket, pénzügyi elszámolókat, régi újságcikkeket találtam segítségükkel, melyek mindegyike egy igazi nagypolgári kaszinó pezsgő életéről tanúskodtak. Egy-egy leírás oly élesen hatott rám, hogy szinte ott találtam magam a jótékonyági bálók szűnni nem akaró forgatagában, s még a hölgyek által viselt ruhacsodák suhogását is hallani véltem a környék legjobb cigányzenekarának zenéje mellett...A bálterem óriási velencei tükreiben megsokszorozódva csillogtak a fények, akárcsak ma... Bár az idők kíméletlen vasfoga lassan kikezdi már a régi csillogást, s új feladatot ad a mai vezetőknek: vajon fel lehet-e újítani, meg lehet-e menteni az óriási tükröket a jövőnek? (S honnan lesz rá pénz!)

S megtaláltam a nyomait annak az időszaknak is, amikor (inkább az I., de a II. világháborúban is) kórházként „üzemelt” az épület, majd a II. világháború utáni időszakban először a Szovjet Városparancsnokságnak, majd 1957-ig az MSZMP városi pártbizottságnak adott helyet, s csak ezután lett az állami tulajdonú épület honvédségi kezelésű.

Aztán láthattam, megsimogathattam a régi nagytermi csillárt, s egy könyvszekrényt... S elállt a szavam, amikor a jelenidőig az igazgatói irodát díszítő csodálatos, faragott, fekete háromajtós szekrény (az egyetlen bútordarab, mely a múltat idézi a házban) „testvéreként”, megcsodálhattam egy gyönyörű, különálló bútorként álló ingaórát. A mesteri faragványok egy csiszolt tüvegajtót fogtak közre, mely a finommívű, valószínűleg valódi arannyal futtatott óraszerkezetet védte...

Miután tőlem telhetően felkutattam hát a „ház” múltját, megértettem, hogy az az időnként felbukkanó egy-egy (általában külföldről, nyugatról hazalátogató) idős ember miért akar végigsétálni a Helyőrségi Klub földszintjén és emeletén, miért nyitogatja ki újból és újból a termek ajtóit dermedt arccal, mosolytalanul, rosszkedvűen. Megértettem őket. Tudtam, keresnek valami kézzelfogható jelet a múltból, valami foszlányt a régi hangulatból. Keresnek valamit, ami emlékeztetné őket ifjúkoruk kedves időtléseire. Valamit, ami végérvényesen elmúlt. (E látogatók közül, akit lehetett, leültem az irodámban, megkínáltam egy kávéval, és beszélgetést kezdeményeztem. Ha időm is és szerencsém is volt, megnyitlak előttem, s akkor mindig rengeteget tanultam tőlük.)

Hogy a régi szekrényt őrzöm, azért mindig megdicsértek. A nagyterem mennyezetét elcsúfító, madáchi falansztert idéző, esetleges lezuhanásának gondolatával fenyegető, óriási és szörnyű alumínium-tojástartógyűjteményre emlékeztető álmennyezetért mindig véget nem érő szidást kaptam:

– Drága fiatalasszony! Ha Ön a vezetője ennek az intézménynek, hogy hagyhatja, hogy ezt a történelmi báltermet ennyire elcsúfítsa ez az izé...Tudja, milyen volt ez valaha?...

Hiába védekeztem. Hogyan is érthették volna meg, hogy egy állami tulajdonú, honvédségi kezelésű, vidéki és régi épületet, főleg, ha az nem laktanya céljára szolgált, képtelenség volt felújíttatni.

1983-tól 1990-ig

Munkakezdésemtől „örököltem” egy 26 főből álló munkatársi gárdát, ekkor még a klub étterme is honvédségi fenntartású volt, s ennek alkalmazottai adták a munkatársak zömét. Nekem természetesen külön gond volt (vendéglátóipari képzettség híján) az étteremre is „felügyelni”, (sőt presszónkra is), de valahogy megbirkóztam a feladattal. Ezen a területen külön szerencse, ha az embernek jó kollegális hajlamú és saját szakmáján belül jófelkészült étterem-vezető munkatársa van. Azt hiszem, én a szerencsésebbek közé tartoztam. Mind Bóka István, mind pedig Neuhauser Zoltán személyében olyan munkatársakat találtam, akikkel kisebb-nagyobb zökkenőkkel, de összességében hatékonyan lehetett dolgozni. Klubunk étterme mindig híres volt kitűnő konyhájáról, barátságos vendéglátásáról, elsősorban az ottani munkatársak hozzáértésének köszönhetően. S a legharapósabb tiszt elvtár-

sak, (később tiszt urak) is képesek voltak megszélesülni egy kiadós vacsora után, ami – főleg, ha éppenséggel ellenőrökről volt szó – kimondottan jól jött.

Például olyan esetekben, amikor régen elhasználódott technikai felszereléseink némely darabját a szigorú előírások ellenére nem szocialista gyártmányúra, de nyugati gyártmányúra meitük kicserélni. Kopott, „kincstári” egyenbútorzatunkat, mellyel a legtöbb tiszt klub büszkélkedhetett, talán kivéve az egy budapesti megaklubot, ahová – mivel a budapesti előjáróságok tisztjei nyilván egészen mások, mint vidéki kollégáik – néhány fokkal elfogadhatóbb berendezés dukált, ha akadt is rá pénzünk, nem cserélhettük le csak úgy uk-muk-fuk holmi bútorboltból vásárolt normális darabokkal. A bútorcserét lebonyolító honvédségi szervezet a régi, leselejtezésre váró bútorarabokat hasonló honvédségiekre cserélte. Ezek is rondák voltak, de esetleg még ragadt rajtuk lakkozás.

Hasonlóképpen juthattunk új televíziókhoz, rádiókhoz, videolejátszókhöz, írógépekhez és egyebekhez. A klubok falait szocialista műalkotások díszíthették.

A régen idejétmúlt pénzügyi rendeletekkel, szabályzókkal csaknem képtelenség volt dolgozni.

Szigorú előírás volt, hogy a klubba, különböző programokra meghívott előadónak, művészeknek másodosztályú vonatjegyet lehetett útiköltségként elszámolni. De ki hitte azt el, hogy például Hofi Géza vagy Haumann Péter, Psota Irén, a Huszti művész házaspár, netán Zorán, Esztergályos Cecília vagy Bessenyei Ferenc (és persze sorolhatnám órákig a művészneveket) vonaton és másodosztályon zötyögött le kis elemózsiás batyujával Nagykanizsára, a restiben aludt (mert szállodát pláne nem számolhattunk volna el), s másnap kedélyesen (az aznapi színházi próbájáról elmaradva) visszazötyögött Budapestre. (Ekkor már – roppant kapitalista módon – műsorszervezők, nemegyszer nyugati autóikkal (brrrr!!!) szállították a vidékre utazó művészeket.)

Megtanultuk, hogyan kell kijátszani a szabályzókat, megtéveszteni az ellenőröket. De ha rossz hangulatban voltak az ellenőrök, a súlyos pénzügyi visszaélés gyanújával bélyegezték meg az elvetemült igazgatót. S pont én ne jártam volna így, akinek az intézményében szinte egymásnak adták a kilincset egész évben a legkülönfélébb előadók és művészek?! Azokban a klubokban, ahol nem szerttek dolgozni, s így alig volt program, nem is volt probléma sohasem az igazgatóval vagy a munkatársakkal. Ők biztos, hogy előbb kaptak jutalmat, mint én...

1985-ben és 86-ban szerveztem meg intézményemben (a városban és a honvédségen belül is elsőként) az első számítógépezési tanfolyamokat, melyekre óriási igény mutatkozott, s ezért ezek a tanfolyamok várakozásainkon felüli magas bevételeket hoztak. S ezek felhasználásával elég sok mindent tudtunk akkor megjavítani, felújítani a házban. Presszónkat alakítottuk akkoriban sokkal barátságosabb környezetté, s azt hiszem akkor bontattam le

lépcsőházunkból a borzasztó látványt nyújtó, nehéz pozdorjalemez lépcsőkorlát-rendszert, s megcsináltattam a helyére a régi, könnyed, szép kovácsoltvas-korlát majdnem pontos mását egy iparosmesterrel. Persze nem kértem engedélyt e munkálatok elvégeztethetőségére, mert tudtam, hogy engedélyt nem kapnék, pluszbevételeimet pedig azonnal elvonnák. Így hát, dicséret helyett fegyelmit kaptam, mert még ezen felül is találtak a szemfüles ellenőrök belémkötni valót... Le kellett adnom például nemcsak a helyőrség parancsnokságra, de a kaposvári magasabb egység illetékes szervezetének is a tanfolyami hallgatók névsorát, s külön engedélyt kérni, hogy rendszeresen bejöhessenek az intézménybe, merthogy ezek a mi intézményeink még a közelmúltban is túlságosan zártkörű jelleggel működtek. S a „rendet” hol is kellett a legjobban betartani, mint a „problémás, feketebarány” nagykanizsai klubban.

Némely vezetőim köteleztek rá, hogy belső igazgatói engedélyben, az úgynevezett „Parancskönyvben” szabályozzam, engedélyezzem, hogy ezek a tanfolyami hallgatók a tanfolyami szünetekben használhassák földszinti éttermünk vagy presszónk szolgáltatásait. S követelték ezt tőlem azért, mert megszegve az idevonatkozó szabályokat, „megnyitottam” a klubot az illetéktelenek előtt. Ez valóban nagyon komoly problémának számított akkoriban honvédségi berkekben. A Politikai Főcsoportfőnökségek egész rendelethalmazokat hoztak erre vonatkozólag. Én úgy gondoltam, hogy az állami tulajdonú, honvédségi kezelésű intézmény is állami támogatást kap, mint a többi kulturális intézmény (csak más csatornán keresztül), s ezért kötelessége a kulturális és egyéb szolgáltatások elérhetőségét lehetővé tenni mindazok számára, akik ezeket igénybe szeretnék venni (akár ingyenesen, akár saját pénzüket áldozva ezekre). Ezért fordulhatott elő, hogy amikor a többi klubban még mindenféle elrongyolódott kártyákat és igazolványokat mutattak fel a portásnak a látogatók, a nagykanizsai klubba ki-be jártak a hivatásos és sorakatonák mellett mindazon városiakok, de még (Uram bocsá!) idegen állampolgárságú és várost látogató turisták is, akiket érdekelt a tekintélyes külsejű épület belseje, vagy valamiféle szolgáltatás, illetve program vonzotta őket.

Ilyesmiből viharos botrány csak akkor keletkezett, ha például egy Politikai Tájékoztatóra érkező, hivatásos tisztekből álló csoport találkozott túl sok „civillel” az intézményben. Politikai Tájékoztató viszont csak egyszer volt egy hónapban, s azon a napon, abban az egy-két órában igazán semmiségnek tűnt jobban „vigyázni a rendre”. Ilyenkor az igazgatóval „összejátszó”, egyébként szelíd és udvarias portásaink (akik jobbára ügyesen és lelkiismeretesen informálták a látogatókat az intézmény programjairól és más hasznos tudnivalókról), ilyenkor szigorúbb, hivatalosabb arckifejezést öltöttek, s zordan kérték a belépőcédulákat. Ettől függetlenül mindenki tudta a színtiszta igazságot. S a kényesebb kanizsai tisztek nem is szívesen

látogatták az intézményt, mert ott túl sok civilbe botlottak. Egészen „elfajzott” tisztak, sőt tisztcsaládok viszont szívesen keveredtek a civil látogatókkal, állandó törzsvendégek voltak a sűrűn tartott műsoros, zenés-táncos és egyéb rendezvényeken, nem áttalottak tanfolyamokra beiratkozni, számítva arra, hogy ha netán valamelyik éppen soros haderő reformnál ők is kikerülnek a honvédség szárnyai alól, akkor legyen másféle felkészültségük is egy új munkahely betöltéséhez. (S aztán a rendszerváltozás után sokaknak milyen hasznosnak bizonyult ez az előrelátás.)

Az, hogy a nagykanizsai Helyőrségi Klub sokoldalú közművelődési tevékenységét, pezsgő kisközösségi életét, színvonalas oktatási szolgáltatásait, azaz a helyi kulturális életben betöltött fontos szerepét egy egész város igényes közönsége, s Nagykanizsa honvédségi és határőr alakulatainak és más fegyveres és rendészeti szerveinek kultúra-tisztelő állománya elismerte, nemigen érdekelte a honvédségi „szakmai” előjáróságokat. A szemükben Nagykanizsa volt a rossz példa a többi klub előtt. Mert sorozatosan megszegte a klubokra előírt pénzügyi és egyéb jog- és rendszabályokat, nem fogadta el a legtöbb irányító szervezet szakmai, „szakmai” irányítását. S ráadásul a klub vezetője „politikailag sem volt megbízható”! De hogy is lehetett volna, ha nem áttalotta a kokárdáját kitűzni a ruhájára március tizenötödikén, amikor pedig az ezt megtiltó körlevelek minden évben időben megérkeztek a honvédség intézményeibe. Sőt, nemcsak az igazgató, de az egész klubos munkatársi gárda kokárdásan járt-kelt az ünnepen, melyet nem kellett volna „ennyire” ünnepelni, csak éppen úgy és ott, ahogyan ezt az állami és honvédségi előírások beszabályozták.

Ezek után el lehet képzelni a botrányt 1986-ban, az 56-os forradalom 30-ik évfordulóján (persze akkor még ellenforradalomnak hívtuk, ezért neveztük a Városi Műsorfüzetben és a saját műsorfüzetünkben is 56-os eseményeknek az akkor történeteket), amikor is egy előadást hírogtam meg a klubunkban, középiskolások számára, „Hogyan játszódtak le az 1956-os események Nagykanizsán?” címmel. Azzal, hogy az érdeklődő diákok találkozhatnak és beszélgethetnek az események egyik résztvevőjével, Dr. Dobó László tanár úrral. Érdekes módon egészen a hónapvégi rendezvényig csönd volt, viszont a rendezvényt megelőző napon betiltó határozatú telefonokat kaptam honvédségi előjáróktól, s a városi pártbizottság egyik munkatársa az irodámban keresett fel, nyomtatékosan figyelmeztetve, hogy a rendezvényt „mondjam le”, azt nem tarthatom meg az intézményben. Szegény Dobó Laci bácsit sem hagyták békén az illetékesek. Zaklatták az otthonában, s az iskolai munkahelyén, próbálták rávenni, hogy előadását ne tartsa meg. Én Dobó Laci bácsit nagyon tiszteltem emberségéért, és jelentős műveltségét átadni tudó, gyermekszerető, igazi pedagógus egyéniségéért, kutatói, írói tudásáért, de akkor végtelen tiszteletet éreztem irányában, amikor az igazságot a legerősebb módon

adta át fiatal hallgatóságának, melyet rendben tartottunk meg, s melynek nyomán nem tört ki újabb forradalom a városban. (Az előadásra érkező, s arról távozó fiatalok fúrcsállották a rendőröket a Helyőrségi Klub kapujában, s a cirkálókat a környékbeli utcákon.)

Az illetékesek nem vették szívesen, hogy az intézményben időnként megfordult Harkány László tanár úr is, aki úgyszintén részt vett az 56-os forradalomban. (A legértékesebb emberek társaságától akarták megfosztani a klubunkat és engem.)

És egyszer csak 1989 lett. És március 15-ike. Mindenki érezte az új és más szelek fuvallatait az egész országban, sőt egész kelet-európai térségünkben. Férjemmel, s tizenéves fiaimkal az akkori nagykanizsai ellenzéki szervezetek közös ünnepi megmozdulásain, városi sétáján vettünk részt, lelkesen, igaz meggyőződésből. Munkatársam, Bedő Csaba népművelő (Radnóti-díjas versmondó), versmondó-előadóként is szerepelt a felemelő ünnepi eseményeken, emlékhelyeken. A sétálók – ha úgy tetszik –, felvölók között haladva azonnal észrevettük az ünneplő menetet, s az eseményeket figyelő (az akkori uralkodó rendszer általi) megbízottakat, akik buzgón végezték a dolgukat. Hangfelvételeket, fényképeket, videofelvételeket készítettek az ellenzéki városiakokról. Másnap kora reggel az összes telefon csörgött a Helyőrségi Klubban. Csabával együtt „raportra” kellett mennünk a Helyőrség parancsnokságra. A következő napoktól munkatársamat már meg tudtam óvni a zaklatásoktól (hiszen ő az én beosztottam volt), minden további magasabb egység és főnökség elé egyedül érkeztem. Kaposvár, Székesfehérvár, Budapest. Mindenütt „kihallgattak”, kioktattak, értetlenségüket fejezték ki, amiért még mindig a honvédség berkeiben dolgozom, amikor onnan már „rég ki kellett volna tenni a szűrőmet”. Világos volt, hogy meg akarnak félemlíteni, meg akarnak tömi, s természetesen – végre – a munkahelyemről eltávolítani. Kihallgatásaim közben teltek a hónapok. Augusztusban volt még egy „utolsó”, régi hangvételő, közművelődési témájú értekezlet Budapesten a központi nagyklubban, ezen egy bizonyos nagyon magasrangú elvtárs név szerint lehordott az ország klubigazgatói állománya és a honvédségi kultúrát képviselő hivatásos katonakollégák előtt... Elég sok klubigazgató kolléga távolodott el ekkortól látványosan tőlem. Bátor embernek számított, aki az értekezlet szüneteiben, a folyosón, szóbaállt velem. (Azt az egy-két kollégát örökre megjegyeztem. Barátságukat – még ekkora távolságból is – a mai napig élvezem.)

S hogy a klubot rendszeresen látogató közönség mit tudott, érzékelt a klub, s irányítója ismétlődő zaklatásairól, szinte folyamatos fegyelmi ügyeiről? Azt hiszem, szeretnék, alig valamit... Próbáltam nem, vagy csak keveset panaszkodni, s igen vigyáztam arra is, hogy kinek... Dolgoztam, végeztem a munkámat, melyet nagyon szerettem. Szerettem a hivatásomat is, és szerettem a házat is, amelyben dolgoztam.

Hiszem, hogy ez utóbbi dolog érezhető volt egész intézményi tevékenységünkön. Úgy emlékszem, a problémákat mindig hátrébe tudtuk szorítani munkatársaimmal, és egy erős, lelkes csapathoz méltó munkát végeztünk. Kitüntetésnek éreztem, hogy mellettem vannak közvetlen munkatársaim: Horváthné Rimanóczy Erzsébet, Cseresnyés Sándor, Bedő Csaba, Hóborné Kiss Piroska, Bődörné Hudop Márta, Patus Sándor, Vass Zsuzsa, Aranyné Zsiborás Edit, Hercz Gábor, Kiss Mariann, Simon Andrásné, Neuhauser Zoltán. Jól tudtunk együtt dolgozni. Felsorolhatatlan közös ötletet valósítottunk meg, remekbe sikerült programokat, rendezvényeket tudhatunk magunk mögött. A háttérben kavargó problémák csak elenyésző esetben tudták elvenni örök jókedvünket...

Meglepő és megható volt a tény, hogy belső kisközösségeink közül a leghamarább és a leglátványosabban a nyugdíjasok, azaz a Fegyveres Erők és Testületek Nyugállományú Klubjának vezetősége és tagsága, álltak melém, fogadtak el, és támogattak engem a Helyőrségi Klubra vonatkozó elképzeléseimmel együtt. Természetesen én is mindig elsőrendűnek tartottam a klub különféle támogatási formáit folyamatosan a rendelkezésükre bocsátani. Így, egymás elfogadásával könnyebb volt tevékenységünket összehangolni, s egy nagyforgalmú klubban zavartalan közösségi életet biztosítani egy több mint 300 fős tagságú, komoly, túlnyomórészt a nyugdíjas éveit töltő, volt hivatásos katonának, és a családtagjaikat magába foglaló, színes klubéletet élő szervezetnek. Hadd említsek itt meg néhány nevet a sok közül. Azok nevét, akik a legtöbbet tették a Nyugállományú Klub és a Helyőrségi Klub kiegyensúlyozott, eredményes együttműködéséért. Köszönetet mondok ezért Kónya Istvánnak és feleségének, Gőcze Istvánnak és feleségének, Horváth Istvánnak és feleségének, valamint Császár Károlynak. Sajnos közülük néhányan már nem élnek. Sokakkal együtt nem felejttem el őket én sem, soha...

Bizony jelentős forgalmú klub voltunk. Majd minden nap kora reggeltől késő éjszakáig tartottunk nyitva, tehát szinte egyfolytában a vendégek rendelkezésére álltunk. A délelőtt, s a koradélután általában az adminisztrációs, előszervezési és ügyintézési teendőké, de iskolaszélonban a gyermekprogramoké is volt, késő délutántól pedig megindult a „flúgos futam”. Terembeosztási táblánkon (mert hogy akkoriban még nem volt computerünk) nemigen lehetett új bejegyzés számára való helyet találni. Egyáltalán nem számított ritka eseménynek az, ha délutánonként és esténként minden termünk, mindkét szinten tele volt.

Nem számított az sem ritka eseménynek, hogy a kulturális programok folyamatába bekapcsoltuk a földszinti éttermet és a presszót is. Ez utóbbiban folyt éveken keresztül (amíg igény mutatkozott rá) Mo-Presszó (mozi-presszó) sorozatunk, majd az ebből kinövő LAZA-Est sorozat, természetesen az elmaradhatatlan táncestek, majd később a

diszkók mellett. A könnyed szórakoztatás mellé időnként beloptunk mélyebb, értékesebb témákat is, ezeket óvatosan adagolva, nehogy – főként fiatalokból álló – közönségünket valamiképpen elriasszuk...

Az étterembe az esetek többségében az étkezéshez, étkezési kultúrához kötődő programokra vártuk a közönséget, de természetesen itt sem voltak ritkák a zenés-táncos, vidám estek, s természetesen ez volt az a területünk is, (és természetesen az emeleti nagyterem), melyet a legtöbbször béreltek ki tőlünk különféle magánrendezvények, de később vállalati vagy magáncégek kisebb összejöveteleire, étkezéssel egybekötött ünnepeire, vagy különválasztható étteremrészünket üzleti és egyéb hivatalos ebédekre, vacsorákra. (Ennyi év után is szívesen emlékszem a sok rendezvény közül például a híres mesterszakáccsal és szakácskönyv-íróval, Pelle Józsefnével szervezett estünkre, melyet a zalai konyha tiszteletére rendeztünk, s melyen konyhánk munkatársai együtt főzöttek a fantáziadús mesterszakács hölgygel, aki előadásával és felséges ízharmóniáival örökre belopta magát a közönség, s a ház munkatársai szívébe egyaránt. Mellette Horváth Krisztina tartott még egy röpké előadást a régi zalai konyháról, s mire – szép zalai népviseletbe öltözött csinos pincérlányeink – felszolgálták a felséges vacsorát, sokkal okosabbak és éheesebbek is lettünk ...)

Intézményünk földszintjén, merthogy programfelsoroló körutamba innen indultam el, az éttermen, s a presszón kívül volt még egy zenekari próbaterem is, melyet mindig használt valaki: a Hot Brass Band Jazzegyüttes, a Vigadó Táncczenekar (a ház együttese), időnként gyermekzenekarok, fiatal rockzenekarok is... S amikor hozzánk fordultak helybéli segítségért, még az éppen akkor induló Kanizsa Extra újság szerkesztőségének is megpróbáltunk helyet szorítani egy földszinti kis iroda számukra való átadásával...

Az emeletet is mindig az igényeknek megfelelően alakítottuk, azaz a termek, szobák éppen aktuális nevét (ha nevet is kaptak), mindig használati céljuk határozta meg.

Természetesen nagytermünk (is) mindig többféle célt szolgált. Kiváltképp kellemes méreteit, eleganciáját, különös hangulatát használtuk ki, s így – megmaradt annak, ami mindig is volt: elsősorban szívesen használt, szép bálteremnek. Kisméretű színpadocskája hagyományos színházi előadásokra régen nem volt alkalmas, de színvonalas, művészi önálló estek, kisebb pódiumműsorok és zenekarok számára még kellemes ténnek bizonyult. Néhanapján még egy-egy gyermekelőadás is elfért rajta, főleg, ha azt bábokkal oldották meg...

A tükrös nagyteremben, s a kis színpadon – igazgatóságom kezdetétől a végéig – otthonra talált egy általam megálmodott értékes, mégis könnyed, szórakoztató és elegáns programsorozat, talán a ház legjobb programsorozata. Gondolom, ennek jelentős létszámú törzsközönsége emlékszik a legszívesebben vissza a havonta egyszer, péntek estéken tartott, műsoros, vacsorás, zenés-táncos és gyertyafényes VIGADÓ-Est sorozatra; a sok különleges,

értékes művészeti élményre, a jó társaságra, a kellemes gyertyafényben a csodás hangulatú együttlétekre.

S ha egy rendezvénysorozat azzal büszkélkedhet, hogy igazi törzsközönsége van, az a szervező-rendező legnagyobbb fizetsége. Természetesen ma is nagyon hálás vagyok mindazoknak, akik hónapról hónapra megtöltötték a gondosan berendezett nagytermet e műsoros táncesteken. A Vigadókat a leghűségesebben látogató családok közül nagy tisztelettel szeretném kiemelni a Darab családot, Lajost és Magdit, s szeretném megköszönni nekik – a Vigadókon való állandó részvételükön kívül is – sokoldalú, áldozatkész segítségüket, folytonos biztatásukat, örökös támogató tevékenységüket, mellyel megtisztelték a Helyőrségi Klubot. Lajos sokáig hivatásos katonaként dolgozott, míg felesége a virágok szakértője, a virágkötészeti kultúra egyik mestere volt a városban. Ízléses remek-művei sokféle rendezvényt színesítettek az évek folyamán a klubban.

Teljes képtelenség felsorolni a Vigadókon szereplő nagy művészek neveit. Budapest, s az ország élvonalbeli előadóművészei, a prózai, s a zenés színházi életet egyaránt képviselő színművészek, táncosok, bűvészek, musicalszínészek, táncdal- és rockénekesek, zenészek, humoristák, számtalan műfaj jeles képviselői voltak szereplői a Helyőrségi Klub remekbe sikerült Vigadóinak. A vacsoraválasztékot éttermünk, az italokat presszónk kínálta, és hosszú-hosszú éveken keresztül az intézmény saját zenekara, a népszerű Vigadó Zenekar játszotta az elegáns közönségnek a talpalávalót. (Akadtak vezetők, akik kifogásolták, hogy a zenekarnak én voltam az énekese.)

Ha már a sok élvonalbeli művészről esett szó, hadd említsem meg, hogy igazgatóságom első napjától bevezetem egy szokást a klubban. Megkértem a házban megforduló képzőművészeket, politikusokat, a különleges vendégeket, hogy saját kézírásos aláírásukkal is bizonyítsák, hogy a házban jártak, s egy úgynevezett „aláírófalat” nyitottam az irodámban. Sokasodtak a színes tintás, kisebb-nagyobb, mutatós kézjegyek, időpont megjelölések, sőt lassanként – az aláírás mellé ragasztott – fényképek is. Amikor festettük az irodát, az aláírásokra féltőn vigyáztunk. Évek múlva, amikor egy jelentős rész „betelt” már a falon, a szép színes, különleges és valóban sokat mesélő falrészlet lefedtettem egy nagyméretű üveglappal, így megmaradhatott a sok jelentős látogató kézjegye és ránkbízott fényképe, az utókornak. Aztán „nyitottam” egy másik aláíró részt az irodában, ez pedig a bejárati ajtó belső lapja volt. Itt aztán megint szaporodhattak az aláírások... A hozzánk látogató művészek sokszor percekig csodálták a többiek aláírását. Dr. Habsburg Ottó is hosszú percekig böngészgette a rengeteg aláírást, aztán kikereste a neki legjobban tetsző helyet, s aláírkantotta a történelmi nevet. S ugyanígy a fia is...

Az aláírófal az egyik érdekessége lett a háznak. Irodám mindig nyitva volt a látogatók előtt, úgyhogy sokan megcsodálták a falat, s az ajtót... Amikor eljöttem kedves intézményemből, én is odaírtam a jókívánságaimat. Őszin-

tén sajnálom, hogy ma mindebből már semmivel sem lehet találkozni a kaszinóban. Sajnálatos, hogy az egyik festés során lefestették. Egy másik funkciónak felel meg nagytermünk, amikor értekezleteknek, rangos konferenciáknak, író-olvasó találkozóknak, komoly műfajú irodalmi esteknek, könyvbemutatóknak, komolyzenei koncerteknek, divatbemutatóknak, vagy éppen a Honvéd Művészegyüttes valóban mindig nagyon értékes bemutatóinak adott helyet.

Soha nem fogom elfelejteni az Irodalmi estek közül az egyik legmegrendítőbb alkalmat. Helybeli írónk, Rózsás János: Késérű ifjúság című dokumentumregényének könyvbemutatóját. Ezt az író – nem sokkal a rendszerváltás előtt –, akkor rendezte a nagytermünkben összegyűlt közönségnek, amikor a müncheni után, végre Magyarországon is kiadták az értékes (Gulag-dokumentum) regényt. A zsúfolt nagyterem közönsége őszintén, forrón ünnepelte a szerény író. Különös hangulatú rendezvény volt, melyért feletteseim nem lelkesedtek, még a rendszerváltás előtti utolsó pillanatokban sem.

A rendszerváltásig itt rendeztük a már említett úgynevezett Politikai Tájékoztatókat is a nagykanizsai honvédségi alakulatok hivatásos tiszti állománya részére. Ezt kötelező volt szerveznünk, s ezt a kötelezősége nem szeretjük (főleg én nem), de hamar előnyt fabrikáltunk a hátrányból. Elődom, Horváth Gábor példáját követve, egy igazán érdekfeszítő, izgalmas, általános és katonai ismeretterjesztő sorozatot kreáltunk belőle. Jobbnál jobb előadókat nyertünk meg a nagykanizsai „Pol-Táj”-okon való szereplésre. Ismert (s véletlenül általában) reformelkötelezett politikusok, rádiós és tévés személyiségek, kommentátorok, politikai és gazdasági újságírók, katonatudósok, kutatók, felsőbb katonai iskolák neves oktatói, a Honvéd Újság szerkesztői és munkatársai, aktuális honvédségi, harcászati témakörök tehetséges előadói, a Hadtörténeli Múzeum képviselői, és ki tudja még hány érdekes általános és katonaszakmai terület képviselői fordultak meg intézményünkben. A legtöbb ilyen tájékoztatóra, ismeretterjesztő alkalomra mi, a ház munkatársai is beszórtunk, beültünk, hiszen a témák csaknem mindig érdekesnek bizonyultak.

S ki tudja hányadik célt szolgált a nagyterem, amikor moziteremként (gyermek és felnőtt filmelőadásokat biztosítottunk rendszeresen), vagy amikor próbateremként üzemelt. Társastánc és néptáncsoportok (pl. a népszerű Eraklyn Táncklub, a tehetséges Aranyvessző Néptánc-csoport), valamint ifjúsági pódiumszínházak (pl. eleinte a zenés-táncos Ritmus Színpad, majd később a – Merő Béla kitűnő zalaegerszegi színházrendező vezette – értékes műhelymunkát végző, s kiváló bemutatókat tartó Ezredvég Színpad) tartották itt a próbáikat és előadásukat. Igazgatóságom utolsó éveiben pedig az általam alapított – országos szinteken is kiváló versenyeredményeket produkáló – Rover Mazsorettcsoport uralta itt a terepet. Vezetőjük a rendkívül tehetséges Molnár Ágnes táncpe-

dagógus volt.

Egy ideig működtettünk egy kis könyvtárt is az emeleten, a nagyterem szomszédságában. (Itt, hosszú éveken keresztül a kedves Kerecsényi Erzsike, majd Bukovszky Jánosné Éva dolgoztak.) Amikor azonban jelentősen lanyhult az érdeklődés a könyvtár szolgáltatása iránt, a könyveket nagyobb könyvtár gondjaira bíztuk, s a termet más célokra hasznosítottuk.

A 80-as évek végén, amikor beindítottuk az intézményben különféle tanfolyamrendszerünket, felnőttoktatási formáinkat (világosan érzékelve a közönség részéről egy erőteljes igényt ezirányban), még átgondoltabb kihasználással, többcélúan kellett használnunk termeinket, hogy a tanfolyamok ne tegyék lehetetlenné a társasági együttléti céljával működő kisközösségeinket, azaz az ő együttléteiknek is folyamatosan tudjunk helyet biztosítani. (Sokáig működött az intézményben a nyugdíjas tisztek nagy klubja mellett pl. a kisebb létszámú Huszonévesek Klubja, a Nők Klubja, a Bridzskör, majd a 90-es évek elejétől a Honvéd Hagyományörzők Klubja, hogy csak néhányat említsek a jelentősebbek közül.) A régi könyvtár terme tehát leginkább zenés-táncos rendezvényeken, a nagyterem oldaltermeként használva, lehetőséget teremtett nagyobb létszámú bálók és más rendezvények megtartására, nagyobb létszámú közönség befogadására, s emellett tanfolyami és kisközösségi helyiségként üzemelt. Ez utóbbi kettős funkciót szolgálta Társalgó nevű termünk is, mely a kiállítóteréből nyílt. Klubszobánkat túlnyomórészt és elsősorban a Fegyveres Erők és Testületek Nyugállományú Klubja kapta meg használatra, mint a legnagyobb létszámú, rendkívül aktív klub a Helyőrségi Klubon belül.

A három emeleti iroda, a ház Ady utca felőli oldalfrontján, jól elkülönült a közösségi terektől, és sosem foglalt el jelentőségénél nagyobb helyet.

Az emelet központi tere, a Vörös János Galéria – szinte szünet nélkül – látványos, érdekes és értékes kiállításoknak adott helyet. Szintén lehetetlenség felsorolni a rengeteg képzőművészeti és egyéb műfaj képviselő kiállítók neveit. Tehetséges, kísérletező amatőrök és beérkezett nagy művészek (pl. Rorbach Jenőtől és Kárpáti Sebestyéntől kezdve Járasi Ildikóig, Kustár Zsuzsáig, Ludwig Zoltánig, Farkas Zsuzsáig és Réti Mátyásig, Muray Róbertig, Szász Endréig) egyaránt bemutatták alkotásaikat a barátságos kis galériában. A számomra legkedvesebb (s a közönség által is legjobban szeretett) kiállítások közül szeretnék megemlíteni néhányat. Például Muray Róbert fantasztikus állatfestményeit, és a művész kedves egyéniségét képtelenség elfelejteni. Az egyik laktanyai, hivatásos katona kollégám, Krámer Iván (Petőfi relikviák gyűjtésével is kapcsolatos) érdekes, történelmi jellegű kiállítása – mindenkit lebilincsel. Ludwig Zoltán képeit akár örökre is fennhagytam volna a galériában. Kustár Zsuzsa szabályosan elvarázsolt. A legmeghatóbb emlékem pedig a galériának „igazi” nevet adó szobrászművész, Vörös János emlékkiállítására marad örökre.

Kiállítás megnyitóink mindig kellemes, élménydús programok voltak, mert ilyenkor (általában) körünkben üdvözölhettük az éppen kiállító művészt is.

Rendkívül színes kulturális élet zajlott tehát a házban. Az ódon falak közé fiatal, jókedvű, friss és korszerű szellemiség költözött.

1990-től 1997-ig

Sok dolog megváltozott. Szakmai főnökségek váltakoztak fölöttünk többször is a következő években.

Kevesebb pénzügyi ellenőrzést kaptunk, s határozottan kezdett ésszerűbbé válni a helyőrségi klubok pénzügyi gazdálkodása. Kicserélődtek a régen használhatatlan szabályozórendszerek. A klubtevékenység különféle területeinek korszerűbbé tételéhez pedig, bizonyos vezetői fórumok kezdték elfogadni az aktívabb javaslattevő kollégák érvrendszerét.

Igaz, a jóirányú változások csigalassúsággal haladtak, hiszen a klubok, illetve a honvédségi kultúra kérdése nem a legfontosabb kérdéskörökhöz tartozott a Magyar Honvédség rendkívül szerteágazó, megreformálásra váró ezernyi fontosabb területe mellett.

Szabadabbak lettünk, s valahogy kicsit komolyabban kezdték kezelni bennünket.

Körülöttünk őrült iramban zajlottak a haderő reformok, rengeteg jóismerősünket nyugdíjazták, vagy helyezték át eddigi helyőrségétől nagyon messzire, és sokan búcsúztak el ideiglenesen vagy végleg, hivatásos vagy civil alkalmazotti honvédségi munkahelyeiktől. Új védelmi és harcászati szempontok alapján teljesen átrajzolódott az ország honvédségének (és határőrségének) képe, a Munkásőrséget megszüntették, a Rendőrséget is átszervezték, tehát az ország másféle fegyveres és rendészeti testületei is óriási változásokon mentek keresztül.

Nagykanizsai intézményi szinten, vagyis a tevékenységünkben is történt néhány változás. Megszűntek a Politikai Tájékoztatók. (A Politikai Főcsoportfőnökségeket, s a honvédség pártvonalait teljességgel megszüntették.)

Egyre jobban szemet hunytak helyi és magasabb vezetői szinteken is a klubok (főleg a vidéki klubok) helyi lakossággal szembeni nyitottságával kapcsolatban, s ha egy klub jól gazdálkodott, és képes volt jelentős bevételeket termelni, akkor sokkal szabadabban vásárolhatott, illetve fejleszthette intézményét karbantartási és egyéb területeken.

Nagy örömünkre így vásárolhattunk mi is korszerűbb szövegszerkesztő írógépet, vagy például (a későbbiekben nélkülözhetetlennek bizonyuló) korszerű fénymásológépet. (És senki sem kötött végre bele, hogy korszerű, nyugati gyártmányú termékeket vásároltunk.) Végre újjávarázsoltuk, csiszoltattuk, lakkozattuk nagytermünk parkettáját, belülről kifestettük az egész klubot, bizonyos helyiségekbe új bútordarabokat, függönyöket, s egyebeket vásároltunk, korszerűsítettünk, csinosítottunk, ahol szüksé-

ges volt, s amikor valóban komolyabb összegeket tudtunk e célra fordítani.

Programszervezői tevékenységünk mindig jó volt, de ebben az időszakban további fellendüléssel büszkélkedhettünk, mert például nem kellett már törni a fejünket egy-egy művész meghívásánál, hogy „kívánatos ember-e” a honvédségben, vagy van netán valami 56-os vagy ellenzéki vaj a füle mögött. Sándor György örök-ellenzéki „humoralista”, vagy Darvas Iván és Sinkovits Imre színművészek éppúgy vendégeink lehettek, mint Habsburg Ottó és fia György, akik egy városi fogadás és egy szenzációs előadás keretében jártak klubunkban a 90-es évek elején.

Vigadó-sorozatunk zavartalanul folytatódott, s talán még elegánsabbá vált a felújított nagyteremben.

Mindkét szintünkön tartott, elismerten mindig szenzációs hangulatú szilvesztereink egyre zsúfoltabbakká váltak.

S ezektől az évektől egyre többször egyesületi, alapítványi, illetve különféle jótékonyági célú bálakat kezdtünk tartani intézményünkben, s megszorodtak a nálunk tartott konferenciák, és vállalati vagy magán céges, termékbemutatókkal egybekötött, üzleti jellegű rendezvények is. Mindezek komoly terembérleti-díj bevételi lehetőséget jelentettek számunkra.

Kisközösségeink inkább megszorodtak, mint felszámolódtak volna, amatőr produkciós csoportjaink is lendületesen folytatták tevékenységüket.

Már a rendszerváltás előtti nyitottságunknak (is) köszönhetően a városi önkormányzati kulturális fórumokon (is) kezdték komolyabban venni klubunk munkáját, melyet egyértelműen a város kultúrája érdekében végeztünk. Egyre többször kaptunk mi is becsületos pályázati összegeket egy-egy fontos résztevékenységünk fejlesztéséhez.

Társ szervezeteinkkel és a városi oktatási bázisokkal, állami vállalatokkal és magáncégekkel, a városvezetéssel és a gombamódra szaporodó új nonprofit társaságokkal, egyszóval a városban mindenki velünk egészséges és jó volt a kapcsolatunk.

Felkértek, legyenek kuratóriumi tagja az önkormányzat által alapított *Nagykanizsa Kulturájáért Közalapítványnak*. A kérést nagy örömmel teljesítettem, s úgy gondolom, hogy személy szerint én is és klubom is, valóban hatékonyan segítettük a különféle városi jellegű kulturális mozgásokat, és nagyon is meghatározó szerepet töltöttünk be Nagykanizsa kulturális életében.

Időközben egyre jelentősebbé vált intézményünk (és erős, színvonalas, oktatási cégeket képviselő partnereink) *felnevelési kínálata*. A különféle oktatási területekkel foglalkozó partnereink közül lassan kiválasztódtak azok a hosszútávú partnerek, akikkel a mindketőnk számára legjobb szerződéseket kötöttük, s akik azokat az oktatási formákat és végzettségtípusokat kínálták a nagykanizsai érdeklődők felé, amikre felőlük valódi igény mutat-

kozott. (Nyelvtanfolyamoktól a számítógépes képzésig, felsőfokú menedzserképzéstől a mérlegképes könyvelő képzésig, valóban sokféle lehetőséget kínáltunk látogatóinknak a tanulásra, továbbfejlődésre.)

Jópár év elteltével is büszke vagyok rá, hogy a nagyon fontos felnőttek nevelési tevékenységkört – mindenki előnyére – meghonosítottam klubunkban.

A rendszerváltás utáni legelső évek viszonylagos csendben zajlottak tehát. Ez azonban vihar előtti csend volt, mert rövid időn belül jelentkezett a vihar, mely a klubok számára kedvezőtlen híreket hozott.

Értelmesen sehmilyen fórumon nem hangzott el, hogy a honvédség felsővezetésének mi a szándéka az országban még működő helyi szintű klubokkal. De időről időre mindig elért hozzánk bizonyos hirtelen klubfelszámolás híre. Úgy láttuk azonban (saját klubomban megtárgyalva és néhány „országos” kollégámmal tisztázva e híreket), hogy azokat a működésképtelen klubokat zárták be (jogosan), amelyek látszattevékenységekből próbáltak megélni, s miután ez nem ment, pénzügyileg és erkölcsileg is széthullottak, így szinte magukat semmisítették meg. Ezek a klubok egyáltalán nem készültek fel arra az időszakra, amikor erőteljesen megfogyatkozó állami, illetve honvédségi támogatások híján, lendületesebb, ötletesebb munkamódszerekkel kellett volna dolgozniuk, s így bizonyítani saját maguk és látogatóik számára életképességüket. És felszámolták azokat a klubokat is, amelyek egy-egy laktanya területén belül épültek fel valaha, s a hadi-reform intézkedései nyomán tevékenységük szűk-ségtelenné vált.

S bár kulturális témájú, honvédségi országos szintű értekezleteken erősen kintlódva próbáltak újabb és újabb „szerepkört” keresni-találni a honvédségi kultúrának, s a speciális helyzetű kluboknak, ezzel párhuzamosan mégis egyre erősebb veszélybe kerültek az országban, helyi szinteken jól működő, nagyobb klubok is. Egyre több hír, mende-monda szállongott arról, hogy milyen ütemben, mikor és hogyan szüntetik meg, zárják be sorban a klubokat. Próbáltuk találgatni, mi lesz az épületek sorsa, de sehmire se jutottunk.

Ugyanez az időszak a mieinkhez hasonló nehézségeket okozott az (egy ország csodálta) központi Honvéd Művészegyüttesnek és a különféle szintű katonazenekaroknak is. Ők is keresték, kutatták a megmaradás, az optimális továbbműködés lehetőségeit. Pillanatok alatt szüntették meg pl. a mi fúvós katonazenekarunkat is a városban. Jó zenekar volt. Kár volt érte. Sajnos nem létezett pl. egy – többféle honvédségi kulturális terület intézményeit összefogó – erős szakmai társulásunk, valamiféle szövetségünk, mely bizonyos védelmet és hatékonyabb tárgyalási pozíciót biztosított volna számunkra ebben a kérdéses időszakban.

Évközbéli teljes leltározásokat rendeltek el bizonyos fórumokról, ez is gyanús volt. Ismét megszállták a házakat

INTÉZMÉNYTÖRTÉNET

a pénzügyi ellenőrök, és senki se vette jónéven, ha az igazgató vagy a klub munkatársai túlságosan sokat kérdezősködtek. Mindenki tudott valamit, és mégsem tudott semmit.

Közben trikós, kigyúrt izomzatú fiatalemberek, vagy drága öltönyös, nyakkendőös, újtípusú „managerek”, váltakozva tették tiszteletüket irodámban. Az egyik biliárdklubot szeretett volna létesíteni a klub emeletén, vendéglátással, bárszolgáltatással. Természetesen nem a biliárdasztalok vagy a játék ellen volt kifogásom, hiszen két biliárdasztalunkat már évek óta szívesen használta a közönség földszinti presszónk játékterében, hanem az ütött szíven, hogyan gondolhatja bárki is, hogy emeleti szintünk sokfunkciós, elegáns közösségi tereit és a sokfajta pezsgő közösségi élet napi egészséges jelenlétét házunkban fel tudnám áldozni egyetlen nagy biliárdklubért... Mások játékkaszinóban gondolkodtak. Megint mások hotelle és night-klubbá alakították volna az egész épületet.

(A régi típusú társasági Kaszinó visszaállítására – melyben az értékesebb tevékenységek mellett a játékok is otthonra találtak – természetesen senki sem gondolt...) Komoly pénzügyi események említése röpködött a levegőben, mindenféle százalékokról esett volna szó, csak segítsék valahogy, valamelyik honvédségi „főmuftinál” abban, hogy az épület, lehetőleg potom pénzért, az új vállalkozók kezére játszódhassék át... Némelyek még azt is ígérték, hogy komoly munkát és zsíros fizetést adnak nekem és egy-két munkatársamnak az új típusú menedzsmentekben...

Itt szeretném hálámat és köszönetemet kifejezni Havril András (akkor ezredes, ma már úgy tudom altábornagy) úrnak és Poprádi Zoltán ezredes úrnak azért, hogy a fenti érdeklődéseket, kéréseket ők sem vették komolyan, hiszen tudom, ők is sok megkeresést kaptak ugyanezekben vagy ezekhez hasonló ügyekben. Mindketten helyőrségparancsnokaim voltak az adott időben. S ha nem is volt mindig felhőtlen az együttműködésünk, ami talán természetes is, én mindig tisztelettel és köszönettel emlékszem vissza rájuk. Komolyan vették a Helyőrségi Klub munkáját, próbálták önállóságunkat a lehető legkevésbé csorbítani, és számtalan esetben biztosítottak számomra sokféle segítséget, amikor szükségem volt rá. Mindketten a legjobb vezetőink közé tartoztak. Feleségeik barátsága is mindig sokat jelentett nekem.

Hamar rájöttem hát, hogy ebben az időszakban nem szerencsés az események változásával sodortatni magunkat. Valamiképpen a kezünkbe kell venni saját sorsunkat, mert ellenkező esetben igen rövid időn belül az utcáról bámulhatjuk többszörös lakatra zárt, kiürített intézményeinket...

Vizsgálódásaim alapján kiderült, hogy létezett már néhány követhető példa a civil kulturális intézmények között.

Bátor, az újdonságtól és az önállóságtól nem félő, előzőleg önkormányzati fenntartású és irányítású művelődési házak, közösségi házak „önállósították” magukat, alakul-

tak át *nonprofit jellegű társaságokká*, vették bérbe, vagy (szerencsésebb esetben) kapták meg további használatra addig is használt épületeiket, azok minden felszerelésével együtt... Kétséges kimenetelű kísérleteknek tűntek ezek a lépések, de a dolog, hozzáértő kezekben, működőképessé vált...

Elemzéseket készítettem, számításokat végeztem pénzügyes kollégámmal, módszereket dolgoztam ki a lehetséges, eddiginél sokkal önállóbb intézményi működtetéshez, és szerveztem egy konferenciát helyőrségi klub-igazgatók, népművelők és budapesti kulturális előjáróságaink, vezetőink számára klubunkban, Nagykanizsán.

Erre meghívtam az előbbiekből említett, egy-két éve már nonprofit társaságként működő egyik kulturális bázis vezetőjét (is), aki egy szenzációs előadás keretében át is adta tapasztalatait a jelenlévőknek, biztatva őket a hasonló átalakulásokra. Felső vezetőink nem lelkesedtek olyan egyértelműen a dologért, mint mi, klubigazgató kollégák, sőt közöttünk is akadt nem egy, aki kerek-perc hülyeségnek és kivitelezhetetlennek tartotta az elhangzottakat. 1994-et irtunk, s az a pár kolléga, aki képes volt továbblátni az orránál és valóban elgondolkozott lehetséges jövőnkön, az hamar megtalálta terveink pátyolgatásához a budapesti vezető kollégák között a klubok problémáit értő, segítőkész partnereket, pl. Sipos Gábor és Kókai Ernő budapesti alezredek személyében. Ők már évekkal azelőtt is segítőkészeknek bizonyultak, otthon voltak a szakmánkban, s néhány év múlva konkrét szerepet vállaltak egy olyan *közhasznú társaság* létrehozásában, mely ma egy bizonyos *védőernyő* szerepét tölti be az országban megmaradt, és időközben külön-külön is nonprofit társaságokká alakult klubok felett, s azt hiszem más kulturális szervezetek felett is.

Lezajlott a konferencia, de utána nem történt semmi. Viszont megtudtuk, hogy az országban hol és hány laktant számolnak fel a még mindig zajló haderőreform során. Tudtuk, hogy megszűnik a honvédség egy egész sor olyan nagyvárosban, ahol jól működő helyőrségi klubok dolgoznak. Nagykanizsa is ilyen város volt. Tudtuk, hogy megszűnik a legnagyobb alakulat, illetve a Dózsa Lakantya, s vele a Gábor és a Kossuth Lakantya is. Hallottuk, valamiféle honvédségi logisztikai bázis marad csupán a városban, s megmarad a Határőrség is, de ez is átalakul, állománya szűkül, s a határőrzetet tisztán hivatásos állomány fogja ellátni.

Valamikor régen úgy emlegették a mi Nagykanizsánkat, mint erős kereskedő és katonavárost.

Aztán egyszer csak már nem volt kereskedőváros, de a katonaváros jelző még megmaradt.

Vajon milyen lesz a jelző nélküli Nagykanizsa?!... Addig sose gondoltam volna, de a nagylétszámú kanizsai honvédségi alakulatok felszámolási terve szabályosan szíven

ütött. Sok-sok, valóban kedves ismerősömért, jóbarátomért aggódtam. Később, azok közül, akik Kanizsán maradtak, némelyeknek a magam szerény eszközeivel, segítettem is új munkához jutni a városban.

Valakik mondogatni kezdték, hogy ahol megszűnik a honvédség, ott meg fog szűnni a helyőrségi klub is. Teljesen logikus. Hiszen honvédségi intézmény. Nincs mese, így lesz. Felső vezetőket hiába kérdeztünk telefonon vagy személyesen, semmilyen választ nem kaptunk. Kezdtett egyre lehetetlenebbnek látszani a kérdéses helyőrségi klubok, s közöttük a saját klubunk megmaradása.

S akkor, a rendszerváltás kezdete óta már vagy harmadszor, újra Mécs Imréhez fordultam segítségért.

1956 egyik valódi hőisével, Mécs Imrével még 1989-ben volt szerencsém megismerkedni, amikor egy lebilincselő előadást tartott Nagykanizsán (nem az én intézményemben) – a saját életéről, küzdelmeiről, jelen idejű reményeiről, s felvázolta eléink egy új magyarországi korszak lehetőségeit. Személyében egy igen jóindulatú, sokoldalú, igazi kultúrabarát, bölcs tudósembert ismertem meg, akire a későbbi években, mint rendkívül tehetséges politikusra is, felnéztem.

Amikor először fordultam hozzá a helyőrségi klubok ügyében, magam sem hittem, hogy személyében erős támogatóra találok. A legelső alkalommal azt szerettem volna elérni, hogy a parlamenti Honvédelmi Bizottság (melynek Mécs Imre az elnöke volt) tűzze napirendre, tárgyalja meg a legfontosabb eldöntendő kérdést a helyőrségi klubok ügyében. Ettől azt vártam, hogy parlamenti szinten is deklarált legyen a helyőrségi klubok magyar kultúrában betöltött, elsősorban a kultúráközvetítés terén nélkülözhetetlen és fontos szerepe – mint honvédségi fenntartású, de a polgári lakosság felé is teljes nyitottsággal üzemelő kulturális intézményeké. S az általam beadott írásos összefoglaló és gondolatébresztő anyagot alapként kezelve, a Honvédelmi Bizottság megtárgyalta a helyőrségi klubok fontosságának kérdését, s kinyilvánította, hogy intézményeinkre a honvédségnek, a városoknak, s összeségében az országnak igenis szüksége van!

Nagy élmény volt számomra, hogy meghívást kaptam a Parlamentbe, a Honvédelmi Bizottság említett ülésére, s így egy napirendnél jelen lehettem, sőt meg is szólalhattam klubjaink védelmében. Igazán büszke és boldog voltam! Csaknem elhittem, hogy „megmentettem” a klubokat, de a később történtek valahogy nem ezt igazolták. Mert bár határozottan finomabban bántak a klubokkal és vezetőikkel bizonyos honvédségi vezetői szinteken, de az a bizonyos demoklész kard csak nem akart eltűnni a fejünk fölül!

Úgy tűnt, a Magyar Honvédség vezető szintjeit nemigen érdekli a parlamenti Honvédelmi Bizottság határozata a klubok szükségességéről, azokat mégis felszámolásra ítélik. S ebben a – felszámoljuk, nem számoljuk fel, felszámoljuk, nem számoljuk fel – időhúzó időszakban, egyszer csak kaptam egy telefonos, szóbeli parancsot egy

helybéli katonai szakágvezetőtől, hogy azonnali hatállyal rámoljam ki az irodámban lévő (írásomban már említett) fekete faragott szekrényt, mert azt másnap reggel elszállítják az intézményből!

Hiába magyaráztam, rimánkodtam; az a szekrény egy felbecsülhetetlen értékű, műalkotásszámba menő bútordarab, mely a klub múltjához tartozik, ráadásul egy felleltározott bútor, hogyan intéződik majd a hivatalos átadásátvétele, miért viszik el és hová kerül stb...stb..., a vezető nem lehetett sem megadni, sem meggyőzni. A szekrény elszállításra kerül, kész! Ez parancs!

Azt hittem felrobbanok, de összeszedtem magam, s megpróbáltam átgondolni, mit is tudnék tenni... Egyet nagyon tudtam. A szekrényt nem adom!!!

Lázás telefonálásba kezdtem. Budapesti katonai vezetőket próbáltam elérni, s tőlük segítséget kérni az ügyben. Nem sikerült. S mivel az ominózus parancsot is már korábban kaptam, igen gyors iramban rohantak az órák, s egyre inkább úgy tűnt, hogy semmit sem tudok tenni. Végül kínomban, úgy este fél tizenegy tájban hívtam fel az otthonában utolsó mentsváramat, Mécs Imrét. S ő készséges volt. Zavart mentegetőzésemet a késői hívásért kedvesen félbeszakította.

-- Ne mentegetőzzék! Nyilván nagyon fontos az ügy, amiért felhívtok! Miben tudok segíteni?... Rázúdítottam minden aznapi feszültségemet, elmagaráztam a lehetetlennek tetsző ügyet, s kicsit szégyelltem magam, hogy most a „saját” ügyemben, s nem a többi helyőrségi klub miatt merem zavarni őt, a híhetetlenül elfoglalt politikust, akit nyilván a legkevésbé sem érdekel holmi szekrényügy..., főleg éjjel fél tizenegy után.

De Mécs Imre figyelmesen végighallgatott, és kitűnő tanácsokkal látott el. Városunk múzeumigazgatójával együtt aláírva, küldjek holnap egy levelet Keleti György honvédelmi miniszter úrnak a szekrény múltjáról, s kérjek a levélben engedélyt arra tőle, hogy a komoly értékű bútordarab jogos helyén, a nagykanizsai Helyőrségi Klubban maradjon. S természetesen ígéretet kaptam arra, hogy Mécs Imre, ügyem miatt, másnap korán reggel – a miniszter úron kívül is – felhív egy-két illetékes személyt a Honvédség felső vezetésében, úgyhogy nyugodjak meg, s aludjak nyugodtan, a szekrény az intézményemben marad. Kicsit még elbeszélgettünk a klubok egyéb ügyeiről, (később jöttem rá, ez is nagyon hasznosnak bizonyult), s elköszönésünk előtt még engedélyt kaptam arra, hogy máskor is felhívhassam.

A szekrényért másnap nem jelentkezett senki. Kedves városi kollégámmal, Dr. Horváth László múzeumigazgatóval megírtuk a szükséges levelet, melyre rövid időn belül miniszteri válasz, engedély érkezett. A szekrény maradt. Mindenki örült a klubban, s Horváth Laci velünk ünnepelt.

Majd végül, harmadszor (mint a mesében), akkor fordultam ismét Mécs Imréhez, amikor végképp veszélybe kerültek az országban még megmaradt helyőrségi klubok.

INTÉZMÉNYTÖRTÉNET

Amikor valóban fel akarták számolni az egész hálózatot.

Akkor történt az, hogy Mécs Imrénének, illetve a Honvédelmi Bizottságnak átadtam egy gondosan előkészített írásos anyagot, nevezetesen terveimet, elképzeléseimet a klubok lehetséges, új működtetési formáiról, s állásfoglalást, engedélyt kértem a tervek végrehajthatóságához. A segítség, az elfogadás most sem késlekedett. Rövid időn belül a Magyar Honvédség felső vezetésének is át kellett adnom e terveket.

Aztán a dolog elég „lépcsőzetesre” sikeredett, mert amikor a nagykanizsai klubban, 1995 őszén – honvédségi engedély alapján – végigintéztük a *Nagykanizsai Honvéd Kaszinóért Alapítvány* jogszerű életrehívását, s a ház bizonyos formáságok végrehajtása után átállhatott a *nonprofit társasági forma* szerinti teljesen újfajta működésre, akkor a többi klub még mindig az addigi, azaz az eredeti formában működött. Am lassan mindenhová megérkeztek az új rendelkezések, s az intézmények egymás után álltak át az újfajta működésre.

Megmaradásunk ezzel – reméltem, hogy hosszú időre – biztossá vált!

(Meg kell említenem, mert utólag is köszönettel tartozom nekik, hogy Tarnóczy Attila, majd később Göndör István, városunk rendszerváltás utáni parlamenti képviselői is hatékonyan, készségesen jártak el néhány ügyünkben, ha hozzájuk fordultam segítségért. Nekik is konkrét szerepük van abban, hogy a Helyőrségi Klub jogutódja, az alapítványi működtetésű Honvéd Kaszinó ma is nyitva áll a városlakók előtt! E szerepvállalást ma is köszönöm mindkettőjüknek!)

S itt kell megemlítenem azt is, hogy alapítványunk megalapításakor, beindításakor ismét a házban működő remek klub, a Fegyveres Erők és Testületek Nyugállományú Klubja állt mellém, illetve az intézmény mellé.

Az alapítványi kuratóriumának – az általuk való későbbi határozat alapján – még itt, a világ másik felén is, távollévő és tiszteletbeli tagja vagyok, mind a mai napig. Jó érzés. Köszönöm.

Sokan kérdezték klubigazgató kollégáim közül is, és mások is, hogy miért pont akkor hagytam ott az intézményt, amikor végre tényleg szabadon, zaklatásmentesen és igazán értelmesen, hatékonyan dolgozhattam volna tovább a sok harc és meg nem értés után?! Miért pont akkor mentem el, amikor végre elértem – hosszú évek után – dédelgetett célomat?!

Nehéz megmagyarázni. Azt hiszem nagyon belefáradtam az örökös harcba. Régi ellenségeim új, demokratikus kontösökben időnként azért előkerültek innen-onnan, és hűvösen szemlélődtek, drukoltak klubom és a többi klub bezárásáért. Nem volt valami felemelő érzés itt-ott találkozni velük. Akkor sem, ha úgy tűnt: én győztem.

És túl nagy volt a kihívás. Egy, a hazájától nagyon távol, Ausztráliában élő magyar diaszpóra kulturális életét segíteni, az elfáradásból fellendíteni, s a másod- és harmad-

generációs fiatal magyarok vagy már ausztrál-magyarok köreiből is kellőképpen megcsillantani magyar kultúránk kifogyhatatlan kincsesládájának értékes darabjait... Nem kis dolog. Érdekes és nemes feladat.

Itt sem volt könnyű dolgom (főleg eleinte), munkánk is akadt épp elég, de hosszú ideig mégis azt éreztem, hogy pihenek. Annak a bizonyos közel 15 évnek pihentem ki minden (sokszor elviselhetetlennek tűnő) nehézségét, lassan-lassan kihúzgáltam a bennem maradt tüskéket, s lassan-lassan gyógyultam...

Amikor úgy érzem majd, hogy elvégeztem itt a dolgomat (illetve férjemmel és szakmai társammal Nemere Lászióval együtt – elvégeztük itt a dolgunkat), akkor majd újra, végleg hazamegyek, hiszen magyar vagyok, Magyarország a hazám.

Am mivel itt is a magyar kultúráért tevékenykedem, még maradok egy darabig. Most itt van rám jobban szükség.

A Nagykanizsai Honvéd Kaszinóért Alapítvány 1998-ban tagja lett egy, a honvédségi kulturális nonprofit szervezeteket, társaságokat magába tömörítő *Közhasznú Társaságnak*, melynek vezetői között ott találjuk Sipos Gábort és Kókai Emőt is. Természetesen. Ezt álmodtam meg valaha.

Alapítványunk elnökével, Miskó János barátommal rendszeresen váltunk egy-egy e-mailt, s a házban dolgozó mostohafiammal, Nemere Zolival természetesen még „sűrűbb” a kapcsolat. Így hát világosan tudom, hogy az alapítvány jól irányítja, felügyeli és segíti a ház alkalmazottainak munkáját, jól tudnak együttműködni a jelenlegi igazgatóval Halmos Ildikóval, aki már huzamosabb ideje bizonyítja rátermettségét a ház irányítására. Minden területen rendben működik az intézményben.

Az alapítványi kuratórium, s a kaszinós munkatársak által támogatott Miskó János, Kónya István, Halmos Ildikó „trio”, elismerést érdemel.

A Honvéd Kaszinó egy fontos pontja Nagykanizsának. Egy, a többit kiegészítő, élénk szín a város kulturális palettáján.

Úgy értesültem, hogy az ominózus „tojástartórendszer” álmennyezetet is sikerült eltávolítaniuk már a bálteremből. Ha hazamegyek, legelső utam oda visz majd. Kíváncsi vagyok, milyen az igazi mennyezet...

DÍJÁTADÁSOK A MAGYAR KULTÚRA NAPJA ALKALMÁBÓL

Csokonai Vitéz Mihály alkotói díj

Görgey Gábor kulturális miniszter, valamint Koncz Erika és Schneider Márta helyettes államtitkárok a Magyar Kultúra Napja alkalmából Márai Sándor-díjakat és – első ízben – Csokonai Vitéz Mihályról elnevezett alkotói, illetve közösségi elismeréseket adták át Budapesten, az Iparművészeti Múzeumban. Ugyanezen alkalomból Vass Lajos közgazgatási államtitkár a magas színvonalú szakmai munkát végző minisztériumi köztisztviselőket államtitkári elismerésben részesítette.

A miniszter köszöntőjében fontosnak nevezte, hogy a magyar kultúra napján emlékezzünk és emlékeztessünk az év további napjaira, s gondoljunk azokra a szakemberekre, akik a mindennapokban a magyar kultúrát szolgálják. Görgey Gábor kiemelte: mindennapi kenyerünknek kell lennie a kultúrának, szükségünk van rá az egyre gyorsuló és érdesedő világban. Fontos, hogy az ifjabb generációknak is öröm legyen az olvasás, hiszen a kultúra öröm- és élményszerző tevékenység.

Márai Sándor-díjat kapott az idén **Bordás Győző** újvidéki író, folyóirat-szerkesztő, kiadóvezető magas szintű prózájáért, szülőfalujáról írt trilógiájának első két – Fűzfásíp illetve Csukódó zilipek című – kötetéért. **Rakovszky Zsuzsa** költő, műfordító első, *A kígyó pillantása* című, tavaly megjelent regényéért részesült az elismerésben. **Szilágyi István** Kolozsvárott élő Kossuth-díjas író – *A kő hull apadó kútba* és a *Holló idő* című regények szerzője – életművéért kapott Márai Sándor-díjat.

Az 1995-ben alapított Márai Sándor-díj az életmű elismeréseként, az adományozást megelőző évben napvilágot látott, kimagasló értékű prózakötetért, illetve magyar író külföldi elismerést szerzett munkásságáért adományozható.

A **Csokonai Vitéz Mihály alkotói díjat** a nem hivatásos színjátszás, a vers- és prózamondás, a bábjátszás, a kórus- és zeneművészet, a képző-, fotó-, film- és videoművészet, a táncművészet, a hagyományőrzés, a tárgyalkotó és előadó népművészet területén működő, hosszabb ideje kimagasló művészeti munkát végző egyéni alkotók, művészpédagógusok és művészeti együttesek vezetői kaphatják meg. E díjat – amelynek összege személyenként kétszázezer forint – minden alkalommal heten vehetik át a Magyar Kultúra Napján.

Az idén alkotói elismeréssel tüntették ki **Botos József** néptáncos koreográfust, előadóművészt, filmrendezőt, újságíró; **Debreceni Tibort**, a Magyar Művelődési Intézet nyugalmazott fősztályvezetőjét; **Czabán György** filmrendezőt, újságíró. Alkotói elismerést vehetett át **Gabnai Katalin** drámapedagógus, kritikus, a Színház- és Filmművészeti Egyetem tanára, **Pataki József** képzőművész tanár, **Tám László** fotóművész és **Vízvári László** bábművész, pedagógus is.

A Csokonai Vitéz Mihály közösségi díjjal a hosszabb ideje kimagasló művészeti munkát végző amatőr együttesek, művészi alkotóközösségek tevékenységét ismerik el. A kitüntetést – amelynek összege együttesenként ötszázezer forint – évente öt alkotóközösség veheti át.

Az idén Csokonai Vitéz Mihály közösségi díjjal jutalmazták a bagyi **Muharay Elemér Népi Együttest** hagyományőrző tevékenységéért, **Veszprém Város Vegyeskarát** kimagasló kórusművészeti tevékenységéért, s a szombathelyi **Ferrum Színházi Társaságot** az amatőr színjátszásban elért eredményeiért. A **Békés Megyei Népművészeti Egyesület** a tárgyalkotó népművészet ápolásáért és átörökítéséért, a **Pécsi Vasutas Koncertfúvós Zenekar** színvonalas zeneművészeti tevékenységéért kapta meg a díjat.

A Csokonai-díjjal kitüntetett alkotó, együttes vagy közösség az adományozásról igazoló okiratot és érmet kap. A bronzból készült – 80 milliméter átmérőjű és 8 milliméter vastagságú – plakett Péterfy László szobrászművész alkotása. Az érmen a névadó költő arcképe látható, s a Csokonai Vitéz Mihály alkotói, illetve közösségi díj felirat olvasható.

Magas színvonalú szakmai munkájukért államtitkári elismerésben részesült minisztériumi köztisztviselők: **Bánfalviné Beck Zsuzsanna**, a Beruházási és Vagyonkezelési Helyettes Államtitkár személyi titkára; **Bertáné dr. Varga Judit**, a Múzeumi Osztály vezető tanácsosa; **Dr. Cseh Tamás**, a Beruházási és Vagyonkezelési Fősztály jogi referense; **Csibran Katalin**, a Politikai Államtitkárság titkárságvezetője; **Kelenik István**, a Gazdálkodási és Biztonság-szervezési Fősztály pénzügyi referense; **Lőrincze Zsuzsa**, a Műemléki és Régészeti Fősztály Műemlékvédelmi Osztály osztályvezetője; **Mankó Istvánné**, a Miniszteri Titkárság hivatalsegédje; **Nagy Csilla**, a Költségvetési Fősztály költségvetési referense; **Németh Józsefné**, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Fősztály titkárnöve; **Dr. Papp Magdolna Emese**, az Ellenőrzési Fősztály fősztályvezetője és **Dr. Tóth Elek**, a Könyvtári Osztály könyvtári és informatika referense.

GABNAI KATALIN CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY DÍJAS

SZÜLETÉSI ADATOK: 1948. szeptember 18. Orosháza
FOGLALKOZÁS, szakma, hivatás: drámatanár, kritikus
CSALÁDI ADATOK: Szülei neve: Gyenes Margit – Gabnai István.

Családi állapota: férjezett. Házastársa neve: Mann Lajos.
Házasságkötés dátuma: 1972.

Gyermekek: Mann György 1973., Mann Dániel 1978.

MUNKAHELY, BEOSZTÁS:

- 1993-tól Színház- és Filmművészeti Egyetem – egyetemi adjunktus
1993-2001. Apor Vilmos Katolikus Főiskola – tanszékvezető, főiskolai tanár
1996-tól ELTE – a 280 órás drámajátékvezetői-program szakmai vezetője
1990-től Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK – megbízott előadó
1990–1993. Művelődési és Közoktatási Minisztérium – főmunkatárs.
1988–1989. Janus Pannonius Tudományegyetem – rendező és óraadó
1988-tól ELTE Gyógypedagógiai és Színművészeti Főiskola – óraadó
1989-től Kritika, Criticai Lapok, Zsöllye, Sűgő Online – színikritikák írása
1970–1988. Népművelési Intézet – előadó, főmunkatárs
1968–1970. Bp. I. Bem rkp. Művelődési Ház – előadó

TANULMÁNYOK:

- DLA mesterkurzus Színház és Filmművészeti Egyetem – DLA hallgató 2000-től
Helytörténeti színház – Svédország, Dánia (1984)
Színházelmélet - dramaturgia szak SZFF Bp. 1982–1985
Szociodráma – Finnország (1976)
Magyar - népművelés szak ELTE levelező Bp. 1971–1977.
Táncsics Mihály Gimnázium – Orosháza 1963–1967.

1985. „Gyermekekért” díj, 1997. Mezei Éváról elnevezett életműdíj a Drámapedagógiai Társaságtól, 2000. Apor Vilmos Emlékérem. Színikritikus Céh és ASSITEJ tagság.
1993-tól országos szavazás révén az akkori Országos Köznevelési Tanács tagja, 96-os lemondásáig. 2002-től az „IDEA Journal” és a „The Applied Theatre Researcher” Advisory and Review Board-jának tagja.

SZERKESZTŐI MUNKÁKBÓL:

A szociálpszichológia vázlata (Csepeli György), A színésznevelés breviáriuma (Nánay István), Dramaturgiai olvasókönyv (Duró Győző – Nánay István), Lyukasóráim (Mészöly Dezső), „Ahogyan” /a magyarországi személykő-

zi kommunikációról – 1993. Részfejezetek: Játéksarok, Nézz, láss, kérdezz!, A színház csak ürtügy c. könyvekben, Fényes napca. (szerkesztett játékok gyűjteménye – MDT – Argumentum) 2000. A repülő hajó (mesedramatizálások MDT – 2001.)

KÖNYVEK: ÁLLATOSDI (Móra, 1984.); DRÁMAJÁTÉKOK (Tankönyvkiadó, 1987.); DRÁMAJÁTÉKTÁR (Gödöllői Művelődési Központ, 1990.); SZÍNJÁTÉKSZÁS – Tantárgyi útmutató 1-8. évfolyam ÉKP Füzetek 2. 1995.; DÜNNYOGÓK ÉS DÚDOLÓK – Helikon Kiadó 1997.; DRÁMAJÁTÉKOK Bevezetés a drámapedagógiába Helikon 1999., 2002.; A MINDENLÁTÓ – három színpadi játék – Neoprológus, 2002.; SZÍNHÁZ ÉS DRÁMA – tanlexikon előkészületben ;TELEVÍZIÓS ÉS RÁDIÓS sorozatok; Játsszunk bábszínházat!, Csörgősipka, Kalliópé dalnokai stb.

SZÍNŰVEK bemutatói:

Tüskérözsa – 1986. Nyíregyháza; Diósgyőri várjáték – 1987. Miskolc; A mindenlátó királylány – 1989. Arany János Színház Bp., 1991. Zalaegerszeg, 1995. Szlovákia, 1998. Veszprém (saját rendezésben), 1999. Bp. FESzT., 2000 (Criticai Lapok melléklete – nyomtatásban). Táltos János – Nyílt Fórum Zalaegerszeg (nyomtatásban), 1993. Macskacicó – Veszprém, 1997.; A Jáperdő szelleme – Dunaújvárosi Bartók Színház 1998., ELTE Színpad 2000. Táltos János – Veszprém 2000.

KUTATÁSOK, TANÁCSADÁSOK, KÍSÉRLETVEZETÉSEK:

a drámapedagógia (pl. a követelményrendszer első kidolgozása), a színházi nevelés és a szociális célú reklám területén, a tanári kommunikáció (Csokonai Program) és a képzők képzése ügyében, a személyközi kommunikáció témájában („Ahogyan” – akciókutatás) A Nemzeti Alaptanterv Tánc és dráma fejezetének előkészítése. A Főiskolások és Egyetemisták Színházi Társulásának (FESzT) megszervezése. Drámapedagógiai szakirányú és drámatanári nappali szak – szakalapítási munkák vezetése.

TERJEDELMESEBB PUBLIKÁCIÓK:

Platze und Gesten – 1994. Bécs
IRODALOMTANÍTÁS I - II. (Szerk.: Sipos Lajos) Pauz Kiadó – Universitas SCYPT (Nagy Britannia)
„Encounters” – cikk a magyar drámapedagógiáról
INCONTRO DI CULTURE – olasz-angol nyelvű kiadvány, Penna kiadó 1995. „L'insegnare l'incontro ossia il teatro e il dramma nell'educazione” c. cikk
DRAMA CULTURE AND EMPOWERMENT c. könyv-

ben (Ausztrália) „Making encounters meaningful” című tanulmány

„Találkozás a keresztúton” – A magyar néphagyomány és a drámapedagógia kapcsolatáról – Kenya, Kisumu, 1998.
– itthon: JÁTEKOS c. folyóirat 1998. 4. sz.

SZÍNIKRITIKÁK, ELEMZÉSEK: kb. 300 megjelent írás
Kritika, Criticai Lapok, Színház, Zsöllye, Sűgő On-line,
Filmkultúra stb.

SZAKMAI UTAZÁSOK:

- 1976. Finnország – IP/AITA/IATA szociodráma kurzus
- 1979. 1993. Hollandia – AITA/IATA tanácskozás, educational drama, IDEA konferencia
- 1981. Anglia – British Council ösztöndíj és a Little Theatre Guild meghívása
- 1982, 1984, 1988, 1989, 1991, 1993, 1994 Ausztria – konferenciák, műhelyek
- 1983. Olaszország – Oktatási konferencia a színházi nevelésről
- 1984. Svédország – Local play szeminárium
- 1984, 1986 Dánia – Children Theatre Workshop - Európa Tanács szervezésben
- 1986, 1996 Anglia – British Council újabb ösztöndíja és a National Theatre project-je
- 1986. Írország – az ír művelődési minisztérium meghívása
- 1990. Franciaország – művészeti nevelési konferencia
- 1992. Portugália – IDEA világkonferencia
- 1995. Ausztrália – II. Színház Dráma Nevelés – IDEA Világkonferencia – előadás
- 1998. Kenya – III. IDEA Világkonferencia – előadás és workshop-vezetés
- 2000. Zágráb – Gyerekszínházi Fesztivál

Cím: 1082 Budapest, Leonardo da Vinci u. 41. fszt 3.
Telefon: 477-0312 e-mail: gabnai@axelero.hu

GABNAI KATALIN PORTRÉ*

Leonardo és Tömő utca sarok. A rendőr fölnyög, a taxis fölnyög. Harminc éve ez se volt rosszabb, mint a Vihar-sarok, ahonnet jöttem.

Két bőrönd, ágybérlet. 1967. Sűgő vagyok. A színészek rendre elszívják a cigarettám. Elüt az autó, disszidál a rendező. Ügyintézek a Bem rakparton. 1970-ben a 33 költőt és író-t bemutató Rakparti Esték c. sorozatom miatt áll a bál. Behívások. Jelentések. Nem értem. Megértem. Gépfő lesznek a Népművelési Intézetben. Négy év albérlet. Riporter kerestetik. Egy számolási hiba miatt esek ki az első hatból. Egyetem. Hat év levelező. És már a Leonardo földszintes szoba-konyhája. Megszületik Gyuri fiam. Vizsgázom, és stencilt gépelek éjszakánként. Napközben kávé-t főzök, kérdőíveket szerkesztek ifjú művelődéskutatók sajtópapírjaiból. S.N.K., a lakáskutató ordít velem: „Egy adminisztrátor! Egy senki!”

* A Bárka színház Hajónaplójában megjelent interjú változata. Az interjút készítette Török Tamara.

Mezei Éva hív: „Gyere, nézd, mit csinállok!” Középis-kolásokat meg felnőtteket rendeztem addig. Nem akarok gyerekekkel dolgozni. Figyelem. Aztán bekéredzkelek az Erdélyi utcai iskolába. Két évig járok, minden héten. Aztán elcsábulok. KISZ Művészegyüttes. Remek kölykök. Második évben megszületik az első improvizatív dráma, aztán a többi. Nem tudom, hogy amit csinállok, az a devised theatre. Mire Dani fiam megszületik, s mire fölvesz-nek a színházelmélet-dramaturgia szakra, együtt van a könyvem alapanyaga. Vasárnapi tévésorozatam indul.

Apósom, anyósom fölköltözik, a társbérlek meghaltak. Megismerem az öregséget. Hazatérve beleszagozok a leve-gőbe, s már veszem is a gumikesztyűt. Később rádiójáték lesz belőle. Sokan föl hívnak, levélben köszönik.

Az együttést elhagyom, s most már tényleg megírom az első darabjaimat. Néha bemutatják. Rémuíltan nézem őket. A Corvin téren már a drámai osztályon dolgozom. És mint ott mindenki: járom az országot.

Pedagógusokat tanítunk. Tőlük tudom meg, hogy nem-csak engem nem tanítottak meg tanítani az egyetemen. 1988-ra nyilvánvaló lesz, hogy a dráma és a színház esz-köztára a nevelőképzésnek adhatja a legtöbbet. A felső-oktatást próbáljuk bevenni.

Negyven éves vagyok, amikor a pécsi egyetemi szín-pad három éves rendezői szerződését írom alá, pedig so-kan figyelmeztetnek. Életemben először találkozom a fél-tékenységgel, a rágalommal és a szabotázzsal. Olyan, mint egy mese. Az úrhatnám polgár bemutatóján konyakszagú kiabálás: dönts el, hogy vígjátékot rendezel vagy drámát. Valami történik a színészek között egy éjjel, s a negyedik előadástól kezdve az kerül közönség elé, amit én szeret-nék. A gimnazista közönség ragyog, az öregek közül van, aki megsiratja ezt a marhát. De nem kapok több próbale-hetőséget, órám is alig van. A pályázaton nyert pénzem-nek nyoma vész. 400 nap után szerződést bontok.

Egy év munkahely nélkül. Férjem kórházban. A gye-rekek kicsik. Szűcs Katinak írok kritikákat, s ezt boldogan teszem, hiszen az élősavas zsűrizést már húsz éve csiná-lom. Könyveket korrigálok. Aztán a minisztériumba hív-nak. Nincs mit vesztenem. Most jól jön, hogy Pécssett be-lelátam a felsőoktatásba. Összeszedem azt a 43 embert az országból, akit egyáltalán megérint a nevelők gyakorlati felkészítésének problémája. Ez lesz a Csokonai Program. Ebből kinő egy állandó továbbképzési forma, az „oskola-rendszer”, melynek ismereti sávjai és legjobb szakemberei azóta beépültek a pedagógus-továbbképzésbe.

A Szalay utcában elképesztő vezetői módszereket is-merek meg. Néhány értekezleten az örülettel találkozom. Mikor a programra megítelt pénzt nem kapják meg az embereim, fegyelmet kérek magam ellen. Húszezer forint híján összejön a pénz. Fegyelmi eljárás nincs, de ég a talaj a lábam alatt.

Óraadó vagyok a színművészetin, a gyógypedagógián, az ELTÉ-n. Mindenütt tanítok, ahová nem vettek fel. Megkeres egy csodálatos ember, hogy csináljunk Zsám-

A SZAKMA UNNEPEI

békon drámapedagógia tanszéket. Mondja, hozhatom az összes ügyemet, és persze a tanítványaimat is. Pécs után már nem óvatoskodom. Persze, hogy a meghallgatáson a főiskolai tanács tagjai leszavaznak. Most mi lesz? A színin Babarczy Lászlót beszéltek rá a hallgatók az első „forradalom” után, hogy nézze meg, mit csinálók, mert kellenék nekik. Becsületére legyen mondva, megnézte. Azt mondta, jó. Majd egyszer. Most, hogy röpülök, filléreket kaparnak össze, de örülök, hogy élek. Babarczy figyelmeztet: „Fejlesztés nincs, egyedül lesz. És nem rakja ki nekem drámatanárokkal a Rákóczi utat az Urániától idáig. Megértette?” Hogyne. Mindent.

Zsámbékon a következő szavazás után 1993 januárjában elindulhattunk. Az első színházelmélet-drámapedagógia szakos osztály nagyon jó erőkből állt. Ma még elvileg tanszékvezető főiskolai tanár vagyok, de szabadságon, a tanszék már lényegileg az övéké.

A szerkezet kész, a szakirányú továbbképzési szakok is beindultak. A dráma és a tánc bekerült a Nemzeti alap-tantervbe. Sőt, megmaradt a mostani kerettanterven belül is. Közép-Európában mi állunk a legjobban.

A Vas utcában ez nem érdekes. Mikor erősködtem, hogy muszáj igazi-diplomát kapni a mieinknek is, alapítunk szakot, hiszen csak az lesz érvényes odakint, a színházi szakma rosszhiszeműségétől zseniális, legokosabb embere legyintett: „Ez a maga bulija. Elég volt. Szeretnék a figyelmebe ajánlani egy mondást a jegenyékről.”

Más intézmény adta be a szakalapítást. Ellopták. És mindenki tudta, hogy történt. Három napig bögttem. Most legalább a nappali szak sikerében reménykedhetek. De a jegenyék sokszor eszembe jutnak. Hol az ég? És mi az ég?

Mi lehet nekem az az „ég”? Elmenni innét? Budára? Dani fiam néhány évvel ezelőtt óriási cirkuszt rendezett, mert saját pénzéből leelőlegezett egy kutyát, amit nem hozhatott haza. És akkor dühében kiszámolta, és lassan megértette, hogy nekünk soha életünkben nem lesz olyan „helyünk”, ahová egy kutyát már nem büntetés bekvártélyozni. Akkor vettünk egy papagájt.

Nekem az „ég”, az a tehetséges ember. Nem szűnök gyönyörködni benne. Színházba is azért járok. Tanítani is ezért jó. Veltük együtt dolgozni pedig az istenek ajándéka. De az adminisztráció feladata mindig rám maradt. Tanítványaim doktorok, hamarosan DLA-sok. Én írok támogatóleveleket, szakvéleményeket. Mindig az utat kellett kiépíteni, hogy mások lépni tudjanak, mindig a semmi-ből kellett valamit csinálni, követ fejtetni, napszámba. Én meg nem adtam engedélyt magamnak a kuli-melő előli megfutamodásra. Mekkora hülyeség volt!

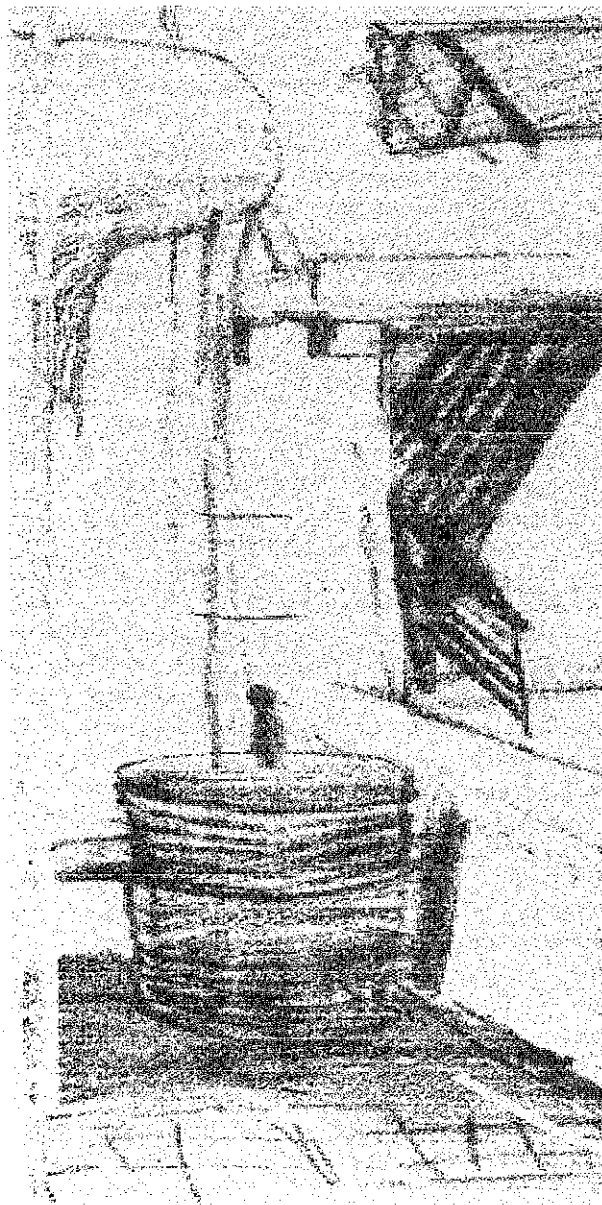
Mellé mentem az életemnek. Mindjárt vége, ügyelnem kell, hogy kevés szemét maradjon utánam. A pedagógusoknak színházi fajta voltam, a színházásoknak fróféle. A keresztényeknek liberális, a liberálisoknak népnemzeti, azoknak meg bizonyára balos, és megint előlről.

A folklórhoz felnőtt fejjel érkeztem, a színháztörténeten keresztül. A magyar hagyomány nekem munkával

elnyert örökségem, megdolgoztam érte. Magyarul beszélni pedig fizikailag is jó érzés, és általában véve nagy mulatság.

A gyerekkori vágy, hogy a nevem mellett ki legyen írva, hogy Magyarország, sokszor beteljesedett. Jártam Afrikában, Ausztráliában. Mindig dolgozni kellett, és mindig egyedül voltam. Nincsenek „kapcsolataim”. De voltak kiváló munkatársaim. Rengeteg papírt cipelek. Titkárnőm se lesz már. Látom, hogy kiknek van.

Összegezve: támaszték, biztonság – soha, sehol. Oly mértékben nem várok semmit, hogy katartikus élményt jelent a legkisebb jó is. Ahhoz pedig pallérozatlan vagyok, hogy ezt eltitkoljam. Ilyenkor úgy örülök, hogy másokra is átragad. De mindjárt vége. És a lényeg kimaradt.

LÉTEZIK TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS, JÓTÉKONYSÁG, NEMES ADOMÁNYOZÁS!

A Nonprofit Információs és Oktató Központ (NIOK) Alapítvány 2002-es díjairól

A díjazottak:

A 2002-es év egyéni adományozója: **dr. Tamás István.**

A 2002-es év vállalati adományozója:

Alcoa magyarországi vállalatai.

A 2002-es év civil szervezete: **Peter Cerny Alapítvány.**

A NIOK a díjak céljáról:

Szükségét érezve annak, hogy jutalmazzuk azokat a gazdasági szervezeteket és magánszemélyeket, akik a magyarországi adakozásban éljenek, illetve azokat a civil szervezeteket, akik példaértékű munkát végeznek, a NIOK Alapítvány 1995-ben, hagyományteremtő szándékkal határozta el a három díj kiosztását.

A díjak értékéről:

A díjak eszmei értékűek. Egyedül az Év Nonprofit Szervezete részesül pénzzutalomban, 1 000 000 Ft-ban, amelyet a Fornetti Kft. ajánlott fel. A Fornetti Kft. Tulajdonosa, Palásti József úr 1996-ban maga is NIOK-díjas volt, korábbi vállalatával a P & P Pékáru Kft.-vel. A Magyar Hírlap kiadványa szerint a 100 leggazdagabb magyar egyike.

A díjak ideai támogatója:

Fornetti Fagyasztott Pékáru-termelő és Kereskedelmi Kft.

Az ünnepség támogatója:

A Zwack Unicum Rt. és az Ybl Palota támogatta az idei ünnepséget. A díjkiosztó helyszíne az Ybl Palota volt (1053 Budapest, Károlyi M. u. 12.), időpontja 2003. február 10-én délután 16 óra. A rendezvény házigazdája Horvát János volt. Varnus Xavér a díjkiosztó után Napkirály korabeli fanfárokot adott elő a Novus Együttes közreműködésével.

A díjak létrehozójáról:

A Nonprofit Információs és Oktató Központ (NIOK) Alapítvány célja, hogy a civil társadalom Magyarországon a nonprofit szervezetek munkája által is erősebbé váljék, és kialakuljon egy háttérbázis, mely a civil szervezetek hosszú távú működését elősegíti.

A díjak odaítélésének módja

Az év folyamán közzétett nyílt felhívásra bárki benyújthatja jelölését. A NIOK Kuratórium az anyagok pontos megismerése és mérlegelése után dönt a díjak odaítéléséről.

A NIOK Kuratóriumának tagjai:

Bakonyi Éva, Világbank

Hegyesi Gábor, Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége

Horváth Attila, Horváth & Dubecz Oktatási Tanácsadó

Jellen Kornél, Net-Invest Investment Company

Kirschner Péter, kulturális főtanácsadó, Budapest Főváros Önkormányzata, Oktatási és Kulturális Főpolgármester-helyettesi Iroda

Marschall Miklós, Transparency International Germany

A díjak korábbi anyagi támogatói:

Bankers Trust Co., Citibank, Nagy Britannia és Írország Nagykövetsége, Soros Alapítvány, ÁB-AEGON Általános Biztosító Rt.

A 2002-es díjazottakról röviden:

A 2002-es Év Vállalati Adományozója az **Alcoa Magyarországi Vállalatai**. Az Alcoa, mint a világ vezető alumíniumipari vállalata 10 éve van jelen Magyarországon. Az első pillanattól kezdve hangsúlyt helyezett nemcsak a magyarországi termelőkapacitások fejlesztésére, hanem a társadalmi felelősségvállalásra és az ezzel kapcsolatos adományozásra is. Az adományozások nagyságrendje az elmúlt években elérte az évi félmillió dollárt, amely magyar viszonyokban rendkívül jelentősnek számít. A vállalat tudatos stratégiával igyekszik a legjobb kapcsolatot kiépíteni a lokális önkormányzatokkal, a helyi közösségekkel és non-profit intézményekkel. A jó kapcsolatok építésének egyik fontos eszköze a vállalat szerint a civil szféra számára nyújtott, és jelen díjjal is elismert segítség. Ugyanakkor a vállalat adományozási politikája kifejezetten tiltja az adományozás reklámcélú megjelenítését. Az adományozási politika koncentrált Fejér megyére, hiszen az Alcoa 4 vállalata itt található. A helyi egészségügyi és kulturális intézmények jelentős összegű támogatása mellett ugyanakkor az Alcoa az országos felsőoktatás műszaki és közgazdasági intézményeit is oktatói ösztöndíjakkal támogatja.

„Bár az év vállalati adományozója díjat nem az önkéntes munkáért ítéli oda a kuratórium, példamutató az a szervezettség és tudatosság, ahogy az Alcoa nagyszámú dolgozója és dolgozói közössége részt vesz önkéntes közösségi munkán. Ráadásul a közösségi akciókat a vállalat akcióként jelentős összegű pénzzutalással is dotálja, vagyis a non-profit intézmény nemcsak segítséget kap közösségi munkaformájában, hanem azonnali pénzzutalásban is részesül.” (Részlet Jellen Kornél a NIOK Alapítvány kuratóriumi tagjának méltató beszédéből.)

A NIOK Alapítvány Kuratóriuma nevében a díjat átadta: **Jellen Kornél**, a díjat átvette: **Phil Collins**, az **Alcoa Magyarországi Vállalatainak vezérigazgatója**.

A 2002-es Év Egyéni Adományozója **Dr. Tamás István**. Adományozásai fő szempontja az, hogy olyan értékeket támogasson, amelyek a magyar társadalom érdekeit is szolgálják, ezért a gyermekek és a fiatalok támogatását részesíti előnyben. 1991-ben alapította az International Business Schoolt, a főiskolán évente lehetőséget biztosít a mindenkori hallgatói létszám tíz százalékának,

A SZAKMA ÜNNIPEI

hogy kiemelkedő tanulmányi eredménye alapján ingyen tanulhasson az iskolában. Az iskola költségvetéséből így kieső tandíjbevételt magánvagyonából pótolja. 1992-1997 között színi titkárságot működtetett, amelyet sok neves művész ingyen vehetett igénybe. Jelentős támogatást nyújtott Jancsó Miklós *Nekem lámpást adott a kezembe az Úr Pesten* című filmjéhez.

Az általa alapított és támogatott International Buda Stage színpadán 1997-es létrejötté óta számos magyar és külföldi művész lépett fel. 1998-ban édesapja emlékére alapította meg a Tamás László díjat. (Ezt a díjat minden évben egy az Ünnepi Könyvhéten megjelenő könyv borítójának a tervezője kapja a Magyar Könyvkiadók s Könyvterjesztők Egyesülete előterjesztése alapján.) Egyéni adományainak jelentős része önkéntes és publikus kezdeményezés, ez évente 300-350 millió forintot tesz ki. A nem publikus, szegények és betegek részére adott támogatások összege évente 20-100 millió forint között van. Ezek az adományok Dr. Tamás István magánvagyonából kerülnek kiosztásra. A Magyar Hírlap 2002-es *A 100 Leggazdagabb Magyar* című kiadványa szerint Dr. Tamás István (a Nemzetközi Üzleti Főiskola főigazgatója) is a leggazdagabb magyarok közé tartozik.

„Dr. Tamás István díjazása egyben arra is buzdítás, hogy a rendszerváltás nyertesei, ha tetszik, a gazdag magyarok, a legsikeresebb üzletemberek átérezzék, hogy a gazdaság társadalmi felelősségvállalással is jár. Eljött az ideje, hogy a leggazdagabb magyarok kövessék Tamás István példáját, aki magánvagyonából évente 300-400 millió forintot adományoz fontos közcélokra.” (Részlet Marschall Miklós, a NIOK Alapítvány kuratóriumi elnökének méltató beszédéből.)

A NIOK Alapítvány Kuratóriumának elnöke, Mar-

schall Miklós adta át a díjat, melyet Dr. Tamás István vett át.

A 2002-es Év Civil Szervezete a Peter Cerny Alapítvány 1988-ban teremtette meg a korszerű koraszülött-szállítás technikai, személyi és anyagi bázisát. 1989-től, folyamatosan, éjjel-nappal működteti hiánypótló koraszülöttmentő rohamkocsi szolgálatát, ellátva ezzel a magyarországi lakosság közel 40%-át. A Cerny Mentőszolgálat közel 14 év alatt 27 868 beteget szállított, amely évente átlagosan 2200-2300 mentést vagy őrzött szállítást jelentett. Ezzel a szállítási számmal a világ egyik legnagyobb forgalmú újszülöttszállító szolgálata. A hiányzó életjelenségek helyszíni sikeres visszaállítása, azaz újraélesztésre 572 alkalommal került sor, aminek a kisbabák nemcsak az életüket, hanem későbbi jobb életminőségüket is köszönhették. A Cerny mentő működése előtt egyáltalán nem volt korszerű lehetőség a szállítás alatti gépi lélegeztetésre. Ezt megoldva mára már kereken hat-ezer újszülött életének megmentésére került sor.

„Tevékenyséjük elismerésével azt a példát kívántuk alátámasztani, hogy egy felismert és nagyon súlyos társadalmi gondot egy civil kezdeményezés is elkezdhet megoldani, kikényszerítve, hogy az később az állami ellátás része legyen. Ennek a folyamatnak jelentős állomása volt a téglajegyekből és állami támogatásból felépített korszerű mentőállomás átadása, amelyik a 2002. évben kezdte meg működését.” (Részlet Kirschner Péter, a NIOK Alapítvány kuratóriumi tagjának méltató beszédéből.)

A NIOK Alapítvány Kuratóriuma nevében Kirschner Péter adta át a díjat, a Fornetti Kft. Képviselőtében az 1 000 000 Ft-os pénzadományt Dr. Szabó József adta át. A díj átvevője volt: Dr. Fekete Farkas Pál.

A NIOK ALAPÍTVÁNY KORÁBBI DÍJAZOTTJAI

	Az Év Vállalati Adományozója	Az Év Egyéni Adományozója	Az Év Civil Szervezete	Különdíjak
1995	Inter-Európa Bank Rt.	Fischer Lenke nyugdíjas	Drog Stop Budapest	Gayer Gyuláné szociológus (Életműdíj)
1996	P + P Pékárú Kft.	Andor György Károly ferences pap	Egri Alternatív Kulturális egyesület	
1997	Shell Hungary Rt.	Koczka Ferenc karmester	Európa Jövője Egyesület	
1998	MATÁV Rt.	Damstadter Sándor nyugdíjas	Megosztott díj az Utcai Szociális Segítők Egyesülete, Tatabánya és az Óbuda-Békásmegyer Gyermekének Egészségéért Alapítvány között	
1999	ÁB-AEGON Általános Biztosító Rt.	Friderikusz Sándor	Miskolci Speciális Felderítő és Mentőcsoportért Közalapítvány	Bartha Viki (A Jövő Adományozója Díj)
2000	Siemens Rt.	Lakatos Mihály nyugdíjas	Nők a Balatonért Egyesület	
2001	Levi Strauss Magyarország	Dr. Frimpong Manso Sámuel	Magyar Hospice Alapítvány	

ANDRÁSSY MÁRIA

ALKOTÓ EMBEREK

Amatőr művészetek az ezredfordulón

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának kiadványa 2001 májusában jelent meg, több szakmai rendezvényen foglalkoztak már vele, ezekről híradások is nyilvánosságra kerültek, mégis úgy vélem, a kiadvány megérdemli, hogy részletesebben felhívjuk rá az olvasók figyelmét, annak ellenére, hogy nincs „beárazva”, s vélhetőleg könyvtárosi forgalomban nem kapható.

„Boldogult úrfikoromban” sok ún. minisztériumi anyagot olvastam, szerkesztettem, írtam, s rengeteget kellett meglehetősen ellenérzésekkel rakosgatnom könyvtárosként. Nagy, A/4-es formátumú, durva, rücskös stencilpapírra lehúzott, rozsdásodó tűzőgép kapoccsal összefogott, puha fedelű darabok voltak ezek. Néhányat őrzök könyvespolcomon bedobozolva, mert másképp „nem áll meg a lábán”. Kínszenvedés őket kézbe venni és olvasni, még akkor is, ha a szöveg ma is megállja a helyét, s a maga korában esetleg revelatív erejű volt.

Most pedig öröm belelapozni ebbe a könyve. Elegáns elefántcsont színű mélynyomó papíron, hibátlan tipográfiával, színes reprodukciók mellékletével, a Gyomai Kner Nyomda világszínvonalú igényességével előállított kiadványt vehet a kezébe az olvasó.

Több mint harminc írás szerepel a kötetben. A szerzők az amatőr művészetek jeles szakemberei, és nem profi tollforgatók. A kiadvány minősége ezért nem egyenletes, ugyanakkor az átlagos színvonal jó, megbízható – ami a szerkesztők szokásosnál minden bizonnyal komolyabb munkáját bizonyítja. Jelzi ezt az is, hogy a kötetet hárman jegyzik: Bíró Ágnes főszerkesztő, Tóth Zsuzsanna szerkesztő és Kiss László társszerkesztő.

Egy-egy szakággal több írás is foglalkozik. A szerkesztők kigyomlázták az átfedések nagy részét, azonban meglehetősen műfaji szabadságot hagytak az egyes szerzőknek. Így egyesek kiemelkedő színvonalú esztétikai tanulmányt készítettek, mások a publicisztikai, ismét mások a hivatali beszámoló megközelítésmódot választották. Szintén nem tudták elérni, hogy a szerzők az alcímben is megfogalmazott az ezredforduló, azaz a jelen idő történéseire koncentrálnak, és elfogadják a régmúlttól kezdődő, esetleg a jelenkorig el sem érő elemzéseket is.

A kötetet a főszerkesztő Kovácsné Bíró Ágnes előszava indítja. A vállalkozás rangját jelenti a két jeles szakember Hoppál Mihály: *A művészet szeretetéről* című ajánlása, illetve Vitányi Iván: *Amatőrművészet a mai Magyarországon* mini-esszéje, *Bevezetés* alcímmel, amely a legfontosabb problémákat exponálja. A téma vizsgálatának elméleti megalapozása Kiss László írása, az *Amatőr – amatőrség*, amelyben a szerző a fogalmi problémák tisztázása után

összefoglalja az amatőr tevékenységet befolyásoló motivációkat, annak funkcióját az egyén és a társadalom életében, végül kitér az amatőrség és életkor összefüggéseire. Az érdekes írást a további elmélyülést segítő irodalom bemutatása egészíti ki.

A következőkben a kötet szerkezetének megfelelően bemutatjuk az egyes tanulmányokat.

Népművészet

Héra Éva: Az amatőr népművészeti mozgalmak helyzetének áttekintése (1900-2001). A tanulmány főbb gondolatai a következők. Népművészet, mint az amatőr művészeti mozgalom megjelenési formája kontra revival folklór-mozgalmak. Az 1990-es évek népművészeti irányzatai, szervezeti kérdései. Történeti áttekintés a harmincas évektől. A néptánc, a népzene, a kézművesség, a tárgyalkotó népművészet problémáinak bemutatása. A tanulmányt a *Néptáncfesztiválok Magyarországon* című melléklet egészíti ki.

dr. Bánszky Pál – Beszprémy Katalin – Borbély Jolán: A tárgyalkotó népművészet az ezredfordulón. A tanulmány olyan tevékenységi formákat vizsgál, amelyek bár a népművészet keretébe tartoznak, azonban majd mindegyikük előbb mesterség, s csak utána művészi tevékenység. A szerzők mindenképp előtérbe hozzák a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján épült közös műhelyekben, illetve az ezekhez kapcsolódó alkotótáborokban folyó tevékenységet. A fafaragók előbb használati tárgyakat készítettek, azután részt vettek a természetes anyagokból készült játékszövegek létrehozásában, majd később terjedt el a szoborfaragás. Az alkotók országszerte magas színvonalú emlékműveket készítettek a népművészet eszközeivel.

A díszítőművészet az ötvenes években többnyire a hímzésre korlátozódott. A hetvenes években elterjed a szövés, kosárfonás, bőrművesség, fazekasság is. A rendszerváltás nyomán megnehezedtek a finanszírozás feltételei, és csökkent az intézményi háttér, azonban a mozgalom él. A 2000-ben rendezett kiállításra tízezer tárgyat küldtek be az alkotók.

A tanulmány kimerítő részletességgel mutatja be a népi játék és kismesterségek oktatója képzés szervezetét és tematikáját. Áttekinti a civil szerveződések, a közművelődési kapcsolatokat. Végezetül összefoglalja, hogy milyen követelményeknek kell megfeleljen a tárgyi népművészet a XXI. században. A tanulmányt *Megyei tükrök* és a Népművészeti Egyesületek Szövetsége tevékenységének bemutatása egészíti ki.

Novák Ferenc: A néptáncmozgalom művészeti irányzatai. A tanulmány a magyar néptáncmozgalom két nagy mű-

vészeti irányzatát elemzi. Ez egyik irányzat esetében a koreográfiai szándék nem más, mint a „tisza forrás”, az eredeti anyag hű bemutatása, illetve az eredeti néptánc anyagának olyan csoportosítása, mely már alkotói gondolatot is magában hordoz. A másik irányzat merít a tiszta forrásból. A koreográfus az eredeti anyagot lehetőségnek tekinti, és azzal szabadon bánik, alkotásai szimfonikus néptánc-koreográfiák, dramatikus táncok, táncjátékok. A létrejött alkotás egyes esetekben erősen kötődik a paraszti kultúra szokásrendjéhez, ám teheti ezt úgy is, hogy a mondanivaló eltávolodik a néphagyománytól. Bár a szerző a második irányzat jeles alkotója, megállapítja, hogy mindkét alkotó módszerrel nagyszerű új művek születtek, a kétfajta alkotói módszer együtt alkotja az Európa szerte nagyra becsült ún. magyar néptánc iskolát.

Neuwirth Annamária: A gyermek-néptáncoktatás és pedagógusképzés helyzete Magyarországon. Az írás összefoglalja a népi játék (néptánc) szerepét a gyerekek nevelésében. Bemutatja a népijáték- és néptáncoktatás helyzetét. Felsorolja az intézményeket, ahol a táncoktatók képzése folyik. A tanulmányt *Megyei tükör* egészíti ki.

Kobzos Kiss Tamás: Népzene-tanítási törekvések Magyarországon. Bevezetésként rövid történeti összefoglaló a huszadik század harmincas éveitől. Felemelkedés és megsemmisülés az ötvenes években. A hetvenes évek: tánc-házmozgalom igényelte a hangszeres zenészeket, ezt elégtették ki a Népművelési Intézet és a művelődési házak tanfolyamai. 1975/1976-ös tanévben indult meg az Óbudai Zeneiskolában az első népzenei tanszak, amely 1991-ben önálló népzenei iskolává alakult. A kilencvenes években több helyen tanszakok nyíltak középfokú intézményekben, majd megalakult a Népzenei tanszak Nyíregyházán a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán. A tanulmány bemutatja a határokon túli népzenei oktatást, végül vázolja a terveket, elsősorban a további főiskolai tanszakok megindítására.

Berán István: Falusi hagyomány a városba és vissza. Az írás a városi tánc ház kialakulása folyamatának bemutatásával indul. A rendszerváltás jelentős változást hozott a tánc házak életében. Egyrészt, mint forma beéptült a hivatásos együttesek életébe, a néptáncmozgalom napi gyakorlatává vált, művészetté emelkedett. Másrészt szórakoztató funkciójának jelentősége csökkent, részben a szórakozási lehetőségek kibővülése, másrészt a művelődési házak anyagi lehetőségeinek csökkenése miatt. Ugyanakkor a tánc ház polgárjogot nyert, elterjedt az oktatásban. A finanszírozási problémák áttekintése után a cikk a Tánc ház Egyesület működésének, rendezvényeinek, kiadványainak bemutatásával zárul.

Komolyzene

dr. Baross Gábor: Nem hivatásos kórusművészet. A rövid történeti áttekintésből kiderül, hogy a dalos-mozgalom Magyarországon évszázados múltra tekint vissza, 1868-ban alakult szakmai szervezete az Országos Daláregyesület.

Az ötvenes években a dalos szövetségeket is feloszlatták. Figyelemre méltó, hogy elsőként, már 1969-ben újra megalakíthatták civil szerveződésüket, a Kórusok Országos Tanácsát (KÓTA). A rendszerváltás pillanatában megalakult a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége. A továbbiakban a tanulmány vizsgálja a kórusmozgalom jelentőségét művészi, pedagógiai, általános kulturális és szociális nézőpontból. Bemutatja a nemzeti identitástudat kialakításában játszott meghatározóan fontos szerepét. Ezután kitér az állam szerepvállalásának kérdésére, majd áttekinti a magyar kórusmozgalom nemzetközi kapcsolatrendszerét.

Bodnár Gábor: A hangszeres komolyzenei együttesek helyzete az ezredfordulón. A bevezetésben megadva a cikk alaphangját, a szerző megállapítja, hogy az amatőr hangszeres együttesek az átlagnál jobban megsínylelték a kilencvenes évek megpróbáltatásait. Ennek egyik oka, hogy nem hozták létre szakmai-érdekvédelmi szervezetüket és a különböző ágazatok (szimfonikus-, vonós- és kamarazenekarok, fúvós-, vonós-, ütőegyüttesek) még laza kapcsolatot sem tartanak egymással. A továbbiakban a szerző bemutatja a régi és új szerveződési rétegeket, struktúrákat országos, megyei és regionális szinten, illetve összefoglalja az együttesek problémáit. Az írást a *Megyei tükör* egészíti ki.

Báb

Ennél a fejezetnél nagyobb szerkesztői szigor is elképzelhető lett volna. A három írásból egy nagyobb jelentőségű tanulmányt lehetett volna összeállítani.

Mészáros Emőke: Amatőr bábjáték Magyarországon a harmadik évezred küszöbén. I. Történeti áttekintés 1980-ig: A hatvanas évekre erőteljes, egységes bábmozgalom alakult ki. II. A nyolcvanas évek (a lendület lelassult). III. A helyzetet a rendszerváltás éveit súlyosbították. Ugyanakkor változások: új érdekvédelmi szakmai szervezetek, új rendezvények megalakulása. IV. Nem szabad vészharangot kongatni: túljutott a mozgalom a legnehezebbekben, megint felfelé ívelő szakasz. Ugyanakkor nehézségek is akadnak. V. Bábjátékos Egyesület tevékenységének bemutatása.

Lengyel Pál: Átmeneti állapot? Az amatőr bábozás hosszú menetelése. Ez az írás ugyancsak a mozgalom történeti áttekintését adja, azonban kevésbé optimista, és a problémák ismertetésére koncentrálna.

Tömörny Márta: A bábozás szakterület helyzete. A tanulmány indításként a bábozás szakmai-szervezeti kereteit tekinti át a második világháború után rövid életű Bábjátékosok Szövetségétől kezdve a Népművelési Intézet jogelődjai-jogutódjai tevékenységén keresztül az 1990-ben megalakult Bábjátékos Egyesületig. A bábozás létezés színtereit öt csoportba sorolja:

- 1) Az ún. hivatásos bábszínházak.
- 2) Az ún. alternatív együttesek.
- 3) A közművelődési intézmények által fenntartott felnőtt amatőr csoportok.
- 4) Pedagógus bábozás.
- 5) Gyermek bábcsoportok. Az egyes kategóriák tevékeny-

ségének bemutatásán túl a szerző megkísérli a csoportok és tagok számának becslését is.

Az elmúlt években kialakult az oktatás, képzés egységes kerete. Bábszínész osztály indult a színművészeti főiskolán, a hivatásos színházakban stúdiós képzés folyik. A pedagógus jelöltek a tanárképző intézményekben tanulhatják a szakmát. Ugyanakkor szükség van önszerveződő képzési formákra is, ezek anyagi alapjainak biztosítása nem megoldott. A gyermekek a művészeti iskolákban tanulhatnak bábozni. A tanulmány felsorolja a legfontosabb fesztiválokat, bemutatkozási lehetőségeket. A szakmai információk áramlását különféle hírlevelek, bulletinok segítik, azonban elodázhatatlan egy teljes szakmára kiterjedő, amatőrök és hivatásosok részére készülő szaklap megindítása. A tanulmányt a Megyei tükör zárja.

Színjátszás

A fejezet nyolc írása és nyolcvan oldala a kötet legnagyobb blokkja. Tulajdonképpen a témák megduplázásáról beszélhetünk, hisz 2-2 tanulmány foglalkozik mind a drámapedagógiával, mind a gyermekszínházzal, mind a diákszínházzal.

Gabnai Katalin: A Corvin téri küzdelem után, avagy a drámapedagógia hazai honosodása és jelen napjai. A kitűnő írás a hetvenes évek közepétől kezdve elemzi a drámapedagógia hazai meghonosításának folyamatát. Bemutatja az egyes eseményeket, idéz a dokumentumokból, és megismerteti a külföldi mintákat, a mozgalom külföldi segítőt.

Szakall Judit: A gyermekszínházi mozgalomról. Felfogható az előző írás folytatásaként. Az elemzés középpontjában az 1988-ban megalakult Drámapedagógiai Társaság tevékenységének, rendezvényeinek, kiadványainak és nemzetközi kapcsolatainak bemutatása áll. Kiegészíti ezt a szerző *A Magyar Drámapedagógiai Társaságról – dokumentumok tükrében* című összeállítás.

Sándor L. István: Művészi tendenciák a gyermekszínháztudományban című tanulmányának fejezetei: Mit játszunk? Hogyan játszunk? Színházi formák, műfajok. Műhelyek, alkotók.

Sándor L. István: Tendenciák a diákszínháztudományban című munkája elemzi a mozgalomban elterjedt formákat, műfajokat, és bemutatja a jelentősebb diákszínházi műhelyeket. A munka középpontjában a drámatagozatos gimnáziumok bemutatása áll.

Vidovszky György: A diákszínháztudomány című tanulmánya a teljes ifjúsági színháztudomány bemutatására koncentrál. Álláspontja az Országos Diákszínháztudomány Egyesületét tükrözi. Fejezetei: Kik a diákszínháztudomány? Előzmények. A diákszínháztudomány ma.

A gyermek és ifjúsági színháztudomány helyzetének összefoglalásaként érdemes Vidovszky helyzetelemzését idézni: „Ma három nagy terület érzékelhető az ezredforduló magyar diákszínháztudomány életében. Egyrészt a drámapedagógiai módszerek egyre fokozódó népszerűségével, a dráma tantárgy bevezetésével intézményi és szakmai háttere épül

a diákszínháztudományban. Másrészt a művészeti iskolák és drámatagozatok szaporodásával, valamint a diákszínháztudományban fellépő második generáció munkájával olyan előadások születnek meg, amelyek színházi, esztétikai értelemben is érvényes kezdeményezések, amelyek kitágítják a diákszínháztudomány iskolai kereteit, és kapcsolatot, közönséget találnak az alternatív, amatőr felnőtt színházi világban. Harmadrészt továbbra is léteznek nagy számban azok a csoportok, akik a saját maguk nyelvén, meghatározott művészi ambíció nélkül lépnek színpadra – elsősorban a játék kedvéért. Ami a diákszínháztudomány támogatását illeti, ugyanolyan kiszolgáltatott, mint a civil szféra bármelyik területe.

Nánay István: Mesgyén. Felnőtt amatőr színjátszás. Az elméleti jellegű írás az amatőr-alternatív-hivatásos meghatározást igyekszik körüljárni. Induló kérdés-feltevése: Beszélhetünk-e egyáltalán felnőtt amatőr színjátszásról? Ha nem, miért és hogyan tűnt el, ha viszont igen, melyek a jellemzői, kilátásai? Megállapítja, hogy nincs egységes amatőrizmus, de egységes felnőtt színjátszás vagy alternatív színház sem. A kilencvenes évtizedben nemcsak a játékosok és a befogadók tábora szűkült le, hanem az amatőrizmus fogalma is megfoghatatlanná, nehezen értelmezhetővé vált. Milyen kritériumok alapján lehet meghúzni a határt a különböző kategóriák között? Mi a tartalma ezek után az amatőrizmusnak, az alternatívitásnak és a hivatásosság-nak? Érdemes kategorizálni? Kell, mert a különböző kategóriák anyagi lehetősége, például pályázati esélye nem csak az elviekben, de gyakorlatilag is teljesen más. Számos kiírás az amatőröket kirekeszti az alternatívoknak nyújtható támogatások köréből, és viszont. Az amatőr színjátszásra elsődlegesen jellemző, hogy közösségteremtő és megtartó tevékenységi forma. Az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb vesztesége a közösségek szétbomlása volt. Az utóbbi évek örömdetes fejleménye, hogy ismét formálódnak kisközösségek. Ennek eredménye a falusi csoportok számának érezhető növekedése. Az utóbbi időben számottevővé váló másik színjátszó réteg, az egyetemistáké. A minősítő találkozók adnak képet a felnőtt színjátszás egyéb, műfajilag, társadalmi hátterét tekintve igen sokszínű megnyilvánulásairól. Érdekes fejlemény, hogy a fesztiválokon egyre inkább számolni kell a drámatagozatokon nevelkedettekből alakult csoportokkal, amelyek egyenrangú vetélytársai lettek a felnőtteknek, de sok esetben az alternatívoknak is.

Az egyes előadások színvonalának elemzése után a szerző megállapítja: „A jó értelemben vett zabolátlanságot, művészi szertelenséget, ugyanakkor a gondolati elkötelezettséget és felelősségérzetet hiányolom a mai amatőr színjátszásból.”

Tóth Zsuzsa: Játékosok társadalma. A „játékosok” társadalmi önszerveződése 1989-ben robbanásszerűen indult meg. Megalakult a Magyar Drámapedagógiai Társaság; a Bábjátékos Egyesület; a Nem Hivatásos Színházak Szövetsége, ma Magyar Színháztudomány Szövetség; az Országos Versmondó Egyesület, ma Magyar Versmondók Egyesülete;

az Alternatív Színházi Szövetség; a Magyarországi Alternatív Színházi Központ (MASZK); az Országos Diákszínjátszó Egyesület; a Szabad Színjátszásért Egyesület – túlnyomó részük ma is aktív szerepet játszik a hazai amatőr (és alternatív) előadóművészet területén. A felnőtt színjátszó társadalmon belül vannak megyei színjátszó egyesületek, illetve több csoport működik egyesületi formában, elsősorban finansziális szempontok miatt.

A szervezetek intézményesült háttere általában hiányzik, fizetett alkalmazottjuk többnyire nincs, motorjai ma is a megszállott, lelkes szakemberek. Lassan azonban már nem lehet csupán az ő áldozatkészségükre, erejükre építeni.

Az amatőr művészetek területén bekövetkezett változások feltárásának induló akadályja, hogy tíz év alatt, mindmáig nem sikerült a tevékenység fogalmi meghatározása. Egyesek beleértik az amatőr színjátszó mozgalomba az alternatívokat, a művészeti iskolákat, színiakadémiákat is. Mások a „valódi” amatőröket keresik, akik nem a produkció érdekében, hanem az örömszerzésért tevékenykednek. Ezután a tanulmány megkísérli az amatőr színjátszás kategória rendszerének felállítását.

A tanulmány végezetül bemutatja a mozgalom nemzetközi kapcsolatait, közli a jelentősebb felnőtt színjátszó fesztiválok, illetve az alternatív, és a vegyes profilú találkozókat jegyzékét. Az írást a *Magyei tükrör egészíti ki*.

Versmondás

Kiss László: *Az életre keltett vers – versmondás*. Kitűnő írás, amely megtalálta az elméleti és gyakorlati mondánivaló egyensúlyát és statisztikai-szociológiai adatokkal támasztja alá megállapításait. Főbb témakörei a következők. Mi a versmondás. Ki tekinthető versmondónak. A versmondás történetének vázlata. A versmondás változásai a közelmúltban. A versmondók korosztályonként. Hogyan alakult az elmúlt tíz-tizenkét év műsorpolitikája. Kik a legkedveltebb költők napjainkban a versmondók körében. Versmondók képzése, táborok. Versmondó események, versenyek. Jelentősebb országos és határon túli versmondó versenyek. A versmondás intézményi, szervezeti bázisa. A *Versmondó* című lapról. A „Versrádió”. A tanulmányt *Magyei tükrör egészíti ki*.

Tánc

Szalay Tamás: *Tánc és közművelődés*. Az amatőr táncművészeti mozgalom az alábbi műfajokban létezik jelenleg Magyarországon: néptánc (a *Népművészet* fejezetben elemezték a kötetben), klasszikus balett, modern tánc, kortárs tánc, mozdulatművészet, társastánc, rock & roll, divattáncok, majorette. A különböző műfajok más-más országos hatáskörű szervezetekhez tartoznak. A tanulmány a Táncpedagógusok Országos Szövetsége által képviselt irányzatokat, csoportokat és azok problémáit mutatja be.

A Szövetség 1990-ben alakult újjá, és tevékenysége egyre nyitottabbá vált az egyre nagyobb tömegeket vonzó

modernebb technikák iránt. Külön fejezet foglalkozik ezeknek a tánctechnikáknak a bemutatásával. Bemutatja, hogy ma a táncművészeti oktatás szinterei a közművelődési intézmények, az önálló táncművészeti stúdiók, az alapfokú önkormányzati és magán művészeti iskolák, és a tánctagozatos általános iskolák. A Szövetséghez tartozás alapfeltétele a megfelelő táncpedagógusi szakmai végzettség. A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény bevezetése nyomán művészeti iskolákban csak felsőfokú végzettséggel lehet tanítani. Ezért több intézményben (Testnevelési Egyetem, Táncművészeti Főiskola, Pécsi tudományegyetem) megindult a moderntánc-pedagógusképzés. A tanulmányt a fesztiválok, versenyek, minősítések, a hazai és külföldi szakmai kapcsolatok bemutatása egészíti ki. Végül felhívja a figyelmet a különféle szakmai kiadványokra és szakmai hírlevelükre.

dr. Petravichné Matyeczko Olga: *Az amatőr társastáncélet Magyarországon*. A tanulmány az alábbi táncok helyzetét mutatja be: tánciskolai táncok, báli táncok, történelmi társastáncok, divattáncok, standard-latin versenytáncok és egyes néptáncok, mint társasági táncok. A történelmi bevezető a XIX. századig nyúl vissza. A közelmúltól szólva bemutatja, hogy a hatvanas években megnőtt a tánckedv, a tánciskolákban és az ifjúsági klubokban táncolók mellett megemelkedett az amatőr táncosok, versenytáncosok száma. A Népművelési Intézetben megindult az oktatók képzése. A táncos szakemberek évtizedes munkája napjainkban kezd beérni, robbanásszerű a táncélet – közte az amatőr táncos terület – fejlődése. Miután a társastánc területe a legkevésbé intézményesült, nehéz pontosan meghatározni hány amatőr táncos tevékenykedik ma Magyarországon. Elmosódik a határ az amatőr, a félamatőr-félprofi és a profi státus között. Az utóbbi években új tendenciák jelentkeztek a táncos aerobiktól a távoli népek táncainak felfedezéséig. Az amatőr tánccsoportok egymástól eltérő feltételekkel működnek, mivel fenntartóik is széles skálán helyezkednek el, és eltérő lehetőségeket tudnak számukra biztosítani. A táncéletben a legnagyobb változás, hogy a versenytáncklubok táncsport egyesületekké alakultak, és 1997-től a Magyar Táncsport Szövetség irányításával működnek. Sajnos a sporttámogatásokból egyelőre nem részesülnek kellő mértékben, viszont a régi csatornák akadozva működnek.

A tanulmány a továbbiakban áttekinti a képzés rendszerét, felsorolja a legfontosabb fesztiválokat, bemutatókat. Kitér a kiadványok problémáira. Az írást *Magyei tükrör* és a szakmai civil szervezetek címtára egészíti ki.

Képzőművészet

dr. Bálványos Huba: *Amatőr képzőművészet, 2001*. A tanulmány indításként megpróbálja meghatározni az amatőr, a profi, hivatásos, az autodidakta, a dilettáns fogalmát. Megállapítja, hogy az amatőr alkotók önértékét méltán bántja az amatőrség félrecsúsztott köznyelvi jelentése, és még inkább a mögötte álló szemlélet, amely a „hivatalos”

művészeti közéletből való kiszorítottság okozója. E mögött a társadalmi elismertség feltétele, nyersebben piacfelérés áll. A szemlélet, a szegregáció megmutatkozott a kiállítási politikában, a zsűrizéseknél, a megbízásoknál, a vásárlásoknál. Bár ma már a műtárgy piaci értékén kel el, a művészeti közélet szemlélete, a fogadtatás nem változott lényegesen. Ezután a tanulmány az amatőr művészek és a közönség kapcsolatát elemzi, majd bemutatja azokat az irányultságokat, készítéseket, amelyek az egyént elindítják az amatőr művészeti tevékenység felé.

Fekete Márta: Az amatőr képző- és iparművészet helyzete az ezredfordulón. A Magyar Művelődési Intézet 2000/2001-ben XVII. alkalommal rendezte meg Amator Artium néven országos tárlatát. A kiállítások történetében először kérdőívet töltöttek ki az alkotók. A tanulmány első része a beérkezett 1120 kérdőív adatainak bemutatása. A továbbiakban ismerteti a mozgalom formai megújulásának jellegzetességeit, majd a külföldi példák nyomán elemzi a piac, a magángalériák növekvő szerepének szükségességét. Végezetül a Magyar Művelődési Intézet helyét, szerepét, jelentőségét mutatja be az amatőr képző- és iparművészet területén.

Kerékgyártó István: Naiv művészet. A tanulmány a téma kiemelkedő színvonalú, tudományos igényű összefoglalása. Főbb gondolatai a következők. Alkotásmódok a magyar népi festészetben és szobrászatban, avagy a naiv művészet néven ismert művészeti jelenségek helye az amatőr képzőművészet egészében. A népművészet kollektív formuláival építkező alkotók. Naiv tárgyias alkotásmód. Spontán expresszív látásmód. Belső látású naiv realiztikus alkotásmód. Népi kisrealizmus. Módszertani megjegyzések. A naiv művészet kutatásának, hazai és nemzetközi elismertetésének programja. A cikket jegyzetapparátus és irodalomjegyzék egészíti ki.

Schéffer Anna: (Szabad) Képző- és Iparművészek Országos Szövetsége. (SZKIOSZ) A cikk alcíme: Az autodidakta (amatőr) művészek helyzete, lehetőségei ma Magyarországon – egy legális képviselői szervezet keretein belül. A rövid összefoglalót terjedelmes *Megyei tükrök* egészíti ki.

Film

Dr. Buglya Sándor: Amatőrfilmes mozgalom és közművelődés. Hetvenéves a magyar függetlenfilm. Az amatőrfilmzésre alkalmas első kamera 1923-ban jelent meg. Magyarországon a harmincas évek elején alakult meg az Amatőr Mozgófényképezők Egyesülete, a későbbi Magyar Amatőr-film Szövetség, amely saját székházzal, vetítőteremmel, szaklappal, technikai eszközökkel rendelkezett. A háború után széttörték a szervezeti kereteket, és nem volt kívánatos a független filmző. A hatvanas években kezdett elterjedni a tevékenység, és ismét megalakult a Magyar Amatőr-film szövetség, újra megjelent a Pergő Képek szaklap. A tanulmány lényegében a mozgalom 1960–1990 közötti időszakát mutatja be részletesen. A kilencvenes években a független-film közeledett a hivatásos szakmához. A Magyar

Mozgóképfilm Alapítvány (Közalapítvány) alapítói sorában a MAFSZ képviseli a független filmeseket, akiket már kevésbé különítenek el a technikai korlátok, mint korábban. A művelődési hálózat és az amatőrfilmzés elszakadn látszik egymástól. A szövetség nevét 1989-ben megváltoztatta: jelenleg Magyar Független Film és Videó Szövetség. Célja, hogy fenntartsa a mozgalmat, hogy segítségével felbukkanhassanak újabb tehetségek, akik a kreativitás új útjait kutatják, és tehetségük értékes művekben realizálódik.

Győri Csilla: Amatőr filmes. Ki az amatőr filmes – teszi fel a szerző a kérdést. Hat kategóriát kialakítva elemzi gyermekkortól a fiatal amatőr filmes léten át a megélhetési/vagy hivatásos filmes, illetve a független filmes státuszhoz vezető utat. A technikai fejezet bemutatja, hogy milyen eszközökkel dolgozik az amatőr filmes a normál 8 mm-es filmről kezdve a DVD-ig. Áttekinti a független filmesek képzési lehetőségeit, a szövetség információs forrásait, nemzetközi kapcsolatait.

Fotó

Győri Lajos: Autonóm fotóművészet – nemzeti fotókulturális örökség. A cikk alaphangja a hivatásos fotóművészet létének tagadása. A témát a Magyar Alkotócsoportok Országos Szövetsége (Mafosz) tevékenységén keresztül elemzi. Érdekes a terminológia, az amatőr fogalom helyett az autonóm kifejezés alkalmazása.

A tanulmány gondolatmenete a következő. Az autonóm fotográfusok és fotóművészeti alkotócsoportok szerepe a nemzeti fotókulturális örökség gyarapításában. A fotókultúra azért gazdag, mert sokan, alkotók százai gyarapítják. Felhívja a figyelmet a *Magyar fotográfiai évkönyv és adattár* című kiadványra, és ismerteti annak adatait. Felsorolja a Mafosz nemzetközi kapcsolatait és különféle rendezvényeket, amelyen magyar fotósok részt vettek. Áttekinti a hazai fotókiállítások rendjét, bemutatja az önképzés különféle formáit. Kitér a különféle kitüntetési formákra. Ismerteti a rendelkezésre álló információs és pénzügyi forrásokat. Az írást *Megyei tükrök* egészíti ki.

A Szín 2002. decemberi számában Tóth Zsuzsanna szakmai beszámolót írt az *Alkotó emberek* kötet felhasználásával rendezett szakmai konferenciáról, bővebben a Népművelők Vándorgyűlésén Egerben tevékenykedő *Az amatőr művészetek helyzete* szekció munkájáról. Ennek kapcsán röviden összefoglalta a kötetet közreadók véleményét is. Úgy gondolom érdemes az olvasó figyelmébe idézni az ott elmondottakat. „Az *Alkotó emberek* olyan összegzést kíván nyújtani, a teljes amatőr művészeti terület feltárásának szándékával (noha persze, ez most is hiányos maradt!), amelyre jószerivel még nem volt mód. ... Tendenciákat és általánosságokat kíséreltünk meg összegezni – számos kérdést nyitva hagyva. Nem került, nem kerülhetett sor – megfelelő adatok híján – olyasféle ösz-

szegésekre, amit a statisztikai mutatók birtokában lehetett volna megtenni. ...A szociológiai vetület szintén elmaradt. ...A szerkesztők nevében elmondhatom, hogy noha egyetlennek ítéljük meg a létrejött mű színvonalát, örülünk, hogy azok az emberek szólalnak meg, akik a gyakorlatban is élnek az amatőr művészeteket – vagyis a terület gondozói,

oktatói, elemzői, részesei.”

A vélemény minden szavával egyet lehet érteni! És a végső összefoglalást is Tóth Zsuzsanna tollából veszem. Valóban, a kötet „Mindenképpen megmutatja azokat a tendenciákat, ha csak nagy vonalakban is, amelyek az amatőr művészetek társadalmi fontosságát jellemzik.”

ANDRÁSSY MÁRIA

DR. PETHŐ LÁSZLÓ: RACIONALIZÁCIÓ ÉS TÁRSADALMASÍTÁS

*Felnőttoktatási és művelődésszociológiai tanulmányok**

A szerző szociológus, főiskolai tanár. 1968-tól kezdődően a közművelődésben, a közművelődésért dolgozik különféle beosztásokban. Volt népművelő, szakfelügyelő, előadott tanítóképző főiskolán, meghívott előadó, oktató különféle egyetemeken. Bölcsész diplomája mellé szociológusi diplomát szerez, doktorál, kandidál, majd habilitál. Jelenleg az ELTE főiskolai karán a művelődésszervezési tanszéken főiskolai tanár.

A kötet *Bevezetőjében* ismerteti meg az olvasót azokkal a szubjektív motivációkkal, amelyek nyomán pályája a közművelődésen belül a felnőttoktatás felé fordult.

A kötet fejezetei:

- Felnőttképzés
- Önszerveződés
- Külföldi példák

Az írások között akad rangos nemzetközi konferencián tartott előadás írott változata, folyóirat közlemény hosszúságú tanulmány, szakfelügyeleti jelentés, publicisztika, de fordítás is. A kötet legelső írásának legelső mondata a szerző „ars poetica”-jaként is felfogható: „A címbe megjelölt probléma első megközelítésben elméleti kérdésnek tűnik, pedig számtalan gyakorlati vonatkozása van.” Ez a megközelítés jellemző valamennyi írásra. A legelvontabb elméleti kiindulás nyomán minden esetben eljut a gyakorlat számára fontos következtetéseikig.

Bár a kötetben külön fejezetbe sorolták a külföldi példákat idéző írásokat, szinte valamennyi munka nagy erőssége hogy az elemzés többnyire külföldi összehasonlításokat is használ.

A *Felnőttképzés* fejezet írásai markánsan két nagy megközelítési mód szerint csoportosíthatók: történeti jellegű áttekintések, valamint elméleti-szociológiai jellegű tanulmányok.

A *felnőttoktatás fogalmának változásai*. Nemzetközi trendek és tapasztalatok bemutatása során megismerhetjük mind az angolszász, mind a német terminológia fejlődését, változását. Áttekinti az elmúlt fél évszázad nyugat-európai és amerikai társadalomtörténeti változásait, és felnőttoktatás ebből következő átalakulását. A hazai foga-

lomhasználat és gyakorlat néhány állomásának bemutatása után az újabb fejlemények ismertetése nyomán megállapítja: „Magyarországon a rendszerváltás nyomán egy korábbinál karakteresebb felnőttoktatási struktúra és modell körvonalazódik. Mindenképpen új jelenség, hogy a felnőttek oktatása kimozdult korábbi periférikus helyzetéből. Az utóbbi évtizedben ezen a téren oktatási expanzió ment végbe.”

A következő négy írás kifejezetten történeti indíttatású. Az *Adatok a magyarországi népfőiskolai mozgalom történetéhez* című tanulmány legnagyobb erőssége, hogy a legtöbbet idézett, utánzott skandináv modell mellett felhívja a figyelmet az osztrák-német indíttatású hazai kezdeményezésekre is. A hazai visszaemlékezések nyomán a két háború közötti egyházi indíttatású népfőiskolák feltámasztásának szükségessége állt a figyelem középpontjában, Pethő László azonban a tanulmányban ismerteti egyéb kezdeményezéseket is, például a Magyar Gazdaszövetség és vezetője Czettner Jenő munkásságát. A kötet egy teljes tanulmányt szentel ennek. Bár a népfőiskolákat az ötvenes évek elején rendeletileg feloszlatták, a tanulmány rámutat arra, hogyan élnek tovább a létező szocializmus rendszerében, bűvópatakként egyes népfőiskolához köthető módszerek. Kiemeli a népfőiskolák szerepét a rendszerváltás előkészítésében. A mai magyar népfőiskolákról szólva ismerteti a Magyar Népfőiskolai Társaság tevékenységét, majd összefoglalásként megállapítja, hogy a mai magyar népfőiskolákban – igazodva a sajátos magyar viszonyokhoz – mind az osztrák-német, mind a skandináv hatás érvényesül.

Az *Ökonómia, kooperáció, felnőttoktatás – egy felnőttképzési koncepció a századelőről* című tanulmányban az előbb már említett Czettler Jenő életútját mutatja be. Ismerteti koncepciójának forrásait, és megismerteti velünk a komplex felnőttoktatási program megvalósult elemeit.

Modernizációs kihívások és válaszok – a magyar művelődéspolitikai és felnőttképzési mozgástere 1945-1989 közötti időszakban. A tanulmány előadásos változata a VII. International Conference of the History of Adult Education konferencián (Dundee, 1998. július 12-16.) hangzott el. A nemzetközi közönségnek előzményként az Osztrák-Ma-

* Jászberény, 2002, Déryné Művelődési Központ. 131 p.

gyar Monarchia gazdasági-társadalmi viszonyainak bemutatásával indítja a helyzetképet. Alapos statisztikai adatbázis alapján elemzi az ország társadalmi-foglalkoztatási, oktatási viszonyait.

A világháborút követő politikai, társadalmi, gazdasági változások kihívást jelentettek az oktatási rendszer számára. Az ortodox-sztálini modell érvényesülése idején a minőségi oktatás szorgalmazása helyett a mennyiség hangsúlyozása került előtérbe.

A Kádár korszak jellemző tendenciája a gazdaság területén érvényesülő felgyorsuló modernizáció, ami új kihívásokat jelentett az oktatás és a felnőttképzés számára. Az iskolázottság a társadalmi beilleszkedés és karrierépítés legfontosabb eszközévé vált. A korosztály közel fele számára azonban csak a középiskolánál rövidebb idejű szakmunkásképzőkben egy-egy szakma elsajátítására nyílt lehetőség. A hatvanas években végzett vizsgálatok szerint a szakmunkás-bizonyítványok egyötöde már a megszerzés pillanatában használhatatlannak bizonyult. Ez a helyzet később nem javult, inkább rosszabbodott. A szakmunkás-képző intézetek pedig a korrekcióra, átképzésre, szakmaváltásra semmi lehetőséget, kfnálatot nem biztosítottak.

A felnőttoktatás fejlesztésének kérdései egyre inkább előtérbe kerültek. A hetvenes évek legfontosabb tendenciái a következők. Az általános, alapfokú képzés területén tömegessé vált a nyelvtanulás iránti igény, amelyet főként a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elégített ki. A Munkaügyi Minisztérium által irányított szakképző intézményrendszer felnőttoktatási tevékenysége koordinálatlan és egyenetlen volt. A hetvenes évektől kezdve kiépült az egy-egy ágazat vagy szakterület szükségleteit kielégítő továbbképző intézetek (központok) hálózata.

Megindult a vállalati humán-erőforrás menedzselés. A hetvenes években előtérbe került a vezetőképzés igénye. A főhatóságok mellett kialakuló vezetőképző intézetekben elit-típusú felnőttoktatást valósítottak meg. A magyar felnőttképzésben külön jelentősége volt a káderképzésnek. Az állampárt 20 jól felszerelt oktatási igazgatóságot és Politikai Főiskolát működtetett. Ezekben többszintű képzés folyt: a néhánynapos alsóbb szintű képzéstől a több hónapos, bentlakásos káderiskolán át a hivatásos politikusok több éves egyetemi képzéséig. Hasonló intézményeket a szakszervezetek is működtettek.

A távoktatási kezdeményezések a Magyar Televízióhoz kötődnek. Az ún. Iskolatelevízió felnőttoktatási feladatokat is elvállalt. A *Mindenki iskolája* az általános iskolát el nem végzettek műveltségi hiányait kívánta pótolni. Kudarcot vallott, mert nem számolt a realitásokkal: a jelentős iskolázottsági hátránnyal rendelkező rétegek eredménytelensége mögött súlyos egzisztenciális problémák húzódtak meg. Tetézte mindezt a motiválatlanság teljes hiánya, mert akkor a magyar gazdaság még foglalkoztatni tudta ezt a képzetlen réteget.

Az elméleti szociológiai jellegű tanulmányok egy-egy részletkérdés körüljárására vállalkoznak.

A *Szociológia és felnőttképzés* című tanulmány azt a folyamatot mutatja be, ahogyan a dogmatikus kommunista berendezkedés által nem tűrt polgári tudomány, a szociológia lassan polgárjogot nyer a népművelők, a felnőttoktatók egyetemi képzésében.

A *felnőttképzés és a szakoktatás viszonyáról* szóló írás hozzászólás a készülő felnőttoktatási törvény tervezetéhez.

Tanulás idős korban – szociológiai megfontolások és tapasztalatok. A tanulmány statisztikai adatokkal alátámasztva mutatja be a az időskorúak rétegének növekedését hazánkban és Nyugat-Európában. Rámutat társadalmi szerepük pillanatnyi különbözőségére, úgyszintén az idősök eltérő tanulási lehetőségeire itthon és külföldön, hangsúlyosan a német példán keresztül. Felhívja a figyelmet, hogy a magyar felnőttoktatás szereplőit ösztönözni kellene, hogy keressék a kapcsolatokat a nyugdíjasokkal.

Önszerveződés.

A *helyi politizálás lehetőségei és a civil szervezetek.* A tanulmány bevezetesként áttekinti, hogyan sikerült túlélni egyes civil szerveződéseknek betiltásuk korszakát. A rendszerváltás nyomán futótűzként terjedtek: ma az alapítványok száma közel annyi, mint az USA-ban, és kétszer annyi, mint Németországban. A nonprofit szervezetek magán személyektől származó bevétele az USA-ban sem éri el a húsz százalékot, és például Olaszországban mindössze négy százalék, nálunk sokan mindmáig reménykednek egy nagyobb adakozási hajlandóságot mutató polgárság megjelenésében. Német vélekedéseket idézve világítja meg, hogy ennek miért kicsi a valószínűsége.

A tanulmány második részében egy nemzetközi (oszták-román-magyar) összehasonlító kutatás eredményeit mutatja be. Azt vizsgálták a három ország egy-egy falujában, hogy mely kérdések foglalkoztatják a helyi társadalmakat, s problémáik megoldásában kiket tekintenek képviselőiknek, szószólóiknak. Az országok között a civil társadalom szervezettségében mutatkoztak a legnagyobb különbségek. Ausztriában a szervezetek részei a helyi politizálásnak, az egyesületek stb. képesek érdekeik képviselésére. Sokkal kisebb, de nem elhanyagolható szerep jutott ezeknek a szervezeteknek a magyar faluban, míg az erdélyi község életében alig jutottak érdemi befolyáshoz.

Regionális és lokális szervezetek. A nonprofit szektor változásainak néhány sajátossága és példája. A írás előadásként elhangzott 2001. októberében Vechtában, egy, a témával foglalkozó nemzetközi konferencián. Az írás nagy adatbázissal tekinti át a civil szervezetek fejlődését, megszűntetését és újjáalakulását Magyarországon. Részletesebben bemutatja a magyarországi német nemzetiség önszerveződésének folyamatát, valamint a Jászszági Évkönyv megjelenésének körülményeit, helyét és szerepét a tájegység életében.

Szakfelügyeleti jelentések alapján született a *Kisközségek eltérő lehetőségeikkel* című írás. A három közel azonos nagyságú település Tiszaörs, Sarud és Gyermely társadal-

ma, és ennek nyomán közéleté és művelődése eltérő pályán mozog. A három falu közül mindössze Gyermely indult meg növekedési pályán. A helyi tsz-melléküzemágból kialakult RT évi harmincmillió forint iparüzési adót fizet az önkormányzatnak, s ez lehetővé teszi a társadalom, a művelődés fellendülését.

A **Külföldi példák** fejezet széles áttekintést ad a világ felnőttoktatásának különféle jelenségeiről. Svájci, dániai és észak-amerikai tanulmányutak tapasztalatai, valamint egy osztrák és egy finn tanulmány fordítása nyit széles horizontot az olvasó számára. A bemutatott formák is igen változatosak.

Svájc egyik legnagyobb gazdasági vállalkozása a MIGROS. Szupermarketek, gyorséttermek, benzinkutak, bankok. És ez a birodalomná vált szövetkezeti társulás szervezi és irányítja a felnőttoktatást. Az alkalmazott módszereket és eredményeket mutatja a *Svájc felnőttoktatása és a MIGROS* című írás.

A szerző a Dán Kulturális Intézet vendégeként három hetet töltött el egy dán kisváros népfőiskolájának tanfolyamán, és emellett megismerkedett az ország életével, felnőttoktatásával. Eredménye pedig a *Mindig kilencvenig számolnak – útinapló Dániából*.

1996-ban a szerző részt vett Kaliforniában egy oktatás-szociológiai konferencián. A városban autóbusszal közlekedve felfigyelt az utcai szórólapok között a város egyik felnőttoktatási szervezete a Learning Annex kínálatát reklámozó ingyenes kiadványra. A *Los Angeles utcái és a felnőttoktatás – válogatás a Learning Annex ajánlatából* című cikk kommentárok nélkül közli a programokat, amely sajátos metszetben ad ízelítőt az utca emberének érdeklődéséről, hétköznapi igényeiről.

Az európai felnőttoktatás „pápája”, Franz Pöggeler személyesen adta át a szerzőnek tanulmányát, és buzdította, hogy ismertesse azt meg az olvasókkal. Az írás címe: *Az utca embere és az európai integráció*. A probléma különösen aktuális most, amikor hazánkban néhány hónap alatt szeretnénk felkészíteni az ország lakosságát az EU csatlakozásra. Az osztrák szakember 1997-ben, majd egy évtizednyi EU tagság után kijelenti, hogy „Várhatóan hosszabb idő telik el addig ... amíg az európai integráció gondolata szélesebb néprétegekben meggyökerezik.” Megállapítja, hogy a felnőttoktatás Európa legkülönbözőbb országaiban megannyi jól alkalmazható formát dolgozott ki, amelyek alkalmasak az európai integráció eszméjének közvetítésére és elsajátítására. A tanulmány ezeknek a módszereknek az elvi megalapozása, szisztematikus áttekintése.

BEKE GYÖRGY

MAGYARSÁGTUDAT ÉS JÖVŐKÉP

Halász Péter „bokrétába kötögetett” tanulmányai

Nincs még egy olyan magyar vidék, amelynek népeletét, művészetét, történelmét és jelenét hasonló mélységekig tárták volna fel, mint a Csángóföldét Moldvában. A Kárpátok keleti lábainál élő csángók iránt a figyelem tulajdonképpen nem lankadt el soha, Gegő Elek 1838-ban megjelent műve, *A moldvai magyar telepkekről* óta. A moldvai csángók addig sem voltak ismeretlenek az érdeklődő magyarok előtt. Csokonai Vitéz Mihály már az előző században eltűnődött a moldvai csángók életén a *Marosvásárhelyi gondolatokban*, reménykedő lélekkel, hogy egyszer majd elszakadt testvéreink is „polgár-társaink” lesznek. Zöld Péter, a szabadsághős pap, aki nemzete ügyéért börtönt is viselt, már rég elküldte jelentését Barthányi püspöknek szomorú moldvai tapasztalatairól. Gegő Elek utazása és élményeinek nyilvánosságra hozatala beleillett a reformkor szellemébe. A nemzeti ébredés korszaka a magyar nyelv törvényes jogait követeli, és nemsokára valóban az ország hivatalos nyelvává lesz. Kazicz Ferenc 1816-ban így kezdi *Erdélyi leveleit*: „Magyarország nem ismeri Erdélyt. Megszokván nyugatfelé venni utunkat, valamikor honunkból kimozdulunk, feledjük, hogy kelet felé egy rokon nép lakik, melyet nem illik nem ismernünk.” Midőn e sorokat a nagy nyelvújító és cseppet sem jelentéktelenebb költő

leírta, Erdély – a függetlenség elvesztése óta – osztrák tartomány, magyar lakóinak nyelve, de a románoké is, kirekesztetett a hivatalokból. Ha Erdély ennyire „ismeretlen” a korabeli magyar tudat számára, mennyivel inkább az a moldvai Csángóföld. A tudomány vállalja az úttörést. Mennyire megőrül a tudós Döbrentei Gábor, mikor 1841-ben Borszék fürdőjén megismerkedik egy moldvai magyar pappal, Petrás Ince János klézsei atyával. Hát még amikor megtudja tőle, hogy tudós ember a maga módján, családja is az volt. Egyik öse, Petrás Mihály írta meg 1671-ben Klézse mellett, Forrófalván a moldvai magyarok első krónikáját, amelyet a legendás Zöld Péter még ismert, forrásként fel is használt. Döbrentei szóban is kíváncsian fordult Petrás Jánoshoz, írásban is megismétli kérdését: „Vannak-e magyar dalaik, lehetne-e ilyet kapni? A klézsei Ferences pap, akkor még nem ismeri igazán a csángók népköltészetét, ezután kutató szándékkal néz körül a falujában, és azt válaszolja Döbrenteinek: „... a tapasztalatok után, íme, az sül ki, hogy voltak is, vannak is dalok, melyeket a moldvai serdülő lányok estvéken szoktak dalolni, főképp téli hosszú estéken, midőn összejönnek a rokkájukkal fenni, és ezen összejövetelt 'guzsalyosnak' nevezik, minthogy a rokkát itt is 'guzsaly'nak' hívják.”

Elküld egy dalt is Pestre, elsőt a Moldvában lejegyzett magyar népdalok közül. Címe: Ó szegény búdosó legény... Petrás 1842-ben további népdalokat küld az Akadémia titkárnak.

Križa János korszakot nyitó gyűjteménye, a *Vadrózsák* 1863-ban jelent meg először. Igaz, hogy a folklorista püspök már jóval előbb hozzákezdett a székely népköltészet gyűjtéséhez.

Jönnek Moldvába a nyelvjárások kutatói, Szarvas Gábor, Munkácsi Bernát, aztán idegenek, de lélekben rokonnaink, Weigard Gusztáv és főként a finn Wichmann, akit családias közvetlenséggel Györgynek nevezünk. Ő a 20. század elején érkezett Magyarországra, 1906 őszén Szabófalvára, Moldvába. Fél esztendő telt itt megszakítás nélkül, és 1907 március 24-én csak azért tért vissza Magyarországra, mert kitört a nagy parasztfelkelés, és nem volt többé közbiztonság. Wichmann moldvai útja előtt a votjákok, zürjének és cseremiszek között végzett hatalmas arányú gyűjtőmunkájával, finnugor összehasonlító nyelvészeti kutatásaival már nemzetközi tudományos hírnevet szerzett magának. Szabó T. Attila professzor véleménye szerint, „kevés néprajzkutató célkitűzése valósult meg olyan teljesen, mint a Wichmanné” a csángók között.

Csupán sommás áttekintés kívánczik ide az 1945 után végzett moldvai néprajzi kutatásokról, mivel ez a téma, a kutatók névsora és teljesítményeik eléggé ismertek; könyvek sora igazolja kivételes teljesítményüket. Elsősorban a nyelvészek fogtak munkához, őket sürgette legjobban az idő: az asszimiláció előrehaladtával a magyar nyelv, a csángó nyelvjárás vész el, miként a csángók kétharmada nem tud ősei nyelvén, nem ismeri eleinek kultúráját, szokásait. Egyedül a hitet őrizték meg, a római katolikus vallást, de ezt románul gyakorolják. Szabó T. Attila, Márton Gyula, Gálffy Mózes professzorok, tanársegédek, a diákok csapai használták ki a kedvező körülményeket, mikor a román hatóságok egy kevés ideig „eltűrték” a magyar kutatók jelenlétét Moldvában, a magyar tanítókat az iskolákban; mikor mintegy száz faluban nyitottak magyar elemiket és tanítóképzőt, illetve tagozatot Bákó városában. Olyan művek születtek a moldvai csángó nyelvjárásokról, amelyeket talán már ma sem lehetne kikutatni, holnap még kevésbé. Nem maradtak el a népköltészet kutatói sem. Már 1954-ben megjelent a *Moldvai Csángó népdalok és népballadák*, Faragó József és Jagamas János gyűjtése, illetve szerkesztése. Majd a hetvenes évek elején az egész magyar művelődési életben elismerést váltott ki Kallós Zoltán balladáival, dalaival, hatalmas gyűjtésével. *Moldvai csángó népművészet* címmel kaptuk kézhez a népi építkezés, a szövés-varrás és az öltözködés hatalmas lustráját, dr. Kós Károly, Szentimrei Judit és dr. Nagy Jenő közös munkáját.

Azért idéztük fel, a teljesség igénye nélkül, az impozáns tudományos termést, hogy érzékeltethessük: Halász Péter milyen csapathoz csatlakozott, és vált annak megbecsült tagjává. Ebből a névsorból jó idő óta nem lehetne kihagyni.

Halász Péter egyéni életútja is, tudományos módszere is sokban különbözik a kolozsvári nyelvészekétől és a folkloristáktól. Mindenekelőtt – más a foglalkozása. Mezőgazdasági kutatóként indult, Erdei Ferenc intézetében. Ez irányú képzettsége nagy nyeresége a csángókutatásnak, mivel előtte a csángók földművelési, állattenyésztési szokásait tárták fel a legkevésbé. Márpedig egy népcsoport szellemi élete nem érthető meg teljesen mindennapi kenyérkereső munkájának tanulmányozása nélkül. Halász Péter néha össze is kapcsolta a két tevékenységét, 1971-ben *A termelészövetkezeti mozgalom története Egyházasközáron* címmel írt tanulmányt, vagyis a negyvenes években áttelepült csángók életviszonyait, gazdálkodását vizsgálta. Kilenc év múlva *Az egyházasközári csángók utolsó kálváriáját* is megírta egy művelődési folyóiratban.

Jellemző Halász Péter gyűjtői munkásságára, hogy népszokásokat, gazdálkodási kérdéseket, a történelem és a társadalom jelenségeit mind kutatói körébe vonta. Most megjelent kiváló kötete, a *Bokréta kötögetem vala*, a moldvai magyarok néprajzát tovább gazdagító könyv jól mutatja ezt a sokszínűséget. A kender termesztése és feldolgozása éppen úgy érdekli, és éppen olyan szakszerűen vizsgálja, mint a moldvai magyar történelmi emlékeket, Szent István király templomait a régi Etelközben, a protestáns vallások szerepét Moldvában – talán erről tudunk a legkevésébbet – a csángó népszokásokat vagy éppen a moldvai csángók magyarságtudatát. Így aztán ez a könyv nélkülözhetetlen az irodalmároknak, a történészeknek, a szociográfusoknak és a gazdamérnököknek; mindazoknak, akik mélyebben meg akarják ismerni a tegnapi és a mai moldvai csángóvilágot.

Tanulmányai nyilván a tudomány körébe tartoznak, de olvasmányosságuk, szép stílusuk irodalmi művekké is teszi őket. Mindegyiken érződik az a közvetlenség, ami a kutatót csángó adatközlőjéhez kapcsolja. Halász Péter sorsközösséget vállalt a csángókkal Moldvában és a Gyimes völgyében. Harminc év alatt bejárta, nem is egyszer, egész Csángóföldet, őszinte barátságokat kötött, már-már rokonságot vállalt a csángókkal.

Engedtessek meg, hogy egy személyes élménnyel érzékeltessem ezt a közvetlenséget, barátságot. Egyik pesti utamról hazafelé tartva, búcsúzásnál Halász Péter megkért, hogy vinném magammal ezt a mérőszalagot – a kezembe nyomta –, egy csángó ácsnak megígérte, nagy szüksége van rá, és Romániában nem talált az üzletekben megfelelő minőségűt. És hol adhatom át ennek az ácsnak? – kérdeztem. Hát persze, folytatta, Borzas János a neve, Rekecsény faluból való, de most a Brassó megyei Fekete-halomban dolgozik, a vegyipari üzem új részlegének építőtelepén. Ámúltam, hogy milyen pontosan ismeri ennek az ácsnak útjait, munkahelyét. És, hogy a csángó ács merészelt ilyet kérni egy pesti úrtól: mérőszalagot.

Kiutaztam Feketehalomba. Borzas Jánost megtaláltam egy székely csapatban, amelyet Mihályi Domokos vezetett. Építőtelepeken, ha csak tehetik, a csángók a székelyek kö-

zelébe húzódnak, védelemkeresőben. A telepen szólították Borzas Jánost, jött is, egy Duma nevű társát is magával hozta, talán ösztönös biztonságérzetből. Belépett a két csángó a barakkba. Előhúztam a mérőszalagot. Borzas János azonnal megértette a helyzetet, és félig-meddig kiáltotta: – Az enyém, úgyé? Halász Péter küldte nekem... S mintha az egyszerű acélszerszámnak varázsereje lett volna, a csángó ács gyanakvó óvatossága egyszerre bizalmas őszinteséggé oldódott. Halász Péter neve olyan volt, mint egy jelszó bezárt várkapu előtt. A kutatót még Rekecsényből ismerte, ott komásodtak össze.

Garabonciás diákként barangolt Halász Péter, fáradhatatlanul. Ha nem talált szállást, elaludt a szénakazalban is, ha a román rendőrök szimatoltak utána, a kertek alatt járta a falut, és titokban kopogtatott be a házakba. Pedig a tudomány nyílt útjait járta mindig Moldvában, de ott ez néha a leggyanúsabb és legveszedelmesebb. Hajdanában, a két háború között Domokos Pál Péter, akit mestereinek tart Halász Péter, és aki valóban mesterként irányította, lévén maga is az egyik legkiválóbb csángókutató, székely furfanggal tudta bejárni Csángóföldet, és összegyűjteni korszakot nyitó műveinek anyagát. Halász Péter előtt megnyílt a csángók szíve, miként Domokos Pál Pétert se felejtették el soha Moldvában, s ha egy-egy csángónak sikerült Pestre eljutnia, az ősz mestert biztosan felkereste a Budafoki úton. Ez a közvetlenség a kutató, ezáltal Halász Péter és a csángók között, megkönnyítette, hogy a tudományos felméréseken túl, a csángó nép lelkébe is beelásson. Ennek köszönhetjük, hogy két olyan humán témát is feldolgozott, amelyek mindegyikünket külön-külön is érdekelnek.

Egyik: a moldvai csángók magyarságtudata, másik: a csángó-magyarság várható jövője.

Halász Péter helytálló megfigyelése, hogy a moldvai csángók nagy többsége – kivétel mindig akad – nem magyarnak, hanem katolikusnak tartja magát. Ez azonban, mondja Halász, nem okvetlenül magyarságuk tagadását jelenti – néha azt is –, hanem inkább azt, hogy nem képesek meghatározni az identitásukat. Nem tartják románoknak magukat, de magyaroknak sem; úgy mint a Kárpátok másik oldalán a székelyek. Kivételt képeznek azok a csángók, főleg férfiak, akik jártak Erdélyben vagy éppen Magyarországon, talán hosszabb időt töltöttek el ott. Magát Erdélyt – sokszor hallottam – „magyar földként” emlegetik, még a Trianon előtti idők tudati maradványaként. Amiképpen a románokat nem ezen a néven hívják, hanem oláhoknak. Ebben azonban nincs semmiféle lenéző, hiszen a csángókból az efféle fölény hiányzik, ők inkább a kisebbrendűség betegségében szenvednek.

A katolikus megjelölés – bármennyire igyekeznek a hivatalbeli románok másképpen magyarázni – valójában nemzetiséget jelent számukra. Talán így fogalmazhatnánk: vallási tudatban jelentkező másságot. Ez magyarázza például a negyvenes-ötvenes években fennállott iskolák csődjét is. Maguk a csángók buktatták meg ezeket az iskolákat,

mivel a tanítókból vallásuktól idegeneket vagy éppen vallási ellenségeket láttak. A Magyar Népi Szövetség ugyanis, amelyik a magyar iskolákat kiharcolta, nem volt kellően tájékozott a csángók világában. Azt fogadták el tanítónak, aki jelentkezett. Márpedig főleg kulák szülők gyerekei menekültek át a Kárpátokon, Moldvába. Ezek aztán alig várták, hogy visszatérhessenek Erdélybe. Továbbá: a Magyar Népi Szövetség embereinek meg kellett volna tanítaniuk a javarészt vallásilag közönyös tanítókat arra, hogy étkezés előtt vessenek keresztet és imádkozzanak, katolikus módra. Mivel nem ezt tették, a csángók nem becsülték őket, és a renegát papoknak könnyű volt elhittetni a csángó asszonyokkal, hogy ezek a tanítók az ördög szövetségesei, nyelvük pedig az „ördög nyelve”.

Elmondanék egy történetet a csángók vallási tudatának meghatározó erejéről. László Gyulától hallottam, attól az agrármérnöktől, aki valamikor az egyik legnagyobb romániai szőlészeti kísérleti állomás, Valea Calugaressca igazgatója volt. Itt ismerte meg a csángókat, akikről csak hallott addig, most személyesen győződött meg roppant szorgalmukról és kényes erkölcsi érzékenységükről. A csángók közös szállásáról eltűnt valami kevéske pénz, talán egyetlen napszám ára. Megbolydult a kas, két napig nem volt nyugtuk. Kétszáz napszám árát keresték volna meg azzal az idegességgel, amivel gyanakodtak, mustárgatták egymást és a környezetüket. A pénz végül is megkerült, nem lopta el senki. De a csángók addig saját szertartásuk szerint folytatták le a maguk külön nyomozását. Sorra behívták egymást a templom udvarára, és megesküdték egymás előtt, hogy nem nyúltak a pénzhez. Az egyik intéző távolról leste őket, nem tudta elképzelni, mit tárgyalnak olyan hevesen egymás között. Senki idegent nem engedtek közel magukhoz.

– Emberek, én kifizettem volna saját zsebemből az elvesztett pénzt – képedt el az intéző, amikor mégis megtudta a történeteket. – Ezért nem kellett volna annyit kínozniuk egymást.

Fejüket rázták a csángók:

– Nem a pénzért, uram, hanem a becsületért. Tolvaj ne legyen közöttünk.

– Hiszen maguk római katolikusok.

– Azok vagyunk.

– Ez pedig ortodox templom.

– De templom, uram. Nagy bűn itt hazudni.

Innen kellett volna közelíteniük a negyvenes években érkezett erdélyi tanítóknak a csángókhoz: az erkölcs, a hit, a szeretet útján. Így lassan fölébe kerekedhetek volna a renegát papoknak, akik a félelem ostorát csattogtatták feléjük. Tegyük hozzá: magyar öntudatú értelmiségük. Mert minden faluból kerültek ki tanult emberek, tanítók, papok, könyvelők, mérnökök, katonatisztek, de kiemelkedésük ára az volt, hogy a románosodás eszméjét kellett szolgálniuk. A román iskolákban nevelkedett csángó értelmiségiek között nem ment végbe az a küzdelem, ami például a reformkor magyar nemességét, értelmiségi réte-

gét két nagy csoportra osztotta: a nemzet ébresztőire és a császári hatalom kiszolgálóira. A székely tanítók válhattak volna igazi csángó értelmiségiekké, s akkor most másként rajzolódna elénk a csángók magyarságtudata.

Talán most indult el ez a belső küzdelem, egyelőre nem is tudatosan. Halász Péter egyképpen beszél olyan csángó értelmiségről, akik Erdélyben vagy Magyarországon szerzett diplomával térnek vissza szülőföldjükre, de éppen ők titkolják el ezen túl, hogy tudnak – méghozzá az írásbeliség szintjén – magyarul. De ír Halász Péter azokról a csángó kisiskolásokról, akik a Pusztinán rendezett úgynevezett „csángó fesztiválokon” csapatostól lépnek fel, és a falvak közössége előtt szüleiktől, nagyszüleiktől tanult magyar énekeket és táncokat adnak elő. „Aki tudja, hogy ezek a csángó gyerekek a tanítóiktól és a papjaiktól – tisztelet a kevés kivételnek – egyebet sem hallanak, csak azt, hogy az ő beszédük nem magyar, a hazuról hozott dalaik, hagyományuk nevetséges és elvetni való, az kellőképpen értékelni fogja ezeknek a gyerekeknek a ragaszkodását és eltökéltségét, mikor ennek ellenére kiálltak a zömmel falubeliekből álló közönség elé, s elénekelték azokat az énekeket, amelyekről nem is tudták – hiszen senki sem mondta el nekik –, hogy a magyar népi kultúra legarcbaütőbb, legértékesebb darabjai találhatók közöttük.”

Íme, ez már az erős válaszvonal az öntudatlanul is szerveződő két tábor között. A csángók „reformkorát” hozhatja el, majdnem két évszázados késéssel. Úgy látszik, ezt a belső küzdelmet egyetlen közösség sem takaríthatja meg.

Erdélyi és magyarországi értelmiség, telve a legjobb szándékkal, ezt nem vállalhatja helyettük, nem veheti le a csángók válláról ezt a terhet. De segítheti, hatalmas mértékben támogathatja, és támogatnia is kell ezt a tudati, lelki szabadságharcot.

Ezért aztán morgolódtam magamban, mikor e kitűnő kötet előszavában Halász Péter barátom illetően mentegőtözését olvastam: „Nem kerültek bele a kötetbe azok az elmúlt 30 esztendő során szép számmal megjelentetett publicisztikai frásaim, amelyekben a moldvai csángók egy részének magyar voltát, más részének magyar eredetét bizonyítom, igazolom, hangoztatom. Ezeket ugyanis csak egy rögeszmébe vetett, megrögzött hit fratta velem. Nevezetesen, hogy buta vagy rossz szándékú embereket józan érvekkel meg lehet győzni az igazságról, s tényekkel szembeülvé megváltoztatják álláspontjukat, és módosítják tevékenységüket. Kényszerűségből születtek tehát ezek az írások, az evidenciát szajkózzák, komoly tanulmányok között nincs is helyük.”

Csak hogy ez így megadást sugallhat. Ugyanis tájaink történelmében nincs még egy példa arra, hogy ilyen konok hazugságokkal, megfontolt félrevezetéssel próbáljanak egy népcsoportot elszakítani nemzetétől, amelyhez közös századok, egyazon lelki alkat, nemzeti psziché és félig már elfelejtett, vagy talán egészen elfelejtett anyanyelv fűzi.

Szinte érthetetlen a román nacionalizmusnak az a természetellenes mohósága, amellyel egy évszázad óta ron-

csolja, tépi, szaggatja a moldvai csángó-magyarság életfáját. Meggyőzni a vérbeborult szemű lélekrablókat csakúgyan lehetetlen. Világosan kell látnunk, hogy nem meggyőznünk, hanem legyőznünk kell a szellem szférájában a sátáni erőszakot. Meg kell védenünk a még védhető lelküket. És ezt – először az idők során – Európa lelkiismeretével szövetségben tehetjük. Mégpedig együtt a nemzet fiai. Amíg a csángóföldi plébániákon egy javíthatatlan dilettáns, bizonyos Dumitru Mártinas nevetséges, de veszedelmes könyvét adják a csángók kezébe, addig Isten szolgálata követeli meg a sátán eltiprását. Mert Isten nem tűrheti meg a hazugságot, a lélekrablást, egy etnikai közösség legyilkolását. Ezért az igazság nevét ismételni kell százszor, ezerszer, amíg a csángók lelkében meggyőződéssé válik. Te ne tudnád, Péter barátom, aki ezt teszed két évtizede, három vagy még több ideje?

Csángókutatók általában nem szoktak elmélyülni olyan egzisztenciális kérdésben, mint a csángók belátható jövője. A Szeret mentén évszázadokon át alig változott a paraszt-ság életmódja, földesúrral vagy anélkül, részesekre (rázesi) és jobbágyokra tagolódással, vagy anélkül. A csángók eleve ebbe az életkeretbe illeszkedtek bele. 1907-ben, Európa utolsó nagy parasztlázadásában a csángók is ott voltak a felkelők között, és viselték román társaik sorsát. Az 1945-ös földreformkor különösebb hátrányok nem érthették őket – szemben az erdélyi magyar parasztok elég nagy hányadával –, mivel általában zárt csángó falvakban éltek, a nagybirtokosok földjén nem kellett osztozniuk román társaikkal. Beléptek a kolhozokba, majd ezek eltűnése után ismét magángazdálkodással próbálkoznak. Már azok, akik az iparosítási hajrában nem vettek búcsút a falujuktól, és mentek el távoli iparvidékekre.

Lépésváltásra kényszerültek vagy fognak kényszerülni azok a csángók is, akik őseik archaikus rendjét szeretnék folytatni. Az öntudatosodásuk és az ellenük folyó, mind jobban kiéleződő adminisztratív hajsza (csendőrök, helyi hatalmi szervek zaklatásai), amelyek összekapcsolódnak, szinte feltételei egymásnak, megfosztják a csángó falvakat eddigi „nyugalmuktól”. A csángók egyre inkább bizonytalanok érzik a tetőt a fejük fölött, lelki békéjüket a tempomaikban és a gyóntató székekben. Merre vezethet a jövő útja?

Néprajzosok, nyelvjárás-gyűjtők nem nagyon vetették fel ezt a kérdést, s még kevésbé próbálták megkeresni a választ. Már csak szakmai érdekeiket tekintve is, bizonyára a változatlan hívei, hiszen ilyen élő néprajzi-múzeum, tárháza a magyar régiségnek, sehol nincs még együtt a Kárpát-medencében. Halász Péter csángókutató, mint mondtuk, egyben a gyakorlati életben jártas gazdamérnök, az agrár intézetben egyfajta „jövőtervező” volt. Számára a csángók nem csupán „nótafák”, válaszdók egy nagy felmérésben, hanem testi-lelki rokonai, akikkel sorot vállalt és teljesít. Magától értetődő, hogy – *Az Erelközben élő magyarokról* fejezetben – ezt is szemügyre veszi, latolgatja: merre vezethet a csángó jövő?

Három választ talált. Megalapozott mindegyik, de vitathatók is. Bármennyire egyéni sorsok alakulásáról van szó, elsőrendű nemzeti ügy, amely minden magyart érint: lesz-e Csángóföld ötven év múlva, száz év múlva, s ha lesz, milyen lesz az, hol lesz az?

Elsőnek tárgyalt, mintegy legkézenfekvőbb változata a csángó jövőnek: a mostani telephelyeiken való megmaradás. Mindeddig, az alig érzékelhető gazdasági-társadalmi mozgások közepette, ez csakugyan nyújtott egyféle biztonságot. Felszín alatti, bujkáló életet, rejtekező magyar létet. Lényegében ez is szembeszegülés volt a beolvadás csapdájával, a románná válás erős kísértésével. A nemzeti létmentés munkásai voltak azok a csángókutatók is, akik, a Szeret-menti folytonosságot ajánlották. Ez az álláspont is drámaian ütközött a könnyű lemondás, a nemzeti cserbenhagyás fölényével. Bizonyára Halász Péter is idézhetne saját életéből összecsapásokat, midőn könnyed-magyarok „európai göggel” leszólták, miért foglalkozik ilyen haszontalanságokkal, a csángókérdést megoldotta az idő, feloldotta a történelem, jobb lenne, ha energiáit hasznosabb célok felé fordítaná...

Magam, mióta a moldvai csángók életébe kutató tekintettel és fájó tollal „beleavatkoztam” – megvan ennek jó három évtizede –, mindig éreztem magamon tollforgató kollégáim nyíltan kimondott, vagy ami sokkal rosszabb: gúnyosan elhallgatott ítéletét rólam, hogy „fellegekben járó”, időt és álmokat pazarló ember vagyok, halott ügyben buzgólkodom. Főszerkesztőm csupa jóindulatból óvott az „egyoldalúságtól”, mondván: „A végén magára ragasztják uram, hogy semmi egyébről nem tud írni, csak a csángókról”. Ugyanez a főszerkesztő 1974 nyarán – én már nem éltem akkor Bukarestben – két munkatársát is kiküldte Moldvába, hogy írjanak a csángók életéről. Egyikük úti céljaként Klézse községet jelölte meg, másikuk feladata az lett, hogy mutassa be Lakatos Demetert Szabófalváról. Egyetlen utasításuk volt csak: a falvak nevét, a csángók nevét „pontosan” kell írniuk, vagyis úgy, ahogy a faluszéli táblákon és a személyi igazolványokban állnak. Ha pedig így írják, a csángók és falvaik már el is tűntek a magyar érdeklődés térképéről. Buzgó román községi jegyzők és renegát papok nemzedékekkel előbb átírtak minden nevet, családi és keresztnéveket egyképpen, románra.

Kicsit nekem szóló „üzenet” volt a helyszínek és a személy kiválasztása. Klézseről írtam volt egyik legnagyobb hatást kiváltó szociográfiámat (Demse Antal Klézseről), és Lakatos Demetert újabban én mutattam be többször, magyar lapokban. Szegény Demeter örvendhetett, hogy írnak róla, a verseit idézik. Nagyon elszorult volna a szíve, ha olvashatja is a riportot: egy más arc nézett volna vissza reá, egy tiszta román köntösbe öltöztetett faluból. A sors kíméletesebb volt: 1974. augusztus 21-én meghalt, a riport az augusztus 22-i lapban jelent meg!

Mondom: akkor még magam is moldvai telephelyükön reméltem szabad magyar jövőt a csángóknak. A szülőföldi megaláztatás helyett. Halász Péter 1966-ban, az amerikai

Itt-Ott hasábjain közölt munkájában kíméletlenül őszinte és vitathatatlan tapasztalatait fogalmazza meg: „Moldvában maradnak és mindinkább gyorsuló asszimiláció sodrában, anyanyelvüket elvesztve, hamarosan elrománosodnak.” Igazat jósol? Mindenesetre, Halász Péter sokkal több időt töltött Moldvában, mint bármelyik nyelvészünk, néprajzunk, önkéntes gyűjtőnk. Wichmann György is, nagy finn barátja a csángóságnak, összesen fél évet élt Szabófalván. Halász Péter – nyilván nem egyfolytában – legalább három-négy esztendő „csavargott” a csángók között, felkereste a falvak majd mindegyikét.

Mégis, mégis: ne kételkedjünk szomorú víziójában? Kétségbeesett derűlátásunk ellene szól; tapasztalataink, valamennyiünké, igazolja. Halász Péter felvázolja az asszimiláció lépcsőfokait. Minként is megy végbe a lélek-váltás? „Mégpedig úgy, hogy a falvak közösségében románul beszélők római katolikusokká válnak, akiket sajátos, inkább negatív előjelű identitásuk – ki tudja meddig – megkülönböztet az ortodox románoktól. A városokban azonban ez a jelenség kevésbé érvényesül, s a vegyes házasságok révén bekövetkező ortodoxszá válás is egyre gyakoribb. Ez a folyamat évszázadok óta tart, s ha csak valami csoda nem történik, ez a sors vár a legtöbb moldvai csángóra. Az a körülmény ugyanis, hogy a moldvai katolikusoknak még mindig mintegy negyed- vagy harmadrésze beszéli nyelvjárását, nem az asszimiláció mérséklődésének az eredménye, inkább arról van szó, hogy a hagyományokban, így nyelvükben is leginkább megmaradó falvak népénél a legnagyobb a gyermekáldás, míg a városokban, a főutakhoz közel eső – fejlettebb – falvakban, anyanyelvüktől és gyerekeiktől egyaránt hamarabb megszabadulnak.”

Vajon az új jelenség, az erdélyi vagy éppen magyarországi egyetemeken, főiskolákon tanuló csángó fiatalság, hazatérve szülőföldjére, nem változtathatja-e meg ott a közhangulatot, teheti bizakodóbbakká a csüggedőket? Eddigi tapasztalatai alapján Halász Péter nem bízik ebben. „Moldvába visszakerülve aligha tudnának változtatni a sorsukra hagyott csángó-magyarok helyzetén, többségük nagy valószínűséggel maga is elrománosodna.”

Ez az állítás azonban, ma már nem egészen bizonyítható. Egy nevet említek, a Nyisztor Tinkáét. Halász Péter éppen úgy ismeri a munkásságát, ha nem jobban, mint én. Nyugati egyetem diplomájával tért vissza szülőföldjére, Moldvába. Lehetett volna belőle néprajzkutató Svájcban: egy életre szóló tudományos és közéleti feladat várta volna: megismertetni a svájci közvéleménnyel egy számukra soha nem hallott népcsoport, a legendás csángóság múltját és jelenét. Hozzákapcsolhatta volna munkásságát Veress Sándor zeneszerzőéhez, akit jól ismernek Svájcban; ott töltötte élete nagyobb felét, és aki a harmincas években népzenei gyűjtőúton bejárta Moldvát. Nyisztor Tinka azonban hazajött. Jelen van minden fontosabb csángó rendezvényen – egy részüket maga szervezi, irányítja – hozzászólásaira odafigyel a magyar tudományos közvélemény, és hallgatnak rá odahaza, Pusztinában. Ha úgy hozza a szük-

ség, ha szólítják, megy a csángók küldöttségével a megyéhez, a püspökségre, vagy bárhová, hogy egy népcsoport lázító igazságát mondja. Nincs még egy hely a földtekén, ahol a katolikusok nem szólhatnak Istenhez az anyanyelvükön! Amit Nyisztor Tinka végez, igazi közéleti cselekvés, Vörösmarty úgy mondaná: „férfimunka”. És ezt egy fiatal csángó nő teszi. Mikor volt szavuk a csángó nőknek a kapujukon kívül, akárcsak a falujukban?

Másik változata a moldvai magyar jövőnek – Halász Péter szerint – a szülőföldjükön maradó csángók lassúbb ütemű beolvadása a románságba. Az utóbbi időben olyan váratlan tényezők kezdtek hatni a Szeret mentén, amelyekkel sem a román hatalom nem számolt, sem a csángók nemzeti megmentésén fáradozó, számra kevés, elszántságra jelentős magyar értelmiségi. A magyarországi vendégmunka lehetősége becsületet hozott a magyar nyelvnek: érdemes megtanulni, mert hozzásegít a megélhetéshez.

Különös vagy inkább törvényszerű, hogy a nemzet két „peremén”, az ausztriai Várvidéken és a moldvai csángók körében ismerték fel az anyanyelv visszaszerzésének gazdasági előnyeit. Nem látok én ebben semmi bajt, hiszen a nyílt erényekért megtanult magyar nyelv szépségével, elemi erejével végképp visszahódíthatja magának az „elcsángált” gyengelelkűeket is. E „hazatérők” körében kellene igazán erősíteni a lelki ráhatást. Ha eljut az eszme a csángó asszonyokhoz is, akkor nem lennének a magyar nyelv öntudatlan „gyilkosai” Moldvában. Most még az a jellemző – igaz van Halász Péternek –, hogy a feltörekvő, jobb életre vágyó csángó családanyák könnyen hajlanak a román pedagógusok, önkormányzati vezetők, románok és janicsár-magyarok kísértő szavára: ha jobb életet akartok a gyerekeiteknek, adjátok román iskolába őket! A kultúra terjedése néha nem fékezi, hanem gyorsítja a magyar nyelv halálát, a csángók páratlan szépségű és értékű népi kultúrájának a kivészését. Másfél száz esztendővel ezelőtt, amikor Koós Ferenc tanító, emlékiró és református lelkész bejárta a Csángóföldet, a helyzet fordított volt. Ezért írhatta le nyugodt lélekkel: „Hű nyelvörök a moldvai csángó-magyar nők, kik családi körükben csakis magyarul beszélnek... Tisztelet a csángó-magyar nőknek!”

Most a csángó férfiak lesznek a nyelv hősei, az erdélyi és magyarországi vendégmunkáról hazatérő „csángálók”?

Anyanyelvüket a csángó gyermekek nem a szülőanyjuktól tanulják meg, hanem az apjuktól, bátyjuktól, idősebb gyermektársaiktól. Halász Péterben ez a jelenség nem oldja fel a féltés kételyét. „A nyelvi beolvadást késleltető hatások némi erősödése azonban korántsem jelenti azt, hogy ez a folyamat visszafordítható vagy akárcsak megállítható lenne.”

Így tereli gondolatainkat a szerző a szerinte járható ösvényre, a harmadik csángó útra: a kitelepülésre. Halász Péter itt Erdélybe való be-, illetve visszavándorlásukra gondol. De ha egyszer elfogadottá – elfogadhatóvá – válik a moldvai csángó etnikai kisközösségek felbontásának elképzelése, akkor már mindegy, hogy a honkeresők Erdélyben állnak-e

meg vagy a trianoni Magyarországon. Utóbbi változat a nemzeti megmaradás nagyobb lehetőségét kínálja.

Maga a telepítés váltja ki a szinte ösztönös ellenérzést. A második világháború után túl sok egyéni és nemzeti katasztrófa kapcsolódott a fogalomhoz, minthogy megrázó kódtatás nélkül, józan számvetéssel végig lehetne gondolni. Mi, magyarok kétszáz ezer felvidéki nemzettársunk kikutatására, áttelepítésére gondolunk. Szinte el is felejtettük, hogy a németeknek ötvenszer ennyi drámát kellett átélnie: tízmillió vétlen embernek kellett erőszakkal megválnia lakóhelyétől, javaitól. Kelet-Poroszország, Nyugat-Lengyelország, Pomeránia, a Szudéta-vidék német ős lakosságát tették országutak kőborlóivá. Tito Jugoszláviájából maradéktalanul eltűntették a bánági és bácskai németeket, géppuskákkal és vasúti vagonokkal. Ki nem heverhető lélekszámbeli veszteséget szenvedtek a magyarországi svábok. Romániából háromszáz ezer százt és svábot vittek kényszermunkára Oroszországba... Az újságokban elő-előtűnik a volt német nagyváros Königsberg és vidéke sorsa: Sztálin egyszerűen kicserélte a lakosságot, németről oroszra, nem gondolva arra – melyik győztes diktátor gondol ilyesmire? –, hogy a szovjet birodalom összeomlása után az orosz kormányzat e téren megoldhatatlan dilemmát fog örökölni...

Európa szívesen elfelejtené mindezeket – kivéve nyilván a földönfutókká kitelepítettek tízmilliói. Erdélyben ötven éven át betelepítés folyt, módszeresen, álcázva, halálos konoksággal. Kétmillió román költöztettek át a Kárpátokon, az addig magyar többségű nagyvárosok, Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Arad népességi arányainak drasztikus megváltoztatására. Szinte észre sem vettük a folyamatot. Ugyanakkor erdélyi magyarok tízezreit helyezték át, lehetőleg élethossziglan, Havasalföldre és Moldvába. És ez a gyarmati megszállás folytatódik ma is: most nem gyári munkások jönnek, hanem katonai alakulatok, csendőregységek, tisztek sokasága, nem gyárak épülnek, hanem ortodox templomok, ott is, ahol még nincs – de majd lesz! – ortodox lakosság.

Csak hogy minden eddigi telepítésen a magyarság mindig veszített. Egyetlen, félig-meddig sikeres magyar telepítés eddig a bukovinai öt székely falu hazahozatala volt. Ha a végeredményt tekintjük, a sok hányattatás és szenvedés révén a baranyai és tolnai székelyek összehasonlíthatatlanul jobban, magasabb életszínvonalon és teljesebb biztonságban élnek, mint a bukovinaiak 177 éves időzük alatt. Végiggondolhatjuk, hogy milyen körülmények között élnének ma – ha ugyan nem szórták volna szét őket – bukovinai falvaikban az 1764-es madéfalvi székelyöldöklés menekültjei. De kínálkozik csángó összehasonlítás is. Az 1941-es utolsó bukovinai hullámmal egy moldvai csángó csapat is csatlakozott a székelyekhez. Ők ma a völgyeségi Egyházaskozáron élnek, Baranya megyében. A nemzeti szabadság levegőjét olyan habzsolva szívták be, hogy gazdasági és szellemi eredményeik egyetlen moldvai csángó településen sem mérhetőek.

A telepítés, ha nem erőszakos, hanem önkéntes, akkor a nemzet egyesítését szolgálja. Még akkor is, ha kétségtelen lelki fájdalommal járhat. Néha létszükséglet. Nemcsak a moldvai csángók esetében, de Dél-Erdély pusztuló szörvány-magyarjait tekintve is. Tőkés István kolozsvári református lelkész, nyugalmazott püspök helyettes és teológiai tanár részletes tanulmányban bizonyította be, hogy az erősen lecsökkent lélekszámú dél-erdélyi falvak magyarsága belátható időn belül eltűnik, ha önerőből vagy társadalmi segítséggel nem költözik át a Székelyföldre, még inkább Kalotaszegre, ahol a vészesen fogyó magyarság népi utánpótlását biztosíthatná.

Így válhatik a nemzet önkéntességen alapuló egyesítése elsődrendű közérdekké, az új környezetbe kerülők egyéni hasznán túl. Magyarországi statisztikusok azt számítgatják, hogy hány millió ázsiai-afrikai „vendégmunkást” kellene letelepítenünk ahhoz, hogy nemzedékek múltán is elegendő létszámú, munkaképes kereső éljen az országban. Döbbenet észlelem, hogy eszünkbe sem jut az a hatalmas embertartalék, amit a sokgyermekes csángó családok jelentenének. A humanizmus nevében a magyar hivatalok könnyedén osztogatják a letelepülési engedélyeket a világ viharzónáiból érkező arab vagy néger menekülteknek, mivel a hazájukban éppen uralmon lévő rendszer átmenetileg, állítólag üldözi őket. Vajon nem indok-e az a több száz esztendőes módszeres elnyomás, elnemzetietlenítés, amely a csángóságot egykor Moldova számbelileg is jelentős nemzetiségből románokká vagy féllékű páriákká tette? Ezeket az arab meg néger új honfitársainkat sűrűn látom sétálgatni a pesti utcákon; jóval ritkábban a gyári munkapadok mellett. A csángók a magyarországi üzemek és földek legszorgalmasabb munkásai lennének. Ehhez szoktak hozzá.

Az önkéntes vagy valami módon kikényszerített exodus leginkább belső indíttatású. Oka gazdasági vagy érzelmi, gyakran mind a kettő. De még gazdasági menekülés, újratelepülés esetén is jelen vannak az érzelmi elemek. Az Amerikába „kitántorgott” magyarok igyekeztek „egy csukorékba” húzódní, mert így nyelviileg, lelkiileg védettebbnek érezték magukat. A bukovinai székelyek – az 1764-es székelyöldöklés menekültjeinek leszármazottjai – mondhatni Bukovinában való letelepedésük óta hazavágytak, noha egyazon birodalom határain belül, de a Kárpátok-vonulatán kívül éltek; volt magyar iskolájuk, magyar miséjük, mégsem érezték biztonságban a jövőjüket. A 19. század végén, 1883-ban kezdődött el a hazatérésük, újabb meg újabb hullámokban, és 1941-ig tartott, mikor az utolsó csoport is elhagyta az ősei által alapított öt községet. Egy nemzeti felelősséget vállaló hercegnek köszönhető a visszatérés elindítása, és az utolsó hullám tagjainak útra kelése szintén egy kiváló ember, Németh Kálmán józseffelvi plébános nevéhez kötődik. Moldvai csángók is csatlakoztak, nyilván önkéntesen az útra kelt bukovinaiakhoz: Magyarfalváról, Lészpedről, Klézséről, Lábnikról, Pusztináról – a mai egyházaskozáriak. Az ön-

kéntesség azt jelentette, hogy a budapesti kormánytól is „függetlenül” indult el a hazatelepülésük. Bécstől tartott a pesti kormány, amikor csak azután vett tudomást a hazatérő székelyekről, miután átlépték a Kárpátokat, s csak akkor vállalkozott a támogatásukra? 1941-ben kitől tartott Pest? Bukaresttől? Időben majdnem ugyanakkor a bukaresti kormányzat, hivatalos állami kezdeményezéssel telepített Nagy-Románia területére görögországi árománokat tízezer számra!

Nem lelkesedem az áttelepítésekért. De aligha egészséges az a nemzeti közszellem, amely nem számol ezzel a lehetőséggel is. Súlyos dilemma, hogy a nyelv és a lélek-e az előbbre való a földnél, a tájnál, a megörökölt életkerekteknél. De ha maga a történelem teszi föl a kérdést? A magyar történelem tele van vonulásokkal, telepítésekkel, új otthonok alapításával. Maga a honfoglalás az első, óriási arányú és jelentőségű telepítés a Kárpát-medencében. A nemzet költője, Illyés Gyula a honfoglalás pillanatát felidézve adott választ a gyöttrő kérdésre, Árpád vezér megjelenítésével:

„Akárhogyan is – még most sem beszélt, –
szabadok leszünk – ez suhant talán
szívembe inkább, mintsem az agyába,
miközben megsarkantyúzta a mént,

s a menetből egy sziklára kiállva,
jelt adott: Gyorsan!
S nézte fürge szemmel,
Mint juhász, aki minden ürüt ösmer,
Hogy tódul népe át Európába.

Halász Péter minden mondatából kiérzem az öngyöttrést, nehogy kárt okozzon a csángóknak. Nehogy tévútra vezesse őket. De realista, aki nem nyomhatja el magában az aggályait: „A szívem mélyén természetesen én is azt szeretném, ha a moldvai csángó magyarok ott őrizhetnék meg azonosságukat, ahol élnek, s ahol őseik sok évszázaddal ezelőtt letelepedtek.” Őszinte, tisztességes, demokratikus kívánság. De a csángókon múlik-e ez? Fájdalommal mondja ki: „... tekintettel a románság primitív nacionalizmusára, valamint Magyarországra, a Vatikánra és Európára közömbösségére, erre egyre kevesebb a lehetőség.”

Domokos Pál Pétert, a csángók vándor apostolát – Szabó T. Attila nevezte így – Halász Péter a mesterének, a példaképének tartotta. Akkor is, amikor ezt a „megszállott” székely tanárt az élet peremére, börtön közelébe sodorta a „pesti lihegés”. És amikor Péter bácsi Halász Pétert emlegette, a tanítványa iránti bizalom csengett a szavaiban. Néprajzos munkásságának sommája, ez az összefoglaló kötet bizonyítja: a tanítvány felnőtt a mesteréhez, nemcsak a néprajzi gyűjtés gazdagságával, pontosságával, de nemzetpolitikai gondolkodásával is.

DR. PETHŐ LÁSZLÓ

REGIONÁLIS ÉS LOKÁLIS KIADVÁNYOK SZERKESZTŐINEK TALÁLKOZÓJA

Decemberben rendezték meg Jászberényben azt a tanácskozást, melynek apropóját a Jászsági Évkönyv 10. számának megjelenése adta. Az évkönyv kiadása körül szorgoskodó kuratórium és szerkesztőség úgy ülte meg születésnapját, hogy a hagyományosnak számító könyvbemutató mellett tanácskozásra invitálta a hasonló céllal megjelenő kiadványok munkatársait.

A Jászberényi Városi Könyvtár és Információs Központban rendezett tanácskozásra sok érdeklődő jelezte részvételét, közülük jónéhányan a határokon túlról jelentkeztek. A rendkívülinek mondható időjárási körülmények többeket visszatartottak, de így is közel harminc résztvevő foglalt helyet a kerekasztal mellett. A jelenlevőket Tokajiné Demecs Katalin a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés alelnöke köszöntötte, majd sorra szót kértek és kaptak a szerkesztők és munkatársak.

A házigazdák nevében Pethő László a Jászsági Évkönyv felelős szerkesztője – a tanácskozás előkészítése során szerzett tapasztalatait is hasznosítva – adott képet a kistérségi kiadványok helyzetéről. Áttekintésében kitért a periodikumok előtörténetére. Akadnak olyan kiadványok, amelyek már a nyolcvanas évek óta napvilágot látnak (Széphalom, Matyóföld), ugyanakkor azt is megállapította, hogy a rendszerváltás után jelentős mértékben gazdagodott a kezdeményezések száma. Más esetekben a századforduló idején működtetett egyesület és kiadványa újjáélesztésére került sor. (Gömörország) A helyi, kistérségi kiadványok egy részének segítséget és támogatást jelentett a megyei folyóirat, amely helyet adott egy-egy kistérségi tematikus szám megjelentetésének. Konkrét példaként ismertette, hogy megyei folyóirat jászsági száma után önállóvá vált a Jászsági Évkönyv. Új irodalmi folyóirat az ESŐ is megjelent, a Jászkunság pedig egyre inkább vegetálásra kényszerült, sőt újra és újra felmerült és felmerül megszűnése. A helyi kiadványok szaporodása mögött különféle ambíciók és szakmai megfontolások húzódnak meg. Zemplénben a Széphalom mellett megjelent a Zempléni Múza, Pakszon a Paksi Tükör mellett a Paksi Hímök jelentkezett, Jászberényben pedig múzeumi újsággként jelenik meg a Redemptió, és aktív kiadványozási tevékenységet végez a Hamza Múzeum is. A megjelenő rivalizáció bizonyos profiltisztulást eredményezett, a kiadványok egyre inkább határozottabb módon tükröznek néprajzi, képzőművészeti, irodalmi, társadalomtudományi és egyéb jellegű.

A hozzászólások jelentős része foglalkozott a kistérségi periodikumok elismerésével és elismertetésével. A helyi kiadványok előállításában és összefogásában egyaránt szerepet vállaló Kovács Dániel megállapítása szerint – amit többen támogatólag helyeseltek – a megjelenő periodiku-

mok egyáltalán nem provinciálisak, hiszen háttérükben nemzetközileg elismert tudósok, egyetemi és főiskolai tanácsadók, kutatóintézetek és színvonalas munkát végző helyi kutatók találhatók. Úgy érezték, és többen ki is nyilvánították, hogy ők jelszavak puffogatása helyett valóban tudatosan vállalják a sokat emlegetett regionalizmus gondolatát. Megállapították, hogy sokak szemében még mindig csak „a Brüsszélből érkező manna” formájában jelenik meg a régiók alakításának és formálásának eszméje.

Az önelemzés részeként felmerült, hogy a kiadványok közreadói is sokat tehetnek meg- és elismertetésük érdekében. Fontos lenne, hogy minden – határon innen és túl – megjelenő kiadvány regisztráltassa magát, és szerezzon be ISSN számot, mert ezt eddig nem tették meg mindannyian. A mulasztás következtében a regisztrációból kimaradók kötelempéldányai nem jutnak el a jelentős könyvtárakba, így a bennük megjelenő – esetenként kiemelkedő fontosságú – információ nem válik a szellemi vérkeringés részévé. A megismertetés további lehetősége az internet által kínált lehetőségek felhasználása. Több kiadvány szerényebb-bővebb tartalommal, de már ma is hozzáférhető a világhálón. (Árgus, Bácsország, Gömörország, Jászsági Évkönyv) Felmerült, hogy szükség lenne egy közösen működtetett honlapra vagy egy központi „lerakatra”, ahol minden kisregió kiadványa elérhetővé és megvásárolhatóvá válna.

Az eszmecsere során többször felmerült a kiadványok civil jellegének érvényesülése. Munkatársi és szerzői gárdájuk honorárium nélkül vagy minimális tiszteletdíjért végzi munkáját. Ők igazi önkéntesek, akik egy-egy szám összeállításában 30-50-en működnek közre. Érdekesen alakul a generációk együttműködése. Ténykérdés, hogy legkönnyebben a nyugdíjasok nyerhetők meg, de az aktív korúak és a fiatalok is szép számmal jelentetnek meg írásokat. Az utóbbiak életében ez különösen fontos, hiszen számukra éppen a helyi kiadvány biztosítja doktori disszertációjuk, szakdolgozataik publikálását.

Több hozzászóló érintette a kiadványok finanszírozásának kérdését. Kiderült, hogy akad olyan szerencsés kiadvány, amelynek nyomdai költségét mindmáig egy nagyvállalat biztosítja (Paksi Tükör). Velük szemben voltak olyan szerkesztők, akik azért nem jöttek el a tanácskozásra, mert az útiköltséget sem tudták előteremteni. (Pedig szállásukat és ellátásukat a rendezők biztosították volna.) Mások a pályázati lehetőségek korlátozottságát tették szóvá. A finanszírozásból leginkább részt vállaló Nemzeti Kulturális Alap pályázatkülföldi és bírálói gyakorlatát nem tartották számukra kedvezőnek. Az NKA leginkább a határokon kívül megjelenő kiadványok számára biztosít forrásokat, a hazaiakat – eddig néhány kivételtől eltekintve – nem vagy kivételes

esetben tekinti támogatásra érdemesnek. Problémaként merült fel, hogy a kistérségi kiadványok számára nincs megfelelő rubrika: nem tekintik őket irodalmi folyóiratnak, ismeretterjesztő vagy közművelődési kiadványnak sem. Egyes vélekedések szerint az egymással rivalizáló kiadványok ugyanarra a forrásra pályáznak, ami korántsem növeli mozgásterüket.

A tanácskozás résztvevői – visszaigazolva a kezdeményezőik szándékait – elhatározták, hogy a továbbiakban is alkalmat keresnek és teremtenek arra, hogy újabb tanácskozásokat rendezzenek. Döntöttek arról, hogy fórumterem-

tési szándékukról tájékoztatják, és szándékaik támogatására kérik fel a Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztályát, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát, az Ifjúsági Gyermek és Sportminisztérium Társadalmi Kapcsolatok Osztályát, a Nemzeti Kulturális Alapot, a Honismereti Szövetséget, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Helytörténeti Szakosztályát és a Magyar Szociológiai Társaság Faluszociológiai Szakosztályát. Megegyeztek abban is, hogy B. Kovács István főszerkesztő invitálásának eleget téve, 2003 nyarán Rimaszombaton újra találkozni a Gömörország vendégeiként.

MAGYAR ADÁM

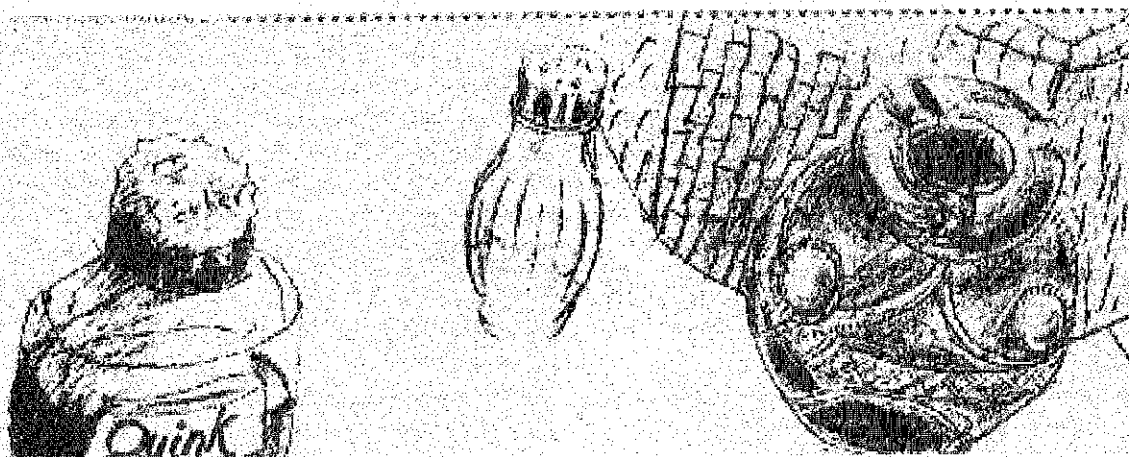
KÖZÖSSÉGI RÁDIÓS KÉPZÉS A CIVILRÁDIÓBAN

Október végén a Magyar Művelődési Intézetben képzést tartott a Civil Rádió, amelyre fogyatékkal élőket és kortárssegítő fiatalokat vártunk. A képzés célja az volt, hogy a médiumokban ritkán megjelenő, és akkor is csak passzív szereplőként bemutatott emberek is aktív alakítói lehessenek a róluk szóló műsoroknak, és esetleg műsorkészítőként is csatlakozzanak valamelyik közösségi médiához. Meghívtunk különféle fogyatékkal élőket, valamint olyan fiatalokat, akik kortárssegítőként dolgozva saját példájukkal és személyes erejükkel próbálnak társaikon segíteni. Ezeknek a résztvevőknek a felkészítésével és bátorításával elérhetjük, hogy utóbb, ők maguk tudják formálni azt a képet, amely róluk jelenik meg, s ha lehet, ne ők legyenek eszközei a médiumoknak, inkább ők igyekezzenek saját céljaikhoz eszközként felhasználni a médiát.

A képzésen körülbelül 15 fő vett részt. A résztvevők megismerkedtek a közösségi rádiózás alapjaival, továbbá gyakorlati példákon keresztül elsajátíthatták a riport- és interjúkészítést, a tudósítást, a hírfrás és hírolvasás alapjait,

és a rádiós viselkedés alapvető normáit. Rövid elméleti bevezető után, amelyben a fenti témákat érintettük, gyakorlati munkákat végeztek: egy általuk választott témában készítettek rádiós műsort. Volt, aki az utcán készített interjút, tudósítást, de olyanok is voltak, akik kerekasztal-beszélgetést készítettek egy konkrét, fiatalokat érintő témában. Talán a legérdekesebb elkészült műsor volt, amikor két vak résztvevő egy felvevő minidiszkkal a közeli presszóba ment, folyamatosan tudósítva – mintegy belülről közvetítve –, mi történik velük. A felvételeket meghallgatva megtapasztalhattuk a pincémű, a vendégek és a járőrelők segítőkészségét, viszonyulását a nem látó vendégekhez. A két vak lányt két látó fiatalember követte, és párhuzamosan ők is közvetítették – kívülnézetből –, amit láttak.

Összességében a képzés eredményes volt: több résztvevő jelezte, hogy esetleg folytatná a rádiós munkát a Civil Rádió keretein belül, az elkészült műsorokat pedig bemutattuk.

A Magyar Művelődési Intézet Vizuális és Előadóművészeti Osztálya által összeállított szakmai hírek (Tóth Zsuzsanna)

A VI. József Atila Országos Vers-, Énekelt vers- és Prózamondó Verseny országos döntője: 2003. április 17-18-19. Bővebb információ: Pápai Ferenc, A Közművelődés Háza, Tatabánya, tel.: 34/316-644, e-mail: akhkht@enternet.hu

A Ratkó József Országos Vers- és Prózamondó Verseny országos döntője: 2003. április 4-5-6. Nagyálló. A versennyel kapcsolatos információkat a 06/42/263-443-as telefonon vagy e-mailen: cs.agi@freemail.hu Szabóné Cseh Ágnes-től lehet kérni. Ajánlott versek találhatóak a web-oldalunkon: www.ratkoverseny.ini.hu.

„Anyám Fekete Rózsa” XIII. Magyar Nyelvű Nemzetközi Vers- és Prózamondó Verseny országos döntője: 2003. május 2-4. Veresegyház. A versennyel, főként az elődöntőkkel kapcsolatos információkat Dániel Kornéltól szerezhetik be. Tel.: 20/357-7548, 28/476-708.

V. Vörösmarty Mihály Magyar Nyelvű Nemzetközi Vers- és Prózamondó Verseny döntőjének időpontja: 2003. szeptember 26-28. Kápolnásnyék. Jelentkezési határidő: 2003. szeptember 7. Jelentkezni a Vörösmarty Mihály Általános Iskola és Középiskola címen lehet: 2475 Kápolnásnyék, Gárdonyi u. 9. Tel./fax: 22/368-940. Svetczkiné Czibik Klára

II. Mensáros László Magyar Nyelvű Nemzetközi Vers- és Prózamondó Verseny. A verseny döntője: 2004. január 24-25., Budapest. Jelentkezési határidő: 2003. szeptember 1. Magyar Versmondásért Alapítvány 1201 Budapest, Hatvani u. 33. Tel./fax: 284-2780 e-mail: balu63@matavnet.hu vagy versmondas@mail.datanet.hu

A Magyar Versmondásért Alapítvány 2003. július 28 – augusztus 4. között Kápolnásnyéken vers- és prózamondók részére szakmai tábort szervez. Részvételi díj: 24.000,-Ft. Jelentkezési határidő: 2003. június 15. Jelentkezni lehet: Magyar Versmondásért Alapítvány 1201 Budapest, Hatvani u. 33. Telefon/fax: 284-2780, 06/30/950-8256, e-mail: balu63@axelero.hu vagy versmondas@mail.datanet.hu

A Magyar Versmondók Egyesülete és a Liga Szakszervezetek Bács-Kiskun Megyei Könyvtára szokásos versmondó nyári táborát hirdeti meg Bajára, 2003. július 20-tól 30-ig. Részvételi díj: 34.000,-Ft. Jelentkezési határidő: 2003. július 1. Jelentkezni lehet: Pintér Julianna, 6000 Kecskemét, Kisfaludy u. 6-8. Tel.: 76/505-491.

KÉPZÉSEK

Drámapedagógus szakirányú képzés

A Zsámbéki Apor Vilmos Katolikus Főiskola kihelyezett levelező képzésén, amely 4 féléves (494 óra), a résztvevők elsajátíthatják, hogy a drámapedagógia alkalmazásával miként segíthetik elő a gyermekek/fiatalok szocializációját, hogyan fejleszthetik képességeiket, használhatják tudásukat a korrekciós, prevenciós munkában, a gyógyító és a színházi nevelés területén, valamint felkészülnek a Tánc és dráma tantárgy tanítására, illetve a művészeti iskolákban folyó oktatásra. (A képzés befejezése után lehetőség van kiegészítő 5. félév elvégzésére is, mely után pedagógus-szakvizsgát tehetnek a résztvevők.)

A képzés szakmai irányítói: **Szücsné Pintér Rozália** drámapedagógus, szakértő, **Móka János** a zsámbéki főiskola Drámapedagógiai Tanszékének docense.

Tanárok: Dr. Előd Nóra drámatanár, Kovács Norbert néptáncoktató, Pap Józsefné logopédus, Szalóky B. Dániel rendező, Zalavári András csoportanalitikus, drámatanár és sokan mások.

A képzésben való részvétel feltétele: felsőfokú (lehetőleg pedagógiai jellegű diploma). A képzés költsége: 80.000 Ft/félév.

A képzés helyszíne: Kozmutza Flóra Általános Iskola és Készségfejlesztő Speciális Szakiskola, Veszprém – (Sümegegy, Pápa). A képzés 2003 szeptemberében indul (jelentkezés folyamatosan).

Információ: Szücsné Pintér Rozália (88/422 493; 30/2164 579)

Kreativitásfejlesztés a művészetek komplex alkalmazásával

A 60 órás akkreditált képzés célja, hogy a résztvevők a zene, a dráma, a tánc és a képzőművészet segítségével, saját élményeik alapján ismerjék meg a kreativitás-fejlesztés során alkalmazható módszereket. A tréning a természetes alkotókészség felszabadításával nyújt tapasztalatokat, melyek a személyiség változásához biztos háttérrel adva az élet minden területén hasznosíthatók. A résztvevők a képzés végeztével képesek lehetnek az általuk vezetett csoport tagjainak kreativitását, önkifejezését hatékony módon fejleszteni, valamint gyakorlatra tehetnek szert a segítő kommunikációban is.

A jelentkezéshez nem szükséges sem előismeret, sem művészi hajlam!

Tanfolyamvezető: Zalavári András mozgás- és táncterapeuta, csoportanalitikus, drámatanár.

Részvételi díj: 40 000 Ft

A tanfolyamkezdés időpontja: 2003. július (tábor) és szeptember.

Helyszín: Veszprém, Magyarpolány (Győr, Körmen, Tatabánya)

SZAKMAI HÍREK

Várjuk tantestületek jelentkezését is! (Ez esetben jelentős kedvezményt tudunk adni.)

A képzést minimum 10 fő jelentkezése esetén tudjuk indítani.

Információ: Szücsné Pintér Rozália (Telefon: 88/422 493, 30/2164 579)

Színjátészó-rendezői képzés

A 60 órás (6-7 alkalommal szombati napon tartott) képzést olyan érdeklődőknek (pedagógusok, népművelők...) ajánljuk, akik iskolában, művelődési intézményben gyermek vagy ifjúsági színjátészó-csoportot vezetnek, illetve akiknek napi munkájukban gyakran van szükség ünnepi műsorok összeállítására, rendezésére, versmondók felkészítésére.

A képzés során elsősorban színjátékos és rendezői alapismeretekkel, a műsorszerkesztés, rendezés alapjaival, „színház-vezetéssel”, versrendezéssel ismerkedhetnek a résztvevők.

A képzés szakmai vezetője: Szalóky B. Dániel rendező, a Könmendi Színházi Társulat művészeti vezetője.

A képzés helyszíne: Veszprém, Sümeg

Részvételi költség: 15 000 Ft/fő

Információ: Szücsné Pintér Rozália (Telefon: 88/422 493, 30/2164 579)

Dramapedagógiai tanfolyam

120 órás akkreditált képzés

Tanfolyamkezdés időpontja: 2003. szeptember

Szakmai irányító: Szücsné Pintér Rozália drámapedagógus.

Helyszín: Veszprém, Magyarpolány (tábor), Dunaújváros.

Részvételi költség: 75 000 Ft

Információ: Szücsné Pintér Rozália (Telefon: 88/422 493, 30/2164 579)

A fenti képzésekre folyamatosan várjuk a jelentkezéseket az alábbi címen:

Candy Bt. 8200 Veszprém, Lóczy u. 6./C

Elindult a Dirib-Darab című rovatunk, amelyben egész drámákat és ajánlásokat találhatnak azok, akik ellátogatnak a Magyar Művelődési Intézet honlapjára, s azon belül is a Művészeti Osztályra. Ott találnak **játszható darabokat (bábjátékokat is)** vagy dráma-ajánlásokat, a szereplők, helyszínek, rövid tartalom ismertetésével. Igaz, kicsit lassan gyűlnek a darabok, de gyűlnek – és bízunk abban, hogy hamarosan alig férünk el...

Kérjük, ha a színjátészók birtokában vannak olyan elektronikusan rögzített (ez az optimális) vagy akár géppelten meglévő dramatiszálások, szövegekönyvek, amelyeket már sikerrel bemutattak és szívesen bocsátanák más társulatok rendelkezésére, küldjék el nekünk! "Közös vagyonná" lesz!

A szombathelyi Ferrum Színházi Társulás – amelynek ezúton is gratulálunk elnyert Csokonai Vitéz Mihály díjához, valamint a Sümegen a napokban kapott Ezüsti minősítéséhez – szívesen vállal fellépéseket elsődlegesen a régióban. ....

Jelenleg három egymástól is élesen eltérő karakterű produkciót tartunk műsoron:

Darvasi László: **Argentína** avagy hogyan legyünk szentek (XX. század-búcsúsztató két részben)

Isteni-emberi színjátékok (három angol misztériumjáték Határ Győző magyarításában – játszhatók együtt és külön-külön is)

„Francia kapcsolat” (a XV. században élt André de la Vigne két vásári bohózata)

Kapcsolatfelvétel: Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, 9700 Szombathely, Ady tér 5. Tel.: 94/312-535

SZERZŐINK

Andrássy Mária 1935-ben született Budapesten. Könyvtáros, szociológus. A Magyar Művelődési Intézet egykori munkatársa, a Magyar Fotográfusok Háza Pécsi József Szakkönyvtár munkatársa.

Beke György 1927-ben született Uzonban. Író, az Írószövetség Szociográfiai Szakosztályának vezetője.

Beke Pál 1943-ban született Budapesten. Népművelő, a Magyar Művelődési Intézet igazgatója.

Ernszt Katalin 1952-ben született Budapesten. Kulturális menedzser. A Pannon Programszervező Iroda tulajdonosaként az Ausztráliában élő magyar diaszpóra kulturális életének szervezője.

Földiák András 1948-ban született Budapesten (Újpesten). Népművelő. A Magyar Művelődési Intézet munkatársa. A Magyar Művelődési Társaság társelnöke.

Magyar Ádám 1974-ben született Budapesten, a Civil Rádió műszaki igazgatója.

Pécsi Györgyi 1958-ban született Zalaszentgróton. Szerkesztő, kritikus, az Új Könyvpiac című lap főszerkesztője.

Dr. Pethő László 1945-ben született Sátoraljaújhelyen. Szociológus, az ELTE Tanárképző karának habilitás Főiskolai tanára. A NKÖM szakfelügyelője, több tudományos társaság tagja, nemzetközi konferenciák résztvevője.

Pordány Sarolta 1954-ben született Cecén. Tanár, népművelő, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályán vezető főtanácsos.

Tóth Zsuzsanna 1953-ban született Sátoraljaújhelyen. Tanár, könyvtáros, esztéta, színházelméleti és drámapedagógiai szakember. A Magyar Művelődési Intézet Vizuális és Előadóművészeti Osztályának művészeti titkára. Előadóművész. Tagja a Drámapedagógiai Tanácsnak, a Játékos, a Szín, a Versmondó folyóiratok szerkesztőbizottságának. Az Apor Vilmos Katolikus Főiskola drámapedagógiai szakirányú képzéseinek színházi tárgyakat tanít.

NEMZETNEVELÉS

Márai-Zsilinszky. Néha nem árt szavakba kapaszkodni. A „nevelés” – Czuczor-Fogarasi (szerint) – az elébe tett szóra kétféle értelmet kaphat. Nemzet – pap – művész-nevelés nem azt jelenti, hogy a nemzetet, a felszentelt papokat, a kész művészeket kell nevelni, ami képtelenség, hanem olyanokat kell pappá, művésszé, nemzetté nevelni, akik még nem azok. Viszont gyermeknevelés, népnevelés, nőnevelés azt a ténykedést jelöli, mikor a gyermeket, népet, nőt nevelik, nem gyerekekké, néppé, nővé (ez képtelenség, hiszen már az!), hanem valamivel többé, mássá, mint ami. A gyermeket felnőtté, a népet polgárrá, a nőt anyai és emberi hivatására stb. Nemzedéknevelés, semmiképp nem pótolhatja a nemzeti (...)

A nemzetnevelés röviden abban áll, hogy a jelenben élő valamennyi tagját (a felnőttek sem maradhatnak ki) arra azt útra terelni, amely a nemzet múltban ösztönösen megjárta útjának egyenes, tudatos folytatása, s a jövőben kirajzolódó céljainak legbiztosabb megvalósítása. Alapja a hagyomány és történelem mozgó ereje, a nemzet boldogulása, amint az a múlt tanulsága, jelen erejével megvalósítható. (Márai definíciója?)

(Eltépett naptárlap hátán.)

Részlet Kodály Zoltán: Közélet, vallomások, zeneélet (Szépirodalmi Könyvkiadó 1989. 425 p.) című könyvéből, mely Kodály Zoltán hátrahagyott írásait, a magyar kultúra alapkérdéseit érintő feljegyzéseit tartalmazza (93. oldal).